

Biblioteca Academiei Române

Colecțiile de patrimoniu în era digitală

Comunicări și articole

24-25 noiembrie 2014

**Coordonatori:
Florin G. FILIP
Doina BANCUI
Mircea REGNEALĂ
Măriuca STANCIU**

**Calea Victoriei 125
București, România**

Colecțiile de patrimoniu în era digitală

Comunicări și articole

24-25 noiembrie 2014

Redactori:

Mihai DOINEA

Cristina POPESCU

CUPRINS

În loc de cuvânt înainte	5
Biblioteconomia în Secolul XXI și Biblioteca Academiei Române	5
Mircea REGNEALĂ	
De la abordarea sistemică a managementului conținutului la biblioteca infinită	12
Doina BANCIU, Florin Gheorghe FILIP	
Secțiunea I – Digitizarea documentelor medievale.....	18
“BYZANTION” – un proiect de valorificare a colecției de manuscrise a Bibliotecii Academiei ... și mai mult decât atât	18
Măriuca STANCIU	
Proiectul Byzantion – obstacolele unui periplu iconografic	28
Alina POPESCU	
Corpusul manuscriselor din colecția Bibliotecii Academiei Române valorificate în proiectul „Byzantion”	37
Luminița KÖVARI	
Secțiunea II – Abordări informaționale referitoare la digitizarea documentelor de patrimoniu.....	52
Sisteme informatice bazate pe metodologii inovative de digitizare a patrimoniului cultural; studiu de caz: BYZANTION”	52
Ovidiu ANICĂI, Horia MOGA, Mihai ANDREI	
Tehnici de securitate pe baza de ontologii în sistemele de biblioteci virtuale	62
Mihai DOINEA, Flori DUMITRESCU	
Expoziții virtuale și modele de interacțiune între actanții implicați	71
Cristian CIUREA	
Secțiunea III – Digitizarea colecțiilor – o modalitate modernă de preservare și diseminare	84
Proiecte internaționale de digitizare ale Arhivelor Naționale ale României	84
Codruța MIHAILOVICI	
Diseminarea informației dobrogene patrimoniale în mediul electronic	93
Corina-Mihaela APOSTOLEANU	

Proceduri de digitizare în Biblioteca Centrală Universitară "Lucian Blaga", Cluj	105
Róbert BODNÁR	
Restaurarea, prezervarea, digitizarea și diseminarea colecțiilor patrimoniale în contextul erei digitale	112
Gabriela DUMITRESCU	
Valențele patrimoniale ale publicațiilor periodice – studiu de caz «Anuarul comercial pe anul 1906 ...», Craiova	126
Iuliana Delia BĂLĂICAN	
Clasarea cărților în patrimoniul cultural național - o "radiografie" a bibliotecilor românești.....	138
Elena CHIABURU	
„Prezervare și valorificare prin digitizare a patrimoniului național în cadrul Arhivei Istorice a Colecțiilor Speciale ale BNaR; expozițiile virtuale ca modalitate de valorificare a Arhivei Istorice”	145
Elena COJUHARI	
<i>Europeana</i> pentru biblioteci: scop în sine sau oportunitate? (aspecte culturale și tehnice)	152
Dan MATEI	
În loc de concluzii	167
Colecțiile de patrimoniu în era digitală; în loc de o cronică a unui workshop.....	167
Florin Gheorghe FILIP	

Sesiune plenară

Biblioteconomia în Secolul XXI și Biblioteca Academiei Române

Mircea REGNEALĂ
regneala@bcub.ro
Asociația Bibliotecarilor din România

***Rezumat:** În acest articol sunt prezentate marile probleme ale secolului nostru în domeniul biblioteconomiei și influența acestora asupra modului nostru de a acționa: explozia informațională vs. criza informării, biblioteca electronică vs. biblioteca clasică, acces la informație vs. obstacole legislative și administrative, acces deschis vs. acces închis. Se continuă cu două dintre marile arhive digitale contemporane de prestigiu reprezentate de proiectele Gutenberg și Google. Dezvoltarea bibliotecilor digitale contemporane este puternic afectată de o serie de obstacole administrative și legislative, între care copyright-ul. Lucrarea se încheie cu prezentarea rolului Bibliotecii Academiei Române în contextul general al evoluției biblioteconomiei naționale.*

***Cuvinte cheie:** explozia informațională, criza informării, copyright, acces deschis, Proiectul Gutenberg, Proiectul Google, biblioteca digitală, Biblioteca Academiei Române.*

Cine cercetează în profunzime fenomenul biblioteconomic contemporan constată că ultimii cizeci de ani au însemnat pentru biblioteci mai mult decât ultimele cinci secole. S-au înregistrat schimbări fundamentale atât în filosofia cât și în practica de bibliotecă. Aceste importante mutații sunt marcate de fenomene uneori paradoxale care pun în dificultate nu numai pe bibliotecarii preocupați de diseminarea informației și a documentelor, dar și pe cercetătorii avizați. Iată câteva dintre acestea: **explozia informațională vs. criza informării, biblioteca electronică vs. biblioteca clasică, acces la informație vs. obstacole legislative și administrative, acces deschis vs. acces închis.** O analiză atentă a tuturor acestor fenomene, teoretizată de cei care se ocupă cu

stocarea, regăsirea și difuzarea informațiilor și a documentelor în societatea actuală, ar fi necesitat multe pagini.

Tema workshopului propus de Biblioteca Academiei Române (BAR) este strâns legată de contextul în care își desfășoară activitatea bibliotecile contemporane confruntate cu atâtea probleme.

Sucesiunea de aspecte legate de fluxul informațional pune în mare dificultate pe cei care achiziționează și stochează publicații, respectiv pe bibliotecari. Pe de o parte, avem o *explozie informațională*, iar, pe de altă parte, o *criză a informării* care se adâncește pe măsura creșterii producției editoriale. În 1958, Hans Peter Luhn de la IBM, vine cu conceptul de DSI/SDI (Difuzarea Selectivă a Informației/Selective Dissemination of Information) un sistem de „business intelligence” care implică utilizarea calculatorului pentru a selecta dintr-un flux de documente noi, pe cele mai interesante dintr-un anumit domeniu. Acest sistem s-a dezvoltat în ultimele decenii constituind astăzi elementul cheie în organizarea și funcționarea sistemelor de informare și, mai ales, a bazelor de date.

Vorbim astăzi de bibliotecă digitală și uneori de bibliotecă virtuală. Termenul de *bibliotecă digitală* a fost folosit pentru prima dată în 1988 într-un raport întocmit de Corporation for National Research Initiatives, dar va fi popularizat abia în 1994 de către NST/DARPA/NASA Digital Library¹. În toate marile proiecte de digitizare întreprinse în lume, baza digitizării o reprezintă publicațiile stocate în biblioteci fie aflate, fie ieșite de sub incidența dreptului de autor.

Legat de bibliotecă digitală, de câțiva ani se vorbește *de accesul deschis* și *accesul închis* la informații. Comunitatea utilizatorilor de informații și marile organizații internaționale care o reprezintă, cum ar fi IFLA sau UNESCO, doresc un acces nerestricționat la informațiile stocate în publicații sau baze de date. Același lucru cer și țările mai puțin dezvoltate care nu dispun de resurse suficiente pentru a le cumpăra. Din păcate, toți aceștia se izbesc de neîndurătoarea lege a copyrightului. Deși la toate forurile mondiale se vorbește despre dreptul oamenilor la informație, ca fiind unul din drepturile fundamentale ale ființei umane, în realitate accesul la informație este îngreunat prin măsuri administrative dure impuse de organizațiile internaționale care se ocupă cu dreptul de autor, cum ar fi Organizația Internațională a Proprietății Intelectuale

¹ TEDD, Lucy; LARGE, Andrew. *Digital Libraries: principles and practice in a global environment*. München: K.G.Saur, 2005.

(WIPO). La presiunea marilor proprietari de copyright, îndeosebi a celor americani, WIPO a impus, de câteva decenii, mărirea numărului de ani de protecție ca drept de autor, de la 50 la 70, *post mortem auctoris*. Această creștere a perioadei de protecție a operelor literare și științifice a însemnat o grea lovitură dată tuturor aceluia care doreau trecerea cât mai rapidă a publicațiilor în domeniul public spre o utilizare fără restricții.

Una din soluțiile parțiale pe care oamenii de știință au găsit-o pentru a rezolva problema accesului la informații a fost crearea *depozitelor instituționale (institutional repository - IR)*. Depozitele instituționale sunt arhive online de colectare, preservare și diseminare a copiilor digitale a documentelor realizate într-o instituție științifică, îndeosebi în universități, de către membrii săi. Un asemenea depozit cuprinde documente grafice de tipul monografiilor și articolelor din revistele științifice. Totodată, se asigură stocarea și conservarea tuturor activelor instituționale digitale, cum ar fi rapoartele și tezele nepublicate, preprinturi și postprinturi (forma finală a lucrării după ce a fost analizată – *peer review*), teze și dizertații electronice, cunoscute sub numele de literatură gri.

Strâns legat de depozitul instituțional este *accesul deschis (open access)*. Publicațiile din depozitele instituționale sunt, de regulă, libere spre a fi citite de oricine. Inițial accesul deschis era rezervat cercetării instituționale proprii grație autoarhivării. Treptat acesta s-a deschis spre exterior. În funcție însă de interesele instituției respective, pot exista și unele restricții în utilizarea anumitor date și informații științifice. Aceste restricții sunt însă foarte departe de cele impuse de revistele științifice. Pe de altă parte, prin *open access* crește vizibilitatea cercetării științifice, la nivel mondial, a unei universități sau institut de cercetare, aspect important în cadrul competiției internaționale legate de valoarea unei organizații științifice sau educaționale.

Discutând despre depozite digitale instituționale trebuie să avem în vedere procedeul prin care acestea sunt constituite – *arhivarea digitală*, aspect care va fi discutat și la acest workshop.

În accepțiunea tradițională, arhivele cunoscute, arhivele clasice, sunt cele care achiziționează documente originale de la persoane particulare sau de la instituții (scrisori, acte, hotărâri ale diferitelor organizații etc.) în vederea cercetărilor ulterioare. Conținutul acestora este organizat pe fonduri pentru a permite o cercetare amplă a unei probleme.

Arhivele digitale sunt de fapt altceva. Sunt arhive online care descriu individual un document, nu încorporat unor fonduri, grupuri sau colecții. Documentul digitizat poate fi ușor

reprodus și utilizat în diferite situații. Două dintre marile arhive digitale contemporane de prestigiu sunt realizate în cadrul proiectelor Gutenberg și Google.

Proiectul Gutenberg² este cel mai vechi. Proiectul datează din 1971. A fost inițiat de Michael Hart, pe vremea când era student al Universității din Illinois. Hart declara că scopul Proiectului Gutenberg este de a încuraja crearea și distribuirea de cărți în întreaga lume, în toate limbile, cărți care să fie accesate și copiate gratuit slujind oamenilor la înlăturarea iletrismului și ignoranței. Costurile pentru întreținerea proiectului au fost destul de reduse deoarece toți cei care lucrau pentru proiect erau voluntari. În anul 2004, Michael Hart împreună cu John S. Guagliardo au inițiat Proiectul Gutenberg 2 (PGII) care și-a propus să ofere și cărți contra cost, dar la un preț de cost scăzut. Licențele de copiere prevăd în acest caz mai multe restricții asupra modului de utilizare. În acest moment, Proiectul Gutenberg conține în arhiva proprie peste 45.000 de titluri, cu o creștere medie de 50 de titluri săptămânal la care se adăugă cele ale partenerilor ajungându-se astfel la circa 100.000 de titluri, aflate în formatele TXT, HTML, PDF, EPUB, MOBI. Majoritatea covârșitoare a lucrărilor din Proiectul Gutenberg sunt ieșite de sub incidența dreptului de autor. De altfel, prima etapă în procesul de digitizare a unei cărți este verificarea statutului ei legal.

Google Books Library Project, cunoscut inițial sub numele de Google Search și Google Print, a fost lansat la Târgul de carte de la Frankfurt în 2004. Proiectul de mai mare anvergură decât Gutenberg și-a propus să digitizeze colecțiile unor mari biblioteci. În prezent, Google lucrează cu peste 40 de biblioteci importante din lume căror le digitizează colecțiile punându-le la dispoziția utilizatorilor. Lucrările digitizate sunt în 35 de limbi, între care latina și greaca veche. Numărul celor care lucrează în programul de parteneriat (Book Search Partner Program) depășește cifra de 10.000 și este format din biblioteci, editori și autori din peste 100 de țări. Ca și în cazul Gutenberg, Proiectul Google se bazează în principal pe publicațiile aflate în domeniul public. Există și un număr însemnat de cărți, care se găsesc încă sub incidența copyrightului. Acestea sunt digitizate numai cu acordul autorului sau al deținătorului de copyright. În ultima vreme, remarcă specialiștii, Proiectul Google de digitizare a cărților, care a făcut atâta vâlvă, s-a mai oprit din avânt, sub aspra interdicție impusă de copyright și ca urmare a numeroaselor procese intentate companiei.

Tot mai multe biblioteci își digitizează astăzi colecțiile pentru un acces mai rapid la cărți, arhive și imagini. În afara de acest avantaj important pentru utilizatori, bibliotecile tradiționale realizează importante economii de spațiu - costul de mentenanță al bibliotecii

² http://en.wikipedia.org/wiki/Project_Gutenberg [Accesat : 13 oct.2014].

digitale este mult mai mic decât al bibliotecii tradiționale. Se știe că bibliotecile tradiționale cheltuiesc sume importante de bani pentru personalul implicat în păstrarea cărților, împrumut și achiziții. Toate aceste cheltuieli se diminuează în cazul bibliotecilor digitale. Avantajul cel mai mare al bibliotecii digitale privește creșterea accesibilității utilizatorilor – utilizatorii nu mai au nevoie să meargă la bibliotecă; oamenii din întreaga lume au acces la aceeași informație atâta timp cât există conectare la Internet; au dispărut granițele fizice. Aceeași resursă poate fi utilizată simultan, 24 de ore din 24.

Dezvoltarea bibliotecilor digitale este puternic afectată de o serie de *obstacole administrative și legislative*. Principalul obstacol în calea circulației documentelor digitizate este dreptul de autor, copyrightul. Republicarea materialelor recente pe web presupune cumpărarea drepturilor de difuzare, or acest lucru nu este deloc simplu.

În sprijinul protejării autorilor, amenințați de copierea lucrărilor lor pe cale digitală, în Statele Unite ale Americii a apărut, în anul 1998, Digital Millenium Copyright Act³, lege care a produs o mare neliniște în rândul bibliotecarilor din cauza restricțiilor impuse. Există însă și excepții și limitări ale acestora. Bibliotecile nonprofit au dreptul să realizeze, pentru nevoile proprii, trei copii ale unor cărți dintre care una poate fi digitală. Aceasta însă nu poate fi distribuită pe web. În plus, permite bibliotecile și arhivele să copieze o lucrare într-un exemplar în cazul în care formatul deținut de acestea devine obsolet. Dreptul bibliotecilor americane de a realiza copii digitale, precizat încă din 1976, prin Copyright Act⁴ este în funcție de patru factori : *scopul utilizării, natura lucrării, cantitatea, impactul asupra pieții*.

Așadar, bibliotecile digitale sunt puternic afectate de copyright. Publicarea de materiale recente pe web presupune cumpărarea drepturilor de difuzare, operațiune extrem de complicată. De fapt, cât se digitizează? Într-un raport publicat în 2010 se făcea estimarea că circa 25% din cărțile din biblioteci au fost create înainte de 1940 și sunt libere de copyright dar, dintre acestea, numai 5% erau digitizate. Această cifră destul de scăzută indică oare faptul că societatea contemporană nu este interesată prea mult de cărțile vechi? De fapt, se digitizează din lucrările ieșite de sub incidența copyrightului multă literatură beletristică. Este ceea ce se face prin Proiectul Gutenberg și, în principal, prin Proiectul Google, dar și ceea ce se face prin Europeana.

³ United States Copyright Office. *The Digital Millenium Copyright Act of 1998* . United States Copyright office Summary 1998.

⁴ *Ibidem*.

În numele Asociației Bibliotecarilor din Romania felicit Biblioteca Academiei Române pentru organizarea acestei reuniuni profesionale care are ca subiect publicațiile de patrimoniu în epoca digitală. Constatăm cu mare satisfacție că de câțiva ani, această importantă bibliotecă, deținătoarea celor mai valoroase publicații patrimoniale românești este din ce în ce mai prezentă în mișcarea biblioteconomică națională. Colegii din BAR iau parte la toate tipurile de manifestări organizate în cadrul ABR. Participările la manifestări științifice de tipul acesta vor conduce, fără îndoială, la recâștigarea prestigiului de odinioară al BAR. Pentru cei mai tineri colegi, reamintim că Biblioteca Academiei Române a fost foarte multă vreme, pentru întreaga biblioteconomie românească, adevărata școală „națională” de bibliotecă, atenția tuturor bibliotecilor noastre îndreptându-se spre ceea ce se făcea aici din punct de vedere profesional.

*Instrucțiunile provizorii pentru funcționarea serviciilor*⁵, de exemplu, realizate de Biblioteca Academiei Române și tipărite la Editura Cartea Românească în 1940 este cel mai important document biblioteconomic românesc până la venirea regimului comunist la putere. Aceste instrucțiuni, sub forma unui regulament amplu, de peste 150 de pagini, prezintă în detaliu întreaga activitate biblioteconomică din Biblioteca Academiei Române.

În *Cuvânt înainte*, semnat de Generalul R. Rosetti, directorul bibliotecii, se precizează că dezvoltarea deosebită a colecțiilor Bibliotecii Academiei și progresul realizat de „știința bibliotecărească au arătat regretatului Ioan Bianu, alcătuitorul și îndrumătorul Bibliotecii Academiei, nevoia unor instrucțiuni de detaliu pentru funcționarea diferitelor servicii. În acest sens, împreună cu Al. Sadi-Ionescu a alcătuit pe temeiul celor văzute în biblioteci străine sau publicate în reviste de specialitate, cum și pe experiența lor de mulți ani la Academie, instrucțiuni pentru catalogarea cărților, care datează din 1918. Au urmat norme pentru serviciul de primiri în 1927”⁶.

Instrucțiunile, rezultatul unei îndelungate activități practice a acestei instituții, coroborate cu literatura de specialitate și experiențele străine relevante cuprinzând totalitatea tehnicilor de bibliotecă, sunt în realitate un adevărat manual de biblioteconomie cu aplicație la documentele deținute de Biblioteca Academiei Române. Este de reținut, de asemenea, că BAR este prima bibliotecă românească care introduce

⁵ Biblioteca Academiei Române. *Instrucțiunile provizorii pentru funcționarea serviciilor*. București: Cartea Românească, 1940.

⁶ *Ibidem*, p.7.

catalogul pe fișe. Clasificarea zecimală universală, ca sistem modern de organizare a publicațiilor este introdusă la BAR, – la puțină vreme după elaborarea sa de Institutul Internațional de Bibliografie de la Bruxelles, condus de Paul Otlet și Henri La Fontaine, – în 1915, unde înlocuiește sistemul de clasificare pe litere al lui Otto Hartwig, după care se clasificau publicațiile din 1904.

Așadar, Biblioteca Academiei a rămas un model pentru toate celelalte biblioteci românești până în 1955, anul în care regimul comunist creează o altă bibliotecă, Biblioteca Centrală de Stat, pe care o investește cu funcții naționale și căreia îi acordă subvenții substanțiale ignorând această bibliotecă așa-zis „burgheză”. În perioada de glorie din anii interbelici biblioteconomia românească de la BAR a fost, în general, sincronă cu realizările profesionale din Europa și America. Reîntoarcerea la poziția avută părea să aibă loc prin hotărârea din 1973, când BAR a redevenit, alături de Biblioteca Centrală de Stat, bibliotecă națională cu activități de reevaluare a producției editoriale de până la anul 1944. Au urmat însă ani grei când politizarea instituțiilor culturale s-a intensificat, iar profesioniștii, unul câte unul, au fost marginalizați. Astăzi BAR trăiește într-o societate liberă, democratică, în afara politicului și acest lucru se observă, nu au însă acest noroc și celelalte biblioteci românești.

Mircea REGNEALĂ, profesor universitar emerit, Universitatea din București, Facultatea de Litere, Departamentul de Științe ale Informării și Documentării. Președinte al Asociației Bibliotecarilor din România din anul 2007. Membru în mai multe organizații internaționale de profil. Director general al BCU "Carol I București" în perioada 2003-2010. Autor a peste 15 cărți și peste 170 de articole științifice.

De la abordarea sistemică a managementului conținutului la biblioteca infinită

Doina BANCIU¹, Florin Gheorghe FILIP²

doina.banciu@ici.ro, fflip@acad.ro

¹I.C.I. București

²Biblioteca Academiei Române

Rezumat: Comunicarea are ca scop principal descrierea conceptului de Bibliotecă Virtuală Infinită propus în [1, 2]. Pentru ilustrarea încercărilor de transpunere în viață a conceptului se trec în revistă unele proiecte ale Institutului Național de Cercetare-Dezvoltare în Informatică – ICI București și Bibliotecii Academiei Române (BAR).

Cuvinte cheie: biblioteca infinita, e-servicii, managementul conținutului, proiecte

1. Biblioteci digitale si biblioteci virtuale

În contextul internațional al globalizării comunicațiilor și trecerea la accesul liber la informații/date bibliotecile devin din ce în ce mai vizibile atât prin colecțiile lor distincte cât și prin serviciile oferite.

După unii autori [3], *informația* devine „conținut” atunci când i se dă o formă utilizabilă și poate fi folosită într-unul sau mai multe scopuri. Valoarea „conținutului” are la bază combinația dintre forma sa utilizabilă primară, alături de alți factori ca aplicabilitatea, accesibilitatea, utilizarea, utilitatea, gradul de recunoaștere și unicitatea sa.

Managementul cunoașterii este o noțiune care a căpătat conținut în ultimele decenii coroborat cu managementul conținutului. „*Cunoașterea* este un tip de conținut care poate fi gestionat, iar esența managementului cunoașterii constă în descoperire și sinteză, în timp ce esența managementului conținutului constă în colectare și distribuire”[3]. „*Managementul conținutului* este infrastructura care servește la acumularea și distribuirea cunoașterii identificate de către organizație, în urma folosirii instrumentelor managementului cunoașterii”[3].

Bibliotecile digitale și bibliotecile virtuale sunt menite să ofere servicii bazate pe managementul conținutului [1,2].

Bibliotecile digitale (colecțiile digitale) au caracteristici specifice și, în general, sunt definite drept:

(a) „depozite” de documente digitale și informații gestionate cu ajutorul instrumentelor de tehnologia informației și comunicațiilor (TIC);

(b) resurse informatice de înaltă performanță puse la dispoziție pentru funcții specifice (căutări semantice, clasificări automate și centralizarea informațiilor, cuvânt cheie automat și extragere de cunoștințe.

Bibliotecile virtuale sunt definite ca:

(a) depozite de cunoștințe partajate și dematerializat fizic;

(b) organizații virtuale care administrează resurse informatice și digitale pentru o comunitate bine definită, asigurând managementul informației, al documentelor și al utilizatorilor;

(c) medii colaborative pentru educație și cercetare științifică.

Ambele tipuri de biblioteci trebuie să ofere servicii on-line bazate pe conținut digital (e-Servicii). e-Serviciile bazate pe managementul conținutului cele mai cunoscute și recunoscute de cititori ca fiind deosebit de utile sunt:

- realizarea de diverse e-Servicii pentru utilizatori: căutări bazate pe ontologii și solicitări pornite de la un portal accesibil;

- crearea de documente electronice folosind procese la îndemâna utilizatorilor (pregătirea bibliografiilor, a rezumatelor de către utilizator conform propriilor necesități);

- abonarea on-line la servicii de conținut (obținerea on-line de conținut la cerere);

- rezervarea și comanda on-line a copiilor de documente;

- copierea documentelor digitale la cerere și editarea în manieră tradițională – printare / editare;

- crearea grupurilor de lucru – în funcție de tipul utilizatorilor și a zonelor de conținut – artă, sănătate, matematică, etc.

2. Către o bibliotecă virtuală infinită

Dacă bibliotecile descrise mai sus ar fi privite ca un sistem integrat (într-o abordare sistemică), avantajele ar fi directe, atât la nivelul fiecărei instituții cât și al utilizatorilor. Dintre acestea se pot menționa următoarele:

- partajarea costurilor pentru colectare, procesare și distribuire documente;

- extinderea cercetării asupra unui număr cât mai mare de colecții digitale pentru diferite tipuri de servicii;

- extinderea portofoliului e-Serviciilor;

- reducere evidentă a cheltuielilor;
- creșterea calității serviciilor de informare;
- creșterea numărului de utilizatori– practic număr infinit de utilizatori;
- posibilități de implementare a unor concepte și tehnologii novatoare.

Reprezentarea unui model sistemic este prezentată în figura de mai jos [1]:

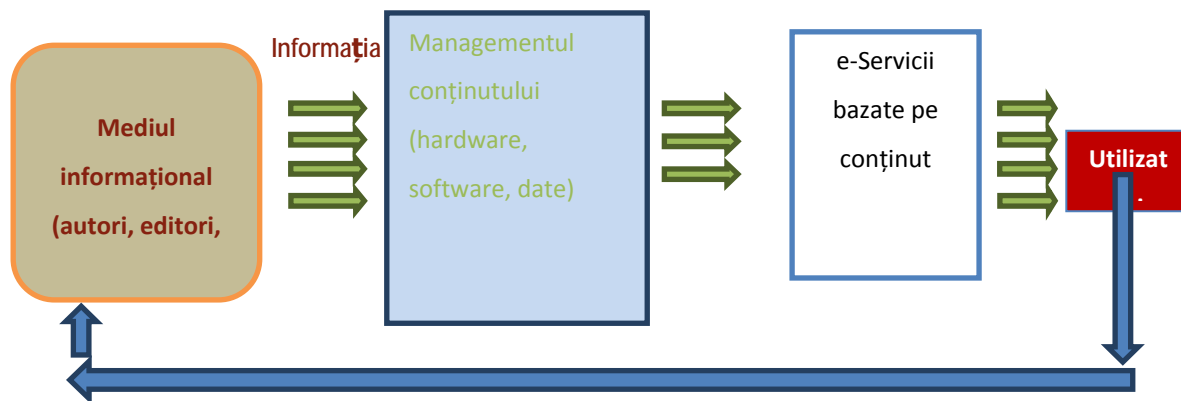

Fig.1. Modelul abordării sistemice a serviciilor bazate pe conținut[1]

Dacă discutăm de abordări sistemice la nivel planetar, se poate defini un model de *biblioteca infinită* [1,2], care este în fapt o bibliotecă virtuală permanent activă și permanent acumulativă.

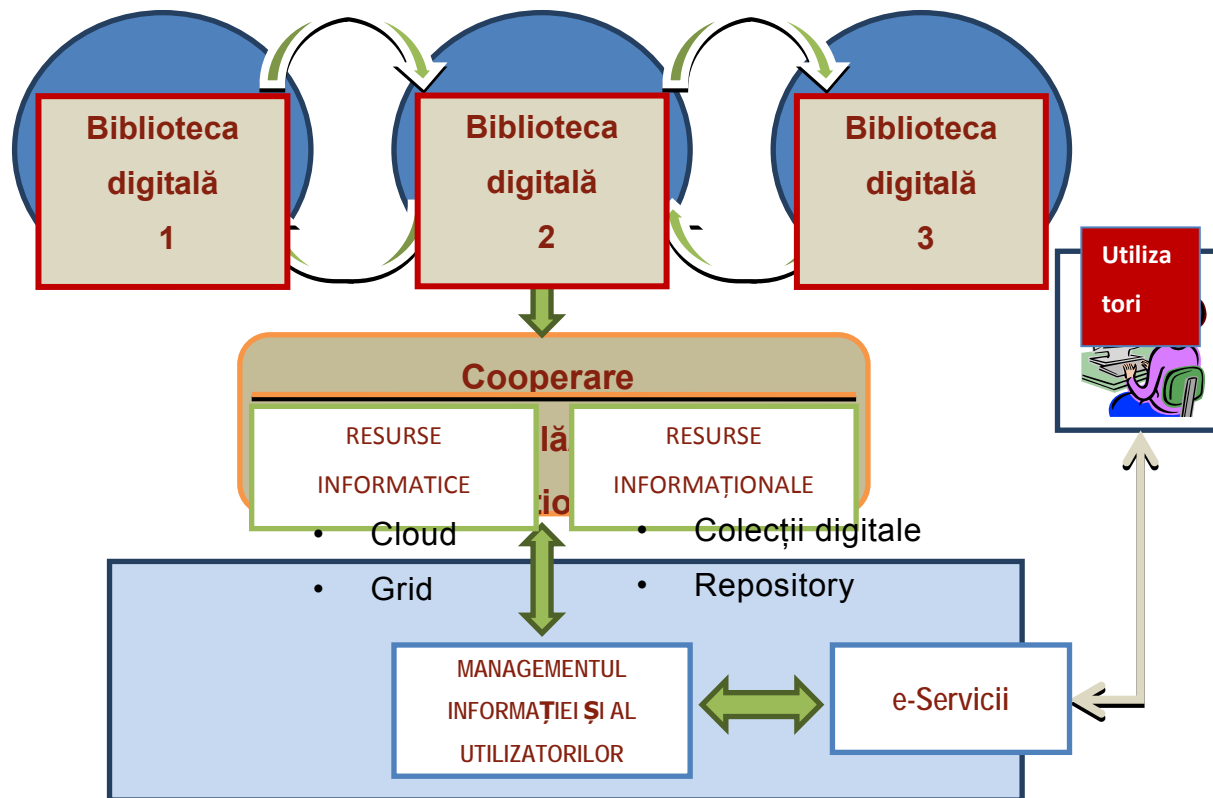

Fig. 2. Modelul unei biblioteci virtuale infinite [2]

3. Exemple

Crearea unei biblioteci infinite se realizează în timp, cu efort de cercetare-dezvoltare al informaticienilor și specialiștilor în cultură deopotrivă. Un exemplu în acest sens sunt proiectele dezvoltate de Institutul Național de Cercetare-Dezvoltare în Informatică – ICI București, în parteneriat cu Biblioteca Academiei Române, Universitatea “Politehnica” din București și Universitatea din București începând din anul 2000. Multe din aceste proiecte sunt cunoscute deja și au rezultate implementate cu succes așa cum este cazul sistemului ROLINEST rezultat din proiectul NUSIDOC. Prezentăm mai jos câteva dintre aceste proiecte:

- **NUSIDOC - S&T** - *Sistemul național unitar de informare și documentare științifică și tehnică - unificarea sistemelor de biblioteci;*
- **SIPADOC** - *Sistem integrat pentru digitizarea și valorificarea patrimoniului cultural de documente;*
- **SINRED** - *Sistem național de management al resurselor digitale în știință și tehnologie bazat pe structuri GRID;*
- **SNIDCo-ST** - *Sistem pilot pentru informare - documentare bazat pe platforme Web;*
- **LIBEVAL** - *Evaluarea calității și performanțelor bibliotecilor on-line;*
- **SIMBNR** - *Sistem integrat on-line pentru managementul bibliografiei naționale retrospective;*
- **DigiMultiCult** - *Sistem integrat pentru promovarea și evidențierea multiculturalității în scopul dezvoltării durabile a spațiului rural;*
- **ARSONET** - *Aplicații și servicii de valorificare a patrimoniului folcloric din arhive sonore prin tehnologii multimedia;*
- **MUZEE DIN ROMÂNIA** - *Tehnologii multimedia pentru accesul la obiective din patrimoniul cultural național;*
- **eBiMuz** - *Sistem integrat multimedia pentru accesul la tezaurul multicultural din zonele locuite de români, ca parte integrantă a culturii europene;*
- **DACII** - *Tehnologii avansate pentru reconstituirea și accesul la obiective din patrimoniul cultural universal - Influența civilizațiilor geto-dacică, scitică, greacă și romană în formarea culturii europene;*

Proiectele Bibliotecii Academiei Române sunt și ele numeroase [4]. Dintre acestea amintim proiectele naționale:

- **SIMBNR** – „Sistem integrat pentru managementul bibliografiei naționale retrospective (1508-1918) în format on-line – SIMBNR (<http://biblacad.ro/bnr/index.html>) în parteneriat cu ICI București;

- **BYZANTION** – „Byzantine and Post-Byzantine Landmarks of Manuscript Illuminations –(<http://byzantion.itc.ro/>);

- **INHERIT** – „Intelligent Strategy for movable cultural Heritage Monitoring in a Changing Climate

- **DACOROMANICA**- Biblioteca digitală a României

(<http://www.bibliotecametropolitana.ro/listare-subcategorii.aspx?catId=10&c=2>)

în parteneriat cu Biblioteca Metropolitană București,

- "Valorizarea patrimoniului muzical bizantin din manuscrisele Bibliotecii Academiei Române" împreună cu fundația „Nectarie Protopsaltul”

ca și proiectele internaționale obținute prin concurs:

- „**Europeana Libraries**: Aggregating digital content from Europe’s libraries”

(http://ec.europa.eu/information_society/apps/projects/factsheet/index.cfm?project_ref=270933);

- „**STUDITE** - Les manuscrits et reliures byzantines” (http://www.biblacad.ro/meeting%20poze_Studite.pdf);

- **Scanarea periodicelor românești din perioada interbelică** - proiect desfășurat în colaborare cu Muzeul Holocaustului din Washington;

- „Creșterea calității serviciilor de bibliotecă specializate în relația cu publicul tânăr”, în Programul cadru Leonardo da Vinci;

- **ATHENA Plus**-Access to cultural Heritage Networks for Europeana, Project (<http://www.athenaplus.eu/>; <http://www.biblacad.ro/athenap.html>)

- Cercetare în domeniul numismaticii cu American Numismatic Society și British Museum.

Integrate într-o abordare sistemică, bazată pe studii și analize temeinice, proiectele de cercetare dezvoltate în România ar putea conduce în final la o componentă națională a unei biblioteci virtuale infinite.

Bibliografie

1. BANCIU, D. *Infinite Digital Library Model*. Conferința internațională de Biblioteconomie – BIBLIO 2013, Biblioteca Județeană ”George Barițiu”, 31 mai 2013, Brașov;
2. BANCIU, D. *Systemic Approach of Information Management in Digital Libraries*. First International Workshop on Cyber Physical Systems, Academia Română, București, 28-29 mai 2012;
3. BOIKO, R. *Content Management Bible*, Wiley Publishing, ISBN-10: 0764573713, ISBN-13: 978-0764573712, 2012.
4. FILIP, F. G. *Rapoartele anuale de activitate ale BAR 2009-2014* (disponibile la http://www.biblacad.ro/rapoarte_anuale.php)

Doina BANCIU este profesor la Universitatea din București și Director General al Institutului Național de Cercetare – Dezvoltare în Informatică – ICI București. Are numeroase contribuții teoretice privind informatizarea bibliotecilor și a participat efectiv la informatizarea Bibliotecii Naționale, Bibliotecii Centrale Universitare precum și a multor instituții de informare și documentare. A scris 19 cărți și peste 130 de articole publicate în țară și în străinătate. Este evaluator european și național pentru proiecte de cercetare în domeniul TIC. A primit premiul „TUDOR TĂNĂSESCU” – acordat de Academia Română (în domeniul Științelor Tehnologice și Informaticice) și numeroase premii naționale. A primit titlul de Doctor Honoris Causa din partea mai multor universități. Mai multe informații se găsesc la următoarele adrese: www.doinabanciu.ro și http://www.ici.ro/pdf/cv/cv_db_rom_modelEU%202011.pdf

Acad. Florin Gheorghe FILIP este directorul – general al Bibliotecii Academiei Romane (BAR) din anul 2009. Mai multe informații se pot găsi la adresa: http://www.academiaromana.ro/sectii/sectia14_informatica/sti_FFilip.htm

Secțiunea I – Digitizarea documentelor medievale

“BYZANTION” – un proiect de valorificare a colecției de manuscrise a Bibliotecii Academiei ... și mai mult decât atât

Măriuca STANCIU
mariuca@biblacad.ro
Biblioteca Academiei Române

Rezumat: Comunicarea prezintă scopul și strategia de elaborare a proiectului Byzantion. De asemenea, sunt analizate criteriile de selecție a manuscriselor bizantine și post-bizantine din colecțiile BAR care au fost investigate în cadrul proiect. O atenție specială este acordată concepției și modului de implementare a “canonului virtual”, caracteristică care conferă valoare referențială proiectului.

Cuvinte cheie: manuscris, bizantin, post-bizantin, iconografie, descriere bibliografică, canon virtual.

O scurtă analiză a siturilor pe web¹ care găzduiesc manuscrise medievale ne va arăta un paradox. Deși susțin că prezintă o parte semnificativă a moștenirii culturale europene, este evident că ele ilustrează în special tradiția superbelor manuscrise occidentale, religioase sau laice, în timp ce manuscrise provenind din arealul est european sunt mult mai slab reprezentate. Proiectul pe care îl voi descrie în continuare se concentrează tocmai pe o parte semnificativă a corpusului manuscriselor de tradiție bizantină și implicit post-bizantină, aflate în colecția de manuscrise a BAR. Diacronic, manuscrisele investigate jalonează o perioadă cuprinsă între sec. XII-XIX, dovedind măiestria și caracteristicile școlilor locale de miniatură, precum și evoluția acestora pe fundalul unei

¹ Afirmația este corectă pentru anul 2012 când s-a studiat bibliografia pentru acest proiect. Majoritatea bazelor de date ale principalelor biblioteci reflectau acest lucru, de ex.: Gallica (<http://gallica.bnf.fr/html/manuscripts/manuscripts>), British Library (www.bl.uk/catalogues-illuminatedmanuscripts-welcome.htm), sau Biblioteca Apostolica Vaticana (www.vatlib.it). În 2014 puteau fi analizate și vizualizate pagini de manuscrise bizantine pe multe situri cu acces liber, de ex. <https://commons.wikimedia.org>, dar informația bibliografică era destul de sumară. Alte baze de date ca cea Bibliotecii naționale a Greciei (<http://www.nlg.gr/www/el/search/node/>) nu au fost accesibile datorită imposibilității căutării într-o limbă de largă circulație

tradiții iconografice delimitată de modele bine fixate și reguli neschimbate de veacuri în realizarea lor.

Proiectul are la bază studiul și analiza a aproximativ 100 de manuscrise², ale căror criterii de selecție vor fi expuse ulterior, și urmărește două axe principale: o abordare a colecției după criteriile biblioteconomice și o abordare informatică. Rezultatele celor două abordări sunt implementate sincron dar, evident, abordarea biblioteconomică o precede pe cea informatică. Numai în acest fel se poate realiza aplicația ”canonului virtual”, care constituie scopul principal și principala contribuție a proiectului ca instrument referențial de studiu în domeniul iconografiei bizantine. Această aplicație, de tip data mining, se bazează atât pe analiza miniaturilor catalogate analitic, figura 1, cât și pe înregistrările bibliografice ale manuscriselor, figura 2, precum și pe înregistrările de autoritate, figura 3.

Figura 1 - Model de analiză a miniaturilor catalogate analitic

Choose format: [Format standard](#) [Fișă de catalog](#) [Citare](#) [Nume etichete MARC](#) [Etichete MARC](#)

Înregistrarea 5 din 6

Cota	Ms. sl. 13
Titlul	[Tetraevangheliar]
Note de continut	Theofilakta Arhiepiskopa Blŕgarskago Prŕdislovie eže ot Mattheia Svętago Evangelia <Predoslovie lui Teofilact, Arhiepiscopul Bulgariei, la sfânta Evangelie de la Matei>, f. 3 - 5v; Eže ot Mattheia Svętoe Evangelie <Sfânta Evangelie de la Matei>, f. 7 - 85; Prŕdislovie eže ot Marka Svętago Evangelie <Predoslovie la sfânta Evangelie de la Marcu>, f. 87v - 89; Eže ot Marka Svętoe Evangelie <Sfânta Evangelie de la Marcu>, f. 90 - 140v; Prŕdislovie eže ot Luky Svętago Evangelia <Predoslovie la sfânta Evangelie de la Luca>, f. 143 - 143v; Eže ot Luky Svętoe Evangelie <Sfânta Evangelie de la Luca>, f. 145 - 230; Prŕdisloviie eže ot Ioanna Svętago Evangelia <Predoslovie la sfânta Evangelie de la Ioan>, f. 231v - 233v; Eže ot Ioanna Svętoe Evangelie <Sfânta Evangelie de la Ioan>, f. 235 - 296v; Skzanie prŕemlęštee vŕsego lęta čislo

² Vezi baza de date a B.A.R. la adresa: <http://www.biblacad.ro/catonline.html> .

	Evangeliskoe i evangelistom <Spunere cuprinzând numărul Evangheliilor și a evangheliștilor pe tot anul>, f. 297, 299 - 304v; Pohvala čistnomu Krūstu <Lauda cinstitei cruci>, f. 298; Skazanie eže na vūsěkī dñī dlūžno glagolēti sę evangelie ... <Spunere pentru fiecare zi ce evanghelie trebuie spusă ...>, f. 299 - 304; Sūbornikī 12-mī mēšecemī pokazuQ glavy ... <Sinaxar al celor 12 luni ...>, f. 305 - 315.
UniTitle	 Tetraevangheliarul de la Căldărușani, 1643
Localitate	 Măn. Căldărușani
An	1643
Descriere fizică	317 f. : il. ; 420 x 280 mm; 20 - 21 R (310 x 195 mm)
Limba	sla
Țara de publicare	RO
Note inf. descrip.	Titluri și inițiale cu aur, inițiale ornate, frontispicii, viniete. Scriere semiuncială, slavă bisericească de redacție medio-bulgară. Miniaturi lucrute de Vlaicu Zugravul (cei patru Evangheliști) la f. 6v (Matei), 89v (Marcu, semnată "Az<ŭ> Popa Vlaicul zugraf" = "Eu Popa Vlaicul Zugrav"), 144v (Luca), 234v (Ioan), 298v; ornamente în culori la f. 24v, 90, 91, 110.

Figura 2 - Înregistrările bibliografice ale manuscriselor

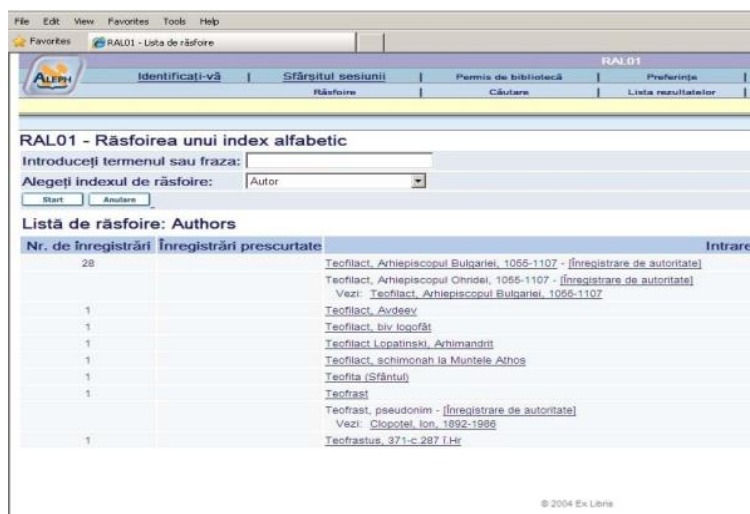

Figura 3 - Înregistrările de autoritate

Produsul rezultat din suma elementelor, care pot constitui ”cel mai mic numitor comun” tematic, urmează a fi supus unei investigații contrastive cu exemplele iconografice extrase din manuscrisele analizate. Aplicația se dorește un instrument de referință și studiu și de aceea va fi testată în mediul academic pentru a i se putea cuantifica relevanța ca produs informatic cu valoare adăugată față de instrumentele care folosesc colecțiile de bibliotecă doar ca surse de materie primă (content providers).

Principalele operațiuni ale abordării biblioteconomice sunt:

1. prezervarea prin digitizare (scanare, parametrizarea operațiunilor de prelucrare post-scanare, stocarea imaginilor, organizarea bazei de date de imagini și corelarea ei cu baza de date a înregistrărilor bibliografice)
2. catalogarea manuscriselor - înregistrările bibliografice vor fi elaborate respectându-se standardele de catalogare pentru documente medievale
3. catalogarea analitică a miniaturilor în descrieri bibliografice ierarhizate, respectându-se criteriile iconografice de descriere, analiză și definire a subiectelor. De asemenea, se va realiza legătura cu imaginile miniaturilor digitizate și cu alte elemente de decorație, constituindu-se baza de metadata;
4. elaborarea unui vocabular controlat care să includă termeni de specialitate din domeniile codicologiei, iconografiei, istoriei artei etc. Acesta se va constitui într-un index care permite căutarea după subiect.
5. Se va studia și selecta un soft dedicat de bibliotecă capabil să realizeze legăturile dintre elementele unei catalogări ierarhizate, care să cuprindă descrierea bibliografică a manuscrisului și descrierile analitice ale miniaturilor, pe deoparte, precum și legătura dintre acestea și imaginile propriuzise, care să permită o vizualizare simultană ale tuturor elementelor constitutive ale metadatelor text-imagini. Vizualizarea imaginilor trebuie să fie posibilă:
 - de la descrierea bibliografică a manuscrisului³

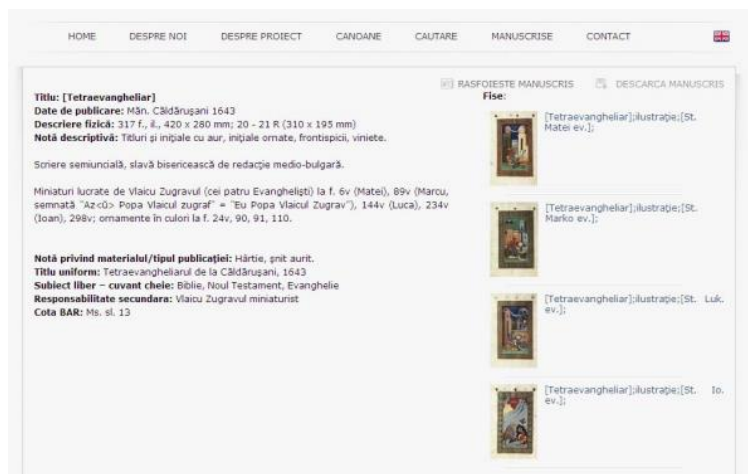

Figura 4 – Descriere bibliografică manuscris

- direct la descrierile analitice ale miniaturilor⁴

³ <http://byzantion.itc.ro/web/Manuscrise/Tetraevangheliar-468>

⁴ <http://byzantion.itc.ro/web/Tetraevangheliar/TetraevangheliarilustratieSt.-Matei-ev.-506>

Figura 5 – Descriere analitică miniatură

- independent de descrierea bibliografică a manuscrisului, prin interogarea indexului de subiecte și selectarea unui cuvânt cheie. Ca un rezultat al acestui tip de căutare toate imaginile care conțin aceeași caracteristică iconografică definită printr-un cuvânt sau sintagmă cheie vor putea fi vizualizate în același timp și analizate contrastiv cu imaginea virtuală a numitorului comun care conține aceeași caracteristică iconografică și care este "canonul virtual" al temei respective.⁵

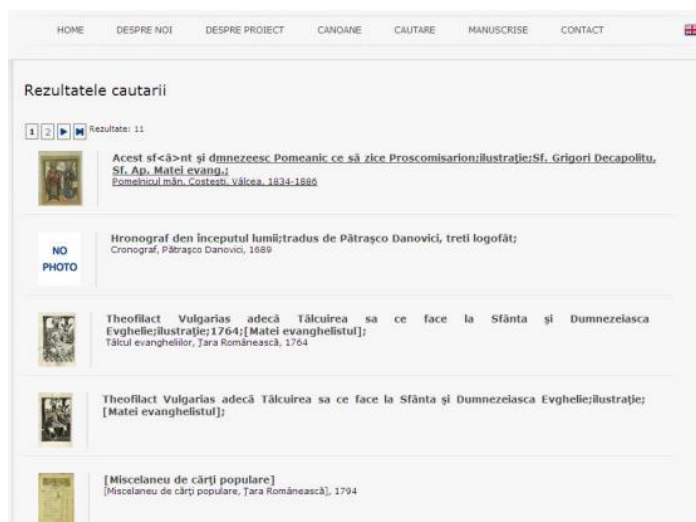

Figura 6 – Rezultatele căutării

⁵ <http://byzantion.itc.ro/index.php> ; <http://byzantion.itc.ro/web/Canoane/Evanghelistul-Matei-scriind-evanghelia-632>

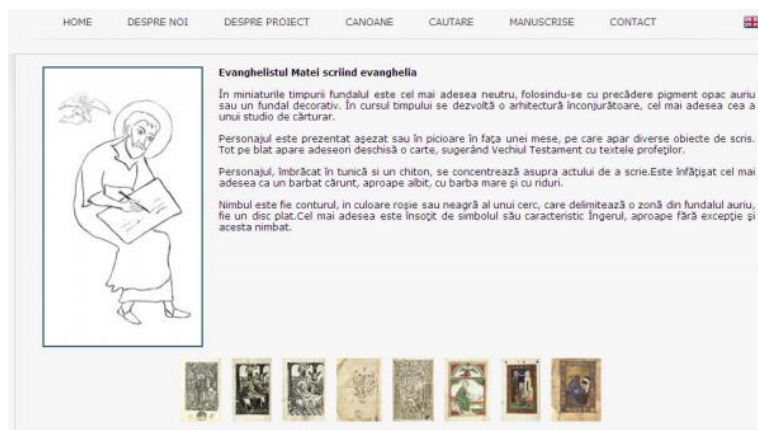

Figura 7 – Canonul virtual al temeii iconografice comparat cu imaginile din manuscrise

În selectarea manuscriselor din colecția de manuscrise a Serviciului Manuscrise, Carte Veche al Bibliotecii Academiei pentru proiectul Byzantion, în urma cercetării surselor bibliografice s-au avut în vedere manuscrise cu ilustrații de text (enluminuri, miniaturi, elemente decorative) care să se înscrie stilistic cadrului larg al artei bizantine și post-bizantine. Acest lucru permite o selecție în funcție de:

- a) aria geografică în care a fost copiat și ornamentat manuscrisul;
- b) limba textului manuscrisului, care delimitează o zonă care nu trebuie să se suprapună total zonei geografice;
- c) perioada de timp (sec XII-XIX) în care au fost lucrate manuscrisele.

a. Aria geografică în care au fost copiate manuscrisele. Din punct de vedere geografic, manuscrisele bizantine deținute de Biblioteca Academiei ocupă o arie largă care se întinde din sudul Greciei (insula Creta) și până în Rusia muscovită, pe axă nord-sud, și din Serbia până în răsăritul Greciei, pe axa vest-est, cu maximă concentrație în spațiul celor două provincii românești: Țara Românească și Moldova.

b. Din punct de vedere al limbii textului se remarcă faptul că manuscrisele aflate în colecțiile Bibliotecii Academiei sunt scrise în limbi de cult folosite în spațiul bizantin:

- greaca
- slavona, cu varianta medio-bulgară
- româna în provinciile românești, sub influența Reformei

Cu excepția limbii române (scrisă în alfabet slavon) care se circumscrie limitelor geografice ale teritoriului național, manuscrisele grecești și cele slave au fost lucrate în tot spațiul bizantin, pentru primele, și în spațiul balcanic și ruso-ucrainean pentru celelalte, incluzând, ambele, spațiul românesc, unde au fost limbi de cancelarie și de cult de la începuturile evului mediu.

c. Cronologic, manuscrisele bizantine din Biblioteca Academiei se întind pe o perioadă îndelungată, care corespunde perfect ideii de manuscris bizantin/post-bizantin, demonstrând caracterul imuabil și conservator al iconografiei bizantine care se remacă prin:

- atribuirea de caracteristici portretistice fixe personajelor veterotestamentare și celor din Noul Testament, precum și ipostazelor Fecioarei Maria din ciclul marianic, sau înfățișărilor părinților Bisericii ca și ai principalilor sfinți ai canonului ortodox;
- reguli fixe pentru prezentarea cadrului arhitectonic sau natural în care sunt surprinse personajele;
- stereotipie în ceea ce privește prezentarea atributelor unor personaje, de exemplu atributele celor patru evangheliști;
- schematism în ceea ce privește vestimentația, ca tip, culoare, textură, volumetrie etc.

Câmpurile folosite în descrierile bibliografice și analitice cuprind categoriile de informații indicate mai jos. De menționat că denumirile câmpurilor apar atât în limba engleză cât și în română iar pentru subiecte și titlul uniform s-a recurs la traducerea conținutului câmpului în limba engleză. De asemeni, s-a tradus în limba engleză textul din aplicație care definește canonul virtual al fiecărei teme⁶:

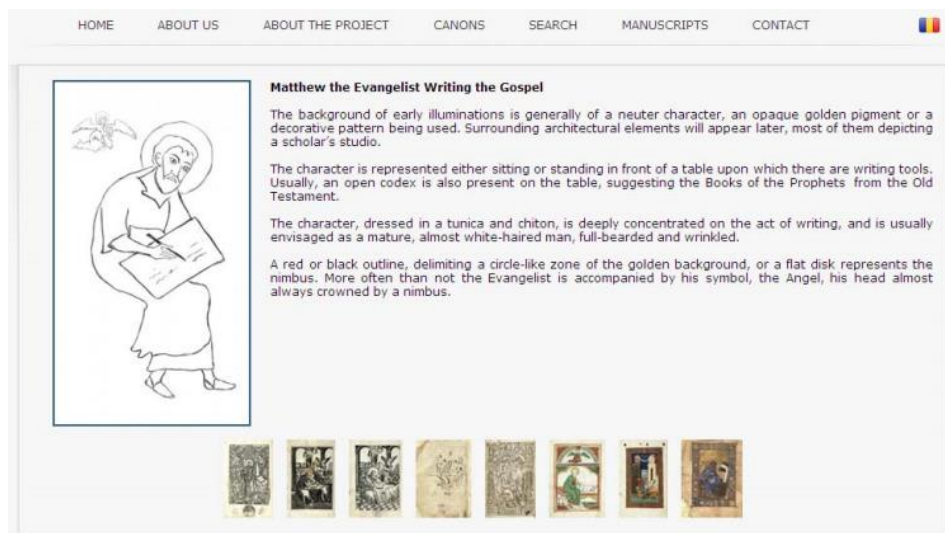

Figura 8 – Versiunea în limba engleză

Limba RO ENG

Titlu Title

Date de publicare Printing and Publication Data

⁶ <http://byzantion.itc.ro/web/Canons/Matthew-the-Evangelist-Writing-the-Gospel-632>

Descriere fizica Physical Description

Nota generala General Note

Nota descriptiva Descriptive Note

Nota privind descrierea fizica Physical Descriptive Note

Nota privind materialul/tipul publicatiei Material Specific Information Note

Titlu uniform Uniform Title

Subiect nume de persoana Subject – Personal Name

Subiect tematic Subject – Topical name

Subiect denumire geografica Subject – Geographical Name

Subiect cuvant cheie Subject – Keyword

Responsabilitate primara – autor Primary Responsibility – Author

Responsabilitate alternativa Alternative Responsibility

Responsabilitate secundara Secondary Responsibility

Pentru înregistrarea de autoritate o atenție deosebită a fost acordată câmpurilor de:

- Nota biografică - Biographical note
- Alte variante de nume - Other names

De asemeni se elaborează înregistrări de autoritate pentru elementele relevante: personalități, miniaturişti, copişti, donatori, denumiri geografice, etc.

Rezultate:

Până în prezent, în cele 4 etape ale proiectului au fost obținute următoarele rezultate:

1. Dezvoltarea metodologiei BYZANTION care include metode standard pentru colectarea metadatelor necesare prezervării manuscriselor
2. Dezvoltarea algoritmilor și instrumentelor software necesare dezvoltării ontologiei BYZANTION
3. Implementarea metodelor la analiza imagistică a manuscriselor
4. Popularea bazei de date BYZANTION cu noi manuscrise și canoane
5. Dezvoltarea modelelor matematice și a algoritmilor folosiți în modulele de analiză imagistică.
6. Platforma software BYZANTION este de tip multi-modul pentru a asigura maximum de flexibilitate și funcționalitate: o parte dintre module rulează sub portalul BYZANTION, altele rulează ca aplicații independente (de ex. analiza imagistică);

7. Dezvoltarea modulelor de analiză a fost realizată pe baza rezultatelor studiilor desfășurate timp de mai mulți ani de echipele de proiect ale partenerilor (Biblioteca Academiei Române, ITC).

8. Manuscrisele selectate pentru proiectul Byzantion ilustrează astfel evoluția artei miniaturii din epoca bizantină până în secolul al XIX-lea, arătând influențele exercitate în spațiul românesc și felul în care ele au armonizat tradiția și strictețea dogmei cu creativitatea, dorința de inovație și originalitatea creatorilor.

9. Analiza iconografică a corpusului de imagini digitizate, rezultat în urma studierii colecției Bibliotecii Academiei Române de manuscrise bizantine și post-bizantine, oferă unui public complex, de la publicul larg la cel de specialitate, posibilitatea cercetării unui număr mare de manuscrise miniate de o largă varietate tematică, provenind din tot arealul de tradiție bizantină, datate sec. XII- XIX, manuscrise digitizate integral și însoțite de fișe bibliografice și analitice detaliate. În plus, corpusul de imagini digitizate este trecut prin filtrul unei analize iconografice din care rezultă un canon virtual, care oferă și posibilitatea unui examinări comparative⁷.

Figura 9 – Analiza comparativă a teme iconografice

10. Modelul optim de prezentare a descrierii și analizei ilustrației în vederea comparării ei cu ilustrații tematice similare se face printr-o catalogare ierarhizată, într-un sistem de catalogare universal acceptat (ex. UNIMARC), în care primul nivel de catalogare este reprezentat de descrierea bibliografică a manuscrisului, iar cel de al doilea nivel de

⁷ <http://byzantion.itc.ro/web/Tetraevangheliar/TetraevangheliarilustratieSt.-Matei-ev.-506>

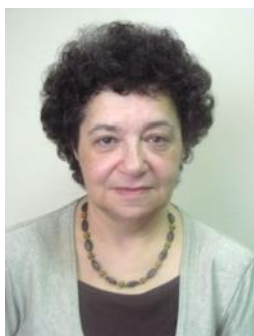
catalogare corespunde descrierii și analizei iconografice a ilustrațiilor manuscrisului, ca părți componente ale acestuia.

11. Din compararea descrierilor și analizelor iconografice ale unor ilustrații reprezentând aceeași temă iconografică s-a construit o imagine-numitor comun, care ”suprapunându-se” ilustrațiilor reale permite utilizatorilor proiectului studii comparative ale similarităților și disimilarităților ilustrațiilor reale, ceea ce crează premisele unei mai bune cunoașteri a stilurilor diferitelor școli, epoci și spații subsumate arealului bizantin și post-bizantin.

12. Corpusul imaginilor numitor-comun, care sunt practic imagini virtuale ale unor teme iconografice, constituie canonul virtual - scopul acestui proiect.

Notă

*Proiectul Byzantion este finanțat de ANCS/UEFISCDI și cofinanțat de SC Institutul pentru Tehnică de calcul ITC SA în programul Parteneriate în Domenii Prioritare PCCA-2011 Tip 2

Dr. Măriuca STANCIU este șefa Serviciului Tehnologia Informației – Mediatecă din cadrul Bibliotecii Academiei Române și profesor asociat la Centrul de Studii Ebraice din cadrul Facultății de Litere, Universitatea din București. Pe lângă implementarea procesului de informatizare a Bibliotecii Academiei Române, Măriuca Stanciu a condus proiecte de preservare și digitizare a patrimoniului BAR, axate în special pe colecțiile de periodice. A

publicat numeroase studii articole în publicații de specialitate și a organizat conferințe internaționale și naționale.

Proiectul Byzantion – obstacolele unui periplu iconografic

Alina POPESCU
alimon77@yahoo.com
Biblioteca Academiei Române

Rezumat: *Articolul abordează proiectul Byzantion din punctul de vedere al unui istoric de artă implicat în catalogarea ilustrațiilor de manuscris bizantin. După o introducere ce cuprinde obiectivele proiectului Byzantion și descrierea pe scurt a tipurilor de manuscrise bizantine și post bizantine incluse în proiect, descriere făcută după criteriile tematic, temporar și zonal, articolul se referă în detaliu la metoda de lucru în ceea ce privește analiza iconografică a miniaturilor. Sunt cercetate terminologia, modul de atribuire a titlurilor după un catalog de teme și subiecte iconografice consacrate cât și variantele tematice locale. Articolul analizează modul în care proiectul Byzantion a reușit să atingă scopul său final: cel de a crea o bază de date conținând fișele de catalog, cu imagine link-ată, a miniaturilor bizantine și post-bizantine din colecțiile Bibliotecii Academiei Române, cât și cel de a crea un canon virtual folosit ca termen de comparație pentru relevarea variantelor școlilor locale de pictură.*

Cuvinte cheie: *miniatură, iconografie, erminie, artă bizantină, artă postbizantină, ilustrație de manuscris.*

Proiectul Byzantion, demarat în toamna anului 2012, își propune să supună atenției bogatul fond de manuscrise bizantine și post-bizantine al Bibliotecii Academiei Române. Au fost selectate manuscrise bizantine și post-bizantine (grecești, românești și slave), ornate și miniate, unele excepționale prin concepția artistică și prin realizare, incluzând câteva teme iconografice fundamentale, datând din secolele XII-XIX.

Din punct de vedere al conținutului se disting:

1) Un corpus de texte care au ilustrații reunind principalele personaje ale Noului Testament (Iisus, Fecioara, Apostolii), texte care pot fi :

- neo-testamentare : Tetraevangheliare
- culegeri cultice de fragmente neo-testamentare din Faptele Apostolilor și Epistole, culegeri cunoscute sub titlul de Apostolul
- texte de slujbe bisericești sau rugăciuni bazate pe fragmente evanghelice, dar îmbogățite la nivel iconografic precum Paraclisul Maicii Domnului

- culegeri de legende hagiografice precum Minunile Maicii Domnului
- texte apocrife precum Apocalipsul Maicii Domnului

2) Un corpus complex de texte cuprinzând:

- scrierile Părinților Bisericii, cum ar fi:
 - scrieri despre Sf. Treime, Duhul Sfânt sau despre viața monahală ale lui Vasile cel Mare, dar mai ales Liturghia sa;
 - discursurile teologice ale lui Grigore din Nazianz
 - exegezele biblice și omiletica lui Ioan Hrisostomul
 - liturghia darurilor (care face parte din Liturghier) de Grigore cel Mare
 - dogmatica lui Ioan Damaschin
 - scrierile marilor teologi ai creștinismului, care pot fi :
 - texte de dogmă teologică;
 - texte de exegeză biblică și evanghelică: Theofilact al Ohridei, cunoscut în spațiul românesc ca „Arhiepiscop al Bulgariei”, cu comentariile și exegezele din ”Tâlcul evangheliilor”, comentariile la Geneză, Exod, Faptele Apostolilor de Efrem Sirul;
 - texte de teologie practică: Liturghie, Slujebnic, Minei, Octoih, cărți de cântări bisericești;
 - texte cenobitice: Simeon Noul Teolog, autor al ”Cuvintelor de folos”; ”Cuvinte” (omilii ascetice) de Isaac Sirul; opera lui Ioan Sinaitul (Climax), ”Scara dumnezeiescului urcuș”, ce constituie sursa unei alte lucrări fundamentale a literaturii ascetice, ”Canonul de pocăință”;
 - texte isihaste Patericul;
 - texte omiletice și imnologice: omiliile și imnurile lui Efrem Sirul.

3) pomelnicele mânăstirești reprezintă un grup destul de numeros în cadrul manuscriselor selectate, spectaculoase prin bogăția miniaturii și fastul culorilor, dar și prin caligrafia îngrijită;

4) cronografele, care prezintă istoria lumii de la începuturile ei și valorifică textele Vechiului Testament;

5) erminiile și carnetele de modele ale zugravilor (pictori iconari sau de fresce) sunt o categorie aparte în cadrul acestui corpus, ele având rol normativ, dar și explicativ și demonstrativ, miniaturile constituind splendide exemplificări ale canonului iconografic și ale dogmei

Fondul ales de manuscrise este foarte divers, atât din punct de vedere cronologic (secolele XII – XIX), geografic (Țările Române, Ucraina, Bulgaria, Imperiul Bizantin – Constantinopol, ca să dăm doar câteva exemple) dar și tematic (Tetraevangeliare, Pomelnice mânăstirești, Canoane de penitență, Comentarii biblice, Caiete iconografice pentru pictori de frescă, etc). O atât de mare varietate de cărți manuscrise, miniate, sau cu xilogravuri colate în interiorul lor, necesită o detaliată analiză iconografică pentru a identifica trăsăturile distinctive ale școlilor zonale, teme iconografice locale, împrumuturi sau adaptări din iconografia occidentală sau apariția unor elemente arhitectonice specifice unui anumit areal, dar și apariția de teme iconografice inedite, cu atât mai mult cu cât ilustrația de carte are o mai mare libertate față de canon decât pictura de frescă sau icoană.

Pe baza acestei analize iconografice a fiecărei ilustrații miniate în parte, proiectul Byzantion își propune să creeze un canon virtual tematic, bazat în egală măsură pe textele erminiilor și pe trăsăturile comune ale reprezentărilor iconografice analizate. Ca exemplu relevant: prin compararea ilustrației de manuscris cu canonul virtual este ușor de remarcat că ilustratorul Constantin logofăt, copist din sec. al XVII-lea din Țara Românească, a “contaminat” tema *Ioan Botezătorul-îngerul pustiei* cu elemente necaracteristice, cum este prezența tronului:

Materialul iconografic este inițial catalogat on-line în baza de date a Bibliotecii Academiei Române, în format UNIMARC prin programul Aleph-500 iar link-ul imaginilor se face prin aplicația ADAM. Una din primele provocări aduse de proiect a fost crearea unui șablon de descriere bibliografică în programul Aleph în care câmpurile codificate proiectate pentru catalogarea de carte să poată fi adaptate pentru catalogarea unui material patrimonial de tip non-book, dificultate pe care o considerăm fructoasă.

Structura catalogării este piramidală, pornind de la descrierea bibliografică generală a codexului la care sunt conexe fișele subordonate ale fiecărei imagini în parte. Fișele sunt detaliate, tinzând - sperăm - spre exhaustiv, atingând, unde a fost

posibil, inclusiv listarea cărților și a revistelor de specialitate în care manuscrisul sau ilustrația catalogată a fost vreodată menționată. Fiecare fișă subordonată, reprezentând câte o ilustrație, are extensie iconografică, ilustrația fiind scanată și atașată fișei sale.

Problemele unei descrieri iconografice sunt multiple și încep chiar de la terminologie, pe două nivele, de la cel tematic la cel descriptiv:

Astfel, în limba română există o problemă în ceea ce privește titlul temelor iconografice consacrate, cum ar fi *Vizita Fecioarei Maria la Sf. Elisabeta*, temă mai larg cunoscută ca *Vizitațiunea*. Însă termenul de *Vizitațiune* este un barbarism preluat de istoriografia artistică românească din limba franceză și/sau italiană, neexistând un termen specific în limba română, lasându-ne opțiunea utilizării lui în proiect, sau înlocuirea sa cu un titlu mai amplu.

Din punct de vedere al terminologiei folosite în descrierea fizică a unei ilustrații, întâmpinăm deasemenea unele probleme legate de semnificația termenilor. Ca exemplu, un termen banal precum bust (portret), definește în limba română orice lungime corporală cuprinsă între portretul până la umeri (inclusiv aceștia) și portretul până în talie. Deși majoritatea autorilor au grijă să își nuanțeze textele, problema rămâne, inclusiv în dicționarele românești de artă.

O a doua problemă ridicată de descrierile fizice și implicit cele iconografice este cea a exhaustivității. O descriere detaliată până la cele mai fine nuanțe ale gesticii /mimicii și /costumului /gamei cromatice, oricât de dezirabilă într-un mediu muzeal, forțează limitele oferite de câmpurile unui program de catalogare adaptat cerințelor unei bibliotecii. Drept urmare s-a optat pentru o descriere mai concisă, în care să fie puse în lumină trăsăturile cele mai importante. Chiar și așa, sunt frecvente dublările câmpului dedicat descrierii fizice (campul 303 – după codul UNIMARC).

Aceasi problemă a exhaustivității o întâmpinăm și la descrierea canonului unei teme, adică la identificarea acelor trăsături comune regășibile în toate reprezentările unei teme, listă de caracteristici care, prin comparație, să pună în lumină elementele singulare sau inovatoare ale unei reprezentări individuale. Această listă de caracteristici comune stă la baza modelului grafic pentru canonul vizual virtual:

Ca istoric de artă simt nevoia de a aminti și diversele variante ale temei, ceea ce, evident, nu răspunde demersului concis enunțat mai sus. Pentru aceasta am ales ca subtemele iconografice să aibă, acolo unde este cazul, canoane proprii:

Variante ale unor teme centrate pe un portret de sfânt, precum cele ale lui Ioan Botezătorul, au fost astfel împărțite între *Ioan Botezătorul* și *Ioan Botezătorul îngerul pustiei*, chiar dacă, uneori, apar în același manuscris:

Ms.rom. 2192 - Pomelnicul Mân. Costești, Vâlcea, 1834-1886

Subteme, precum *Umbrirea de sfântul duh*, care narativ face parte din scena *Buneivestiri*, va fi și ea tratată în mod separat, deși titlul fișei va fi *Bunavestire*:

Ms.gr. 113 Imnul Acatist al Maicii Domnului, sec. XVII

Ms. Rom.2192, Pomelnicul Mân. Costești, Vâlcea, 1834-1886

Temele care ne-au ridicat cele mai multe probleme, atât din punct de vedere al descrierii cât și din punctul de vedere al alcătuirii canonului, au fost cele complexe.

Fie ele complexe din punct de vedere narativ, precum *Nașterea lui Iisus* – care în reprezentările ortodoxe poate cuprinde și teme conexe, precum *Adorația păstorilor* și *Închinarea magilor*, fie teme alegorice sau narrative combinate cu portrete de sfinți, ele au necesitat luări de decizii pentru fiecare în parte cu privire la link-area lor la un canon sau altul, sau la crearea de canoane virtuale alternative.

De exemplu, pentru *Nașterea lui Iisus* s-a decis descrierea într-un singur canon a celor 4 variante iconografice, de la cea mai simplă (cuprinzând Sf. Familie, cadrul peșteri, îngerii și steaua Betleemului), până la cea mai complexă (în care apar și păstorii, magii, personaje din izvoare apocrif). Acest demers a presupus crearea a 4 canoane virtuale grafice, ce vor fi adăugate descrierii textuale a canonului.

Ms.gr. 113 Imnul Acatist al Maicii Domnului, sec. XVII Icoană, pictură pe lemn

Temele conexe, precum *Adorația păstorilor* și *Închinarea magilor*, au primit și câte un canon individual, în care există totuși și o trimitere la canonul *Nașterii*.

În cazul suprapunerii, în aceeași imagine, a mai multor teme iconografice, uneori alegorice, temele au primit fiecare canoane individuale, care au fost conexe la aceeași imagine: de exemplu, într-o singură reprezentare apare un grup de portrete de sfinți, o reprezentare a unei teme narrative canonice (*Rusalile*) și o vedută (lipsită de canon). În acest caz, cele zece portrete de sfinți și tema narativă au primit fiecare canonul său individual.

Ms.rom. 2556, Piatra credinței, Brașov, 1787

Un alt caz similar este cel în care apar trei portrete de sfinți, cei doi regi prooroci și *Fecioara cu Pruncul*, fiecăruia din personaje/teme fiindu-i atribuit un canon, care și identifică poziția personajului în imagine.

Ms.rom. 5721, Cuvintele lui Simeon Noul Teolog, Mân. Cernica, 1840

Toate variantele temei *Fecioara cu Pruncul*, vor fi tratate separat, după titulatura pe care au căpătat-o în literatura de specialitate:

Ms.rom. 2192, Pomelnicul Mân. Costești, Ms. Gr. 113 - Imnul Acatist al Maicii Domnului, Vâlcea, 1834-1886 - *Hodigitria* sec. XVII - *Platytera*

Însă, în cazul unor ilustrații al căror mod de reprezentare este variabil, dar există o variantă cu mult mai frecventă, s-a stabilit un canon definitiv pentru această variantă, canon ce reprezintă norma la care se raportează celelalte ilustrații.

Ca exemplu, pentru *Sf. Ioan Teologul* – *evangelist*, pe care majoritatea reprezentărilor îl înfățișează împreună cu ucenicul său Prohor, canonul l-a inclus și pe acesta, deși există și ilustrații în care evangelistul este înfățișat singur:

Ms.sl. 13 Tetraevangheliarul de la Căldărușani, 1643 Ms.rom. 2592, Tâlcul evangheliilor, Țara Românească, 1764

În concluzie, analiza iconografică a corpului de imagini digitizate rezultat în urma studierii colecției Bibliotecii Academiei Române de manuscrise bizantine și post-bizantine oferă unui public variat, de la publicul larg la cel de specialitate, posibilitatea cercetării unui număr mare de manuscrise miniaturate de o largă varietate tematică, provenind din tot arealul de tradiție bizantină, datate sec. XII-XIX, manuscrise digitizate integral și însoțite de fișe bibliografice și analitice detaliate. În plus, corpul de imagini digitizate este trecut prin filtrul unei analize canonice din care rezultă un canon virtual, ordonat virtual care oferă și posibilitatea unei examinări comparative.

Notă

*Proiectul Byzantion este finanțat de ANCS/UEFISCDI și cofinanțat de SC Institutul pentru Tehnică de calcul ITC SA în programul Parteneriate în Domenii Prioritare PCCA-2011 Tip 2, <http://byzantion.itc.ro>

Alina Monica POPESCU este absolventă a Facultății de Istoria și Teoria Artei (Universitatea de Artă București) în 2001 și a masterului organizat de Centrul "Goren-Goldstein" pentru Studii Ebraice la Facultatea de Litere - Universitatea București (2003), este din 2001 curator la Cabinetul de Stampe al Bibliotecii Academiei Române. Autor a numeroase studii și articole publicate în lucrări de specialitate. În calitate de co-organizator, a participat la peste 120 de expoziții, atât cele expuse la Biblioteca Academiei Române, cât și cele itinerante pe plan național și internațional.

Corpusul manuscriselor din colecția Bibliotecii Academiei Române valorificate în proiectul „Byzantion”

Luminița KÖVARI
luminita@biblacad.ro
Biblioteca Academiei Române

***Rezumat:** Articolul prezintă, în linii generale, dar și cu exemplificările necesare, corpusul manuscriselor miniaturate descrise în cadrul proiectului „Byzantion”, în vederea definiției canoanelor pentru câteva mari teme iconografice creștine din ciclul cristic și marianic. Manuscrisele sunt prezentate urmărind criteriile de bază în orice descriere bibliografică: cronologia, limba, tematica, proveniența. Se atrage atenția asupra celor mai vechi manuscrise, valori ale patrimoniului mondial, și asupra perioadei de aproape un mileniu de artă a miniaturii pe care o exemplifică volumele selectate, multe dintre ele, repere ale unei complexe evoluții artistice, în care tradiția și dogma au avut un rol esențial. Este remarcată și diversitatea tematică a lucrărilor conținute, texte fundamentale de învățătură creștină sau de ritual liturgic. Sunt prezentate totodată și principalele școli de caligrafi și miniaturisti din provinciile românești, cu evidențierea artiștilor reprezentativi ai acestor școli.*

***Cuvinte-cheie:** manuscrise, miniatură, canoane de iconografie creștină, școli de caligrafi și miniaturisti, patrimoniu.*

Selecția manuscriselor prezentate în cadrul proiectului „Byzantion” a avut în vedere delimitarea unui corpus suficient de bogat și divers, pentru a permite cercetarea canoanelor iconografice ale marilor teme creștine, sub două aspecte fundamentale. Primul are în vedere păstrarea, respectarea și circulația normelor de reprezentare și compoziție în spațiul românesc într-o perioadă îndelungată, întinsă aproape pe întreaga durată a celui de al doilea mileniu creștin; aspectul secund, dar nu ca importanță, vizează inovațiile și elementele particularizante ale unei epoci sau ale unei provincii. Din fondul de manuscrise de peste 10000 de cote al Bibliotecii Academiei Române au fost selectate și catalogate 71 de manuscrise românești, 8 grecești și 13 slave, multe dintre ele realizări artistice impresionante, cu ilustrație fastuoasă, în plină pagină sau cu miniaturi remarcabile prin finețea detaliului și frumusețea culorilor.

Tematic, manuscrisele se repartizează în cinci grupe importante:

Prima reunește textele novo-testamentare și textele legate de cultul Fecioarei Maria și al apostolilor: *Tetraevangheliarul*, *Apostolul*, *Paraclisul Maicii Domnului*, *Minunile Maicii Domnului*, *Apocalipsul Maicii Domnului*, *Imnul Acatist*, care au inspirat ciclurile majore, definatorii ale iconografiei creștine, cel cristic și cel marianic.

Cea de a doua grupă cuprinde scrieri de mai mare diversitate, de la scrierile Părinților Bisericii și ale marilor teologi ai creștinismului – texte de teologie dogmatică, de explicare a Evangheliilor – până la lucrările de teologie practică (necesare serviciului bisericesc, ritualului liturgic – *Liturghie*, *Slujebnic*, *Minei*, *Octoih*, cărți de cântări bisericești) sau la cărțile devenirii spirituale și desăvârșirii omului creștin inspirate de înțelepciunea isihastă (*Patericul*). Sunt incluse în această grupă scrieri care constituie fundamente ale culturii, literaturii și vieții creștine, opere copiate în numeroase exemplare manuscrise, indiferent de secol și de conjunctură culturală. Nu puteau fi omiși autori precum: Vasile cel Mare cu lucrarea sa esențială, *Liturghia*, în egală măsură autor al unor scrieri despre Sf. Treime, Duhul Sfânt sau despre viața monahală; Grigore de Nazianz cu discursurile teologice; Ioan Chrisostomul cu omiliile exegetice și polemice, conținând comentarii ale Vechiului și Noului Testament; Grigore cel Mare, care-și exprimă viziunea în *Dialoguri* și elaborează *Liturghia darurilor*, parte a oricărui *Liturghier* sau *Slujebnic*; Ioan Damaschin, ultimul dintre Părinții Bisericii, reprezentat iconografic în manuscrisele corpusului îndeosebi ca imnograf și melod, Simeon Noul Teolog, binecunoscut prin *Cuvintele de folos*; Theofilact al Ohridei, consacrat în spațiul românesc ca „Arhiepiscop al Bulgariei”, cu comentariile și exegezele din *Tâlcul evangheliilor*. Întregesc ansamblul acestei grupe tematice Efrem Sirul cu al său *Parenesis*, care „să tâlcuiască poveaste, mângâiare, cearere, învățătură, spune în multe chipuri de folosire”, așa cum se explică în titlul unui manuscris copiat la Hurezi (ms. rom. 2092) și Ioan Sinaitul, cel care în *Scara dumnezeiescului urcuș* trasează normele vieții monahale, ale formării spirituale prin asceză, nevoință, smerenie, dar și prin isihie, rugăciune neîncetată și dragoste, idei preluate și într-o altă lucrare fundamentală a literaturii ascetice, *Canonul de pocăință*. Aceleași categorii îi aparțin și lucrări precum *Oglinda bogosloviei* și *Stavrofilia sau calea împărătească a Crucii Domnului*, ultima, operă a lui Ioan Maximovici, Mitropolit de Tobolsk, publicată la Cernigov, în 1709.

Pomelnicele bisericești alcătuiesc un alt grup consistent, de mare impact vizual, impresionante prin caligrafie și îndeosebi prin decorația bogată, forța și armonia coloristică, ilustrația servind din plin rolului acestui tip de lucrare bisericească: fixarea pentru memoria prezentă și viitoare a numelor creștinilor iubitori de Dumnezeu, ctitori,

donatori, susținători ai bisericii, fie ei domnitori, ierarhi sau simpli credincioși. Se regăsesc, într-o amplă listă, pomelnice pentru Mănăstirea Govora, 1777 (ms. rom. 257), Biserica din Caracal, 1815 (ms. rom. 5510), Mănăstirea Strehaia (ms. rom. 2148), Biserica Sf. Nicolae din Costești, 1701 (ms. rom. 1245) și 1849 (ms. rom. 2192), Biserica Sf. Ilie din Câmpulung, secolele XVIII-XIX (ms. rom. 4157), Biserica Șerban Vodă din București, 1763 (ms. rom. 3445), Biserica Gănescu, 1789 (ms. rom. 2098), Mănăstirea Brâncoveni, 1843 (ms. rom. 2076), Mănăstirea Țânțăreni, 1816 (ms. rom. 2109), Biserica din Zăvideni, Vâlcea, 1815 (ms. rom. 5720).

Cronografele se delimitează ca o grupă tematică și iconografică specială. Ele prezintă istoria lumii de la începuturile ei până în prezentul redactării lor și valorifică textele biblice, aducând astfel în lumină o multitudine de personaje, locuri și evenimente a căror diversitate este reflectată într-o ilustrație la fel de bogată, demonstrând adesea atenție la detaliu, inventivitate, precizie și tehnică superioară a execuției. Convingătoare exemple sunt *Cronograful* lui Pătrașco Danovici copiat în Moldova în 1689 (ms. rom. 86), *Leatopiseș ce să zice cartea împăraților*, copiat în Țara Românească în 1757 (ms. rom. 1070) și alte două *Cronografe* muntenești, unul de la jumătatea secolului XVIII (ms. rom. 4243), celălalt din 1799 (ms. rom. 116).

Încheie această clasificare a manuscriselor corpusului grupa restrânsă a erminiilor, lucrări specializate de iconografie, vizând în mod explicit stabilirea normelor și canoanelor de reprezentare, descrierea și exemplificarea lor. Aceste scrieri, care se adresau în special „zografilor” de biserici, constituie nu numai îndrumare în domeniul canoanelor și tehnicilor de execuție, ci și surse pentru terminologia necesară descrierii iconografice. Se încadrează acestei categorii două manuscrise de secol XIX, *Erminia meșteșugului zografii*, Țara Românească, 1841-1842 (ms. rom. 2151) și *Erminia zugrăvilor* (ms. rom. 1801).

Cronologic manuscrisele trasează evoluția miniaturii și a canoanelor iconografiei creștine pentru o perioadă aproape milenară (peste 800 de ani), pornind din secolele XI-XII și încheindu-se târziu în secolul al XIX-lea. Cel mai vechi și, cu siguranță, cel mai valoros manuscris al selecției este codicele grec 1294 (Fig. 1 infra), un fragment din *Canonul de penitență*, copiat pe pergament și ornat cu miniaturi în culori pe fond de aur, ce acoperă mai mult de jumătate din fiecare pagină. O filă cuprinzând Oda 8, aparținând aceluiași manuscris inițial, de proveniență constantinopolitană sau athonită, se păstrează în

colecția Martin Schøyen din Oslo (ms. 232)¹. Așa cum arată Daniel Barbu², fragmentul din fondul Academiei Române și *Vaticanus gr. 1754* reprezintă până acum singurele copii de epocă bizantină cunoscute ale acestui text, inspirat de capitolul al V-lea al *Scării* lui Ioan Sinaitul.

Fig. 1a - Călugări îngenuncheați, udând pământul cu lacrimi, ca gest de penitență pentru patimile lor, f. 3v
Canon de penitență, Sec. XI, Ms. gr. 1294
 (Oda III, troparul al doilea)

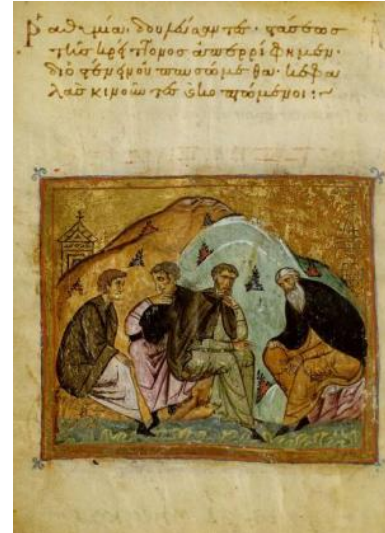

Fig. 1b - Monahi penitenți, gemând și tânguindu-se pentru păcatul nepăsării, f. 5v
Canon de penitență, Sec. XI, Ms. gr. 1294
 (Oda IV, troparul al doilea)

De o valoare comparabilă, datorată vechimii și frumuseții miniaturii și grafiei, este un *Tetraevangheliar* grec din secolul al XIII-lea (ms. gr. 1175, Fig. 2), copiat pe pergament la Mănăstirea Simopetra. Manuscrisul este împodobit cu miniaturi în plină pagină, la începutul fiecărei evanghelii, unde sunt reprezentați, așa cum prevăd vechile canoane, cei patru evangheliști. Sunt realizări exemplare, în culori vii și aur, aproape nealterate de trecerea timpului, în compoziții care exprimă perfect viziunea și spiritul bizantin. Canonică este și ornamentica tabelor de concordanță amplasate în pagină decorată cu elemente arhitectonice (arcade duble, capiteluri, colonete), dar și cu o diversitate de păsări afrontate, simboluri cu semnificații precise în arta sacră a Bizanțului.

¹ <http://www.schoyencollection.com/palaeography-collection-introduction/greek-book-scripts/greek-minuscule/ms-232> (informație comunicată de părintele Filotheu Bălan).

² Daniel Barbu, *Manuscrise bizantine în colecții din România*, București, Editura Meridiane, 1984, p. 25.

Fig. 2a - Sf. Ev. Luca (*Tetraevangheliar*, Ms. gr. 1175, f. 119v)

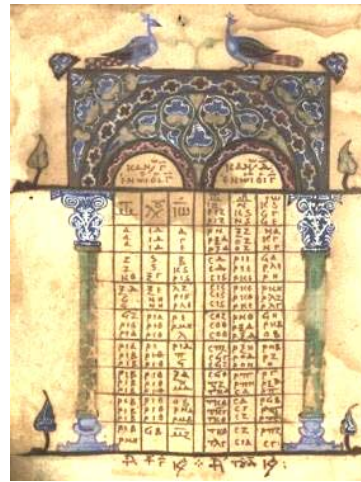

Fig. 2b - Tabel de concordanță (*Tetraevangheliar*, Ms. gr. 1175, f. 6v)

Din grupul manuscriselor slave selectate, cele mai vechi aparțin secolelor XVI-XVII. Deosebit prin portretele celor patru evangheliști în plină pagină, dar și prin frontispicii și letrine în culori și aur, este un *Tetraevangheliar* copiat în Moldova (ms. sl. 812, Fig. 3), care a aparținut probabil Mănăstirii Bistrița. La același nivel artistic se ridică și *Apostolul* (ms. sl. 22, Fig. 4), manuscris copiat din porunca lui Anastasie Crimca de Dimitrie Belinski, în 1609. Miniaturile înfățișându-i pe Apostolii Ioan, Petru și Pavel, în diverse variante compoziționale, numeroasele frontispicii și inițiale ornate, majoritatea în aur, dar și în tonuri aprinse de portocaliu, verde, albastru și vișiniu, oferă un convingător exemplu al stilului școlii de la Dragomirna, fondate de mitropolit la începutul secolului al XVII-lea.

Fig. 3 - Sf. Ev. Marcu, Ms. sl. 812, f. 77v

Fig. 4 - Sf. Ap. Ioan, Ms. sl. 22, f. 127v

Fig. 5 - Sf. Grigorie Dialogul, Ms. sl. 170, f. 96v

Tot școlii moldovenești îi aparține și *Liturghierul* (ms. sl. 170, Fig. 5 supra) copiat la 1643 în Episcopia Rădăuților de Ivenco, iscusit caligraf care realizează și

Tetraevangheliarul din 1646, păstrat la Muzeul de Artă. Lor li se alătură ms. sl. 190, un *Tetraevangheliar* din 1641, cu o delicată schiță în peniță cu tuș negru a reprezentării Sf. Ev. Matei. Un alt *Tetraevangheliar* este și ms. sl. 754, dăruit de fiul lui Alexandru Iliăș, domnitorul Moldovei, Episcopiei Romanului, în 1666. Patronajul domnesc se vedește în eleganța volumului cu șnit aurit și legătură în catifea roșie, care păstrează numai urmele ornamentelor metalice originale. Ornamentația textului îmbină frontispiciile și letrinele miniate cu xilogravurile înfățișându-i pe Sf. Ev. Marcu, Luca și Ioan, care se regăsesc și în ms. sl. 17.

Școala caligrafilor din Țara Românească este reprezentată pentru acest secol de două manuscrise slave-etalon, din epoca lui Matei Basarab: *Tetraevangheliarul de la Căldărușani* (ms. sl. 13, Fig. 6), copiat în 1643 de călugărul Mardarie și miniat de Vlaicu Zugravul, păstrând și impresionantă ferecătură originală de tip bizantin în argint aurit și catifea verde. Stilul miniaturii îmbină elementele tradiționale cu unele inovații și caracteristici proprii: introducerea simbolurilor evangheliștilor, a *vellumului* întins între clădiri, o oarecare disproporție între mărimea personajelor și fond, chenarele cu motive florale și zoomorfe.³ Cel de-al doilea este *Slujebnicul* (ms. sl. 651) lucrat de grămaticul Radu Sârbu între anii 1653 – 1654, a cărui manieră are specifice aglomerarea ornamentelor, tonurile puternice ale culorilor, o anumită naivitate în realizarea portretelor.

Fig. 6 - Sf. Ev. Matei, Ms. sl. 13, f. 6v

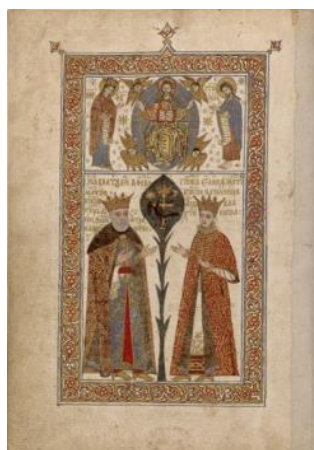

Fig. 7a –Deisis; Matei Basarab și Elena Doamna, Ms. sl. 651, f. 1v

Fig. 7b - Sf. Iacob, Ms. sl. 651, f. 2r

Un alt manuscris slav este o copie a *Tâlcului evangheliilor* (ms. sl. 206), efectuată din porunca și cu cheltuiala lui Theodosie, Mitropolitul Ungrovlahiei, în 1703, în plină

³ G. Popescu-Vâlcea, *Miniatura românească*, București, Editura Meridiane, 1981, p. 25.

epocă brâncovenească, după ediția tipărită la Moscova în 1698. Exemplarul este ornat cu xilogravurile lui Antim Ivireanul din *Evanghelia* imprimată la Snagov în 1697.

Au fost selectate și câteva manuscrise slave realizate în afara spațiului românesc, dar care, existente în bibliotecile mănăstirești de la noi, au putut constitui modele, influențând gustul și stilul artistic. Dintre acestea cel mai vechi este un *Tetraevangheliar* copiat în Ucraina în 1604 (ms. sl. 17), conținând reprezentările în xilogravură ale celor patru evangheliști preluate dintr-o ediție rusească de secol XVI, volum cu însemnarea de posesor a medelnicerului Iordache Cantacuzino. Dintr-un scriptorium kievean, cel mai probabil de la Pecerska Lavra, provine un miscelaneu teologic de la începutul secolului al XVIII-lea (ms. sl. 83), ornat cu numeroase medalioane tip *clipeus* sau *imago clipeata* incluse în frontispicii. În Ucraina, de această dată la Schitul Mare din Galiția, a fost redactat între 1731 și 1733, și manuscrisul 525, un miscelaneu de cântări religioase cu o bogată și foarte variată ilustrație, incluzând miniaturi în peniță și laviu și gravuri aplicate. Acest așezământ monastic a avut o strânsă legătură cu comunitățile monastice din Moldova: Mănăstirea Sucevița i-a fost închinată, iar în perioada 1784 – 1786, călugării de la Schitul Mare, după desființarea mănăstirilor ortodoxe din Galiția și Bucovina, și-au găsit loc de refugiu în mănăstirile moldovenești, în special la Coșula, aducând cu ei cărți, manuscrise, odoare sau chiar documente, unele referitoare la Sucevița.⁴

Cele mai vechi manuscrise românești ale corpusului datează din secolul al XVII: un *Tetraevangheliar* de la 1686 copiat în Mănăstirea de la Câmpulung de Nicola grămaticul (ms. rom. 1327, Fig. 8) și *Tâlcul evangheliilor*, realizat de același Nicola (ms. rom. 201), *Cronograful* tradus de Pătrașco Danovici, copiat în Moldova de Gavril Diac ot Bălțătești la 1689 (ms. rom. 86, Fig. 10 infra) și un miscelaneu religios, de la 1695 (ms. rom. 2191, Fig. 9), conținând texte liturgice și rânduieli monastice, (*Rânduiala călugăririi*, *Molitvenic*), cu o miniatură realizată de Ioan, arhimandritul Mănăstirii Hurezi.

⁴Ioan-Augustin Guriță, „Ultimele pagini ale unei istorii comune: Schitul Mare din Galiția și Mănăstirea Sucevița”, în [Comunicările din ultima zi a Simpozionului de istorie „Colocviile Putnei](http://www.doxologia.ro/foto/actualitate/arhiepiscopia-sucevei-radautilor/comunicarile-din-ultima-zi-simpozionului-de-istorie)“, 2014 (<http://www.doxologia.ro/foto/actualitate/arhiepiscopia-sucevei-radautilor/comunicarile-din-ultima-zi-simpozionului-de-istorie>).

Fig. 8 - Sf. Ev. Luca, Ms. rom. 1327, f. 11v

Fig. 9 - Tunderea la monahism, Ms. rom. 2191, f. 3v

Fig. 10 - Deisis, Ms. rom. 86, f. 17

Sunt realizări ale școlii brâncovenești, cea care marchează arta sfârșitului de secol XVII și începutul secolului al XVIII-lea, în toate compartimentele ei, nu numai în miniatură și tipar. Ierei Nicola sau Nicola grămăticul este cel mai important și mai productiv caligraf al epocii, format la școala domnească de la Câmpulung. În Mănăstirea Negru Vodă a deprins meșteșugul și Ioan arhimandritul, înzestrat caligraf și miniaturist, sfătuitor de taină al lui Brâncoveanu și ctitor, împreună cu acesta, al Hurezilor. Mărturii artistice ale acestei strălucitoare epoci sunt și ms. gr. 113, *Slujbă la imnul acatist al Fecioarei Maria* (Fig. 11), o copie a *Nomocanonului* lui Manuil Malaxos (ms. gr. 1149), provenind probabil din atelierele Mitropoliei și ale cancelariei domnești și un *Sinopsis al slujbei de zi și de noapte* (ms. gr. 1448, Fig. 12). Acesta din urmă este un manuscris cu totul special, copiat din porunca lui Constantin Brâncoveanu, împreună cu un alt volum, păstrat în Biblioteca Mitropoliei din Iași, ambele lucrute în aceeași perioadă și foarte probabil în același scriptoriu, fapt dovedit de caracteristicile comune: eleganța miniaturilor lucrute în tuș negru și aur, cu linii extrem de fine, fie că este vorba de miniaturile în plină pagină sau de letrine și viniete, grafia cu caractere grase, perfect trasate, legătura în mătase aurie, cu forsaț din

hârtie gofrată în culori și aur. Exemplarul Bibliotecii Academiei conține și o gravură mai puțin cunoscută cu portretul domnitorului.

Fig. 11 – *Bunavestire*, Ms. gr. 113, f. 6v

Fig. 12 – *Iisus Christos, mielul lui Dumnezeu*, Ms. gr. 1448, f. 2v

Mijlocul secolului al XVIII-lea este dominat în Țara Românească de opera caligrafică și miniaturistică a lui Popa Flor, format la Școala domnească de la Sf. Gheorghe Vechi și considerat unul din urmașii lui Antim Ivireanul. Ornamentul manuscriselor sale se distinge prin desenul complicat, foarte elaborat, cu o bogăție a elementelor și detaliilor, prin adaptarea elementului baroc la stilul autohton românesc, dar și prin atașarea pe fila manuscrisului a miniaturii, lucrata separat, pe hârtie transparentă, trăsături observabile în cele 6 manuscrise selectate: *Psaltiri cu tâlc* (ms. rom. 501, 937 – Fig. 13 – și 2711), *Cronograf* (ms. rom. 4243), *Tâlcul evangheliilor* (ms. rom. 2592, 2958), *Pomelnicul Bisericii Șerban Vodă* (ms. rom. 3445, Fig. 14).

Fig. 13 - *David proroc*, Ms. rom. 937, f. 3v

Fig. 14 – Foaia de titlu, Ms. rom. 3445

O intensă activitate de copiere a textelor religioase se desfășoară în Țara Românească și în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, în Mănăstirea Bistrița și la Episcopia Râmnicului, copiștii și cărturarii monahi formați în aceste centre de cultură și

spiritualitate continuându-și activitatea și în secolul următor. Dintre aceștia se remarcă Grigorie ierodiacon, viitor episcop al Argeșului, cel care copiază în 1780 un miscelaneu de literatură monahală (ms. rom. 2025), cu cheltuiala lui Rafail monah, o altă figură emblematică a Râmnicului și Hurezilor. Cu sprijinul său financiar, Ioan Râmniceanul copiază, în 1779, *Oglinda bogosloviei*, „operă de edificare moral-religioasă” (ms. rom. 2567).

Cel mai de seamă reprezentant al școlii de la Bistrița este Dionisie eclesiarhul, ieromonah și egumen al Hurezilor pentru scurt timp, ucenic al lui Grigorie Socoteanul, dar mai ales, copist și miniaturist, arhivar, traducător din slavonă (printre altele, al *Stavrofiliei*). Creațiile lui se evidențiază nu numai prin bogăția miniaturilor în peniță și acuarelă, ci și prin grafia care imită tiparul, scrisul său fiind de o „finețe rar întâlnită”, „de o eleganță neîntrecută”, așa cum apreciază preotul Dumitru Bălașa⁵. Patru dintre manuscrisele selectate în proiect, toate pomelnice, îi poartă semnătura sau sunt influențate de stilul său: *Pomelnicul Mănăstirii Țânțăreni*, 1816 (ms. rom. 2109), *Pomelnicul Bisericii din Zăvideni*, 1815 (ms. rom. 5720, Fig. 17), *Pomelnicul Bisericii Gănescu*, 1789 (ms. rom. 2098, Fig. 15), *Pomelnicul Bisericii din Caracal*, 1815 (ms. rom. 5510, Fig. 16).

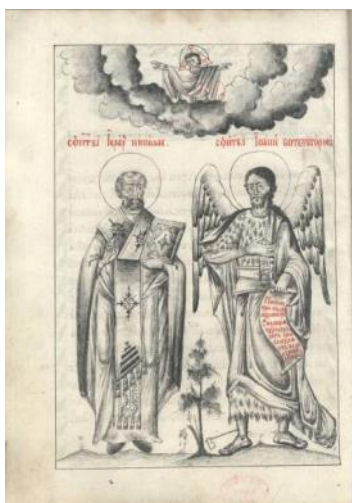

Fig. 15 – Sf. Nicolae și Sf. Ioan Botezătorul, Ms. rom. 2098, f. 1v

Fig. 16 - Sf. Voievozi, Ms. rom. 5510, f. 1r

Fig. 17 – Sf. Constantin și Elena, Ms. rom. 5720, f. 1r

În cei zece ani de activitate la Mănăstirea Bistrița (1795 – 1807), Dionisie a format și a îndrumat o întreagă pleiadă de copişti, printre care ieromonahul Ioachim Bărbătescu și Pahomie monahul. Primul copiază în 1809 un *Theotocarion* (ms. rom. 2789) și în 1804, *Viața și Minunile Sf. Grigore Decapolitul* (ms. rom. 2180). Cel de al doilea, Pahomie,

⁵ Apud Veniamin Micle, „Școala de caligrafi și miniaturişti”, în *Cultura vâlceană*, VII, nr. 97, 2014, p. 3.

este, după cum apreciază Mioara Iancu⁶, „un maestru al sublinierii faldului și caracteristicilor anatomice ale trupului omenesc”, în același timp, un artist care îndrăznește să se depărteze de canon, prin expresia figurilor și prin culorile tempera folosite, „în tonuri de galben pământiu (siena arsă), roșu permanent, verde (de China), roșu carmin galben (citron) și albastru”. Un element distinctiv îl constituie și rama galbenă, dublată cu verde, în care sunt încadrate miniaturile. Printre manuscrisele copiate de el se înscriu *Pomelnicul Bisericii Cacova*, din 1832, pentru care realizează și ilustrația (ms. rom. 2293), *Pomelnicul Bisericii din Celeiu*, din același an (ms. rom. 4603) și *Pomelnicul Bisericii din Costești* (ms. rom. 2192), pentru care „Gheorghie zograf și cântăreț la Mănăstirea Horezul”, mai târziu călugărul cu numele Gherontie, semnează unele miniaturi. Acesta din urmă copiază de asemenea *Erminia meșteșugului zografii*, în 1841 - 1842 (ms. rom. 2151) și execută miniatura pentru o *Cărticică de musichie* (ms. rom. 3630), în 1833, manuscrisele impresionând prin finețea desenului în peniță, prin claritatea detaliilor, prin armonia coloristică, prin aspectul rafinat al ansamblului.

Fig. 18 – Adormirea Maicii Domnului, Ms. rom. 2192, f. 1v

Fig. 19 – Sf. Dimitrie, Ms. rom. 2192, f. 48v

Fig. 20 – Răstignirea, Ms. rom. 2151, f. 25v

Un manuscris care atrage atenția este o copie târzie din 1799 a *Slujebnicului arhieresc* al mitropolitului Ștefan al Ungrovlahiei (ms. rom. 1384, Fig. 21 - 22). Deși nu păstrează strălucirea originalului, volumul este interesant prin diferențele de text și de ilustrație, demonstrând atât importanța și influența modelului din secolul al XVII-lea, cât și înrăurirea unor surse diferite, contemporane.

⁶ Mioara Iancu, „Un miniaturist vâlcean – Pahomie de la Bistrița”, în *Studii Vâlcene*, Râmnicu Vâlcea, 1972, p. 156.

Fig. 21 – *Tetramorf*, Ms. rom. 1384, f. 61v

Fig. 22 – Inițiale ornate, Ms. rom. 1384, f. 71v

Seria marilor miniaturiști români ale căror lucrări se regăsesc în corpusul proiectului este încheiată de Picu Pătruț, artist săliștean din secolul al XIX-lea, care îmbină, într-o extrem de originală sinteză, stilul naiv, popular, laic cu elementele artei sacre, canonice. Expresivitatea figurilor și armonia culorilor vii îi particularizează manuscrisele: ms. rom. 1638 (*Canonul cel mare, Facerea Sf. Andrei Criteanul*, 1859), 4826 (*Miscelaneu de versuri religioase*, 1847 - 1850), 4912 (*Rugăciuni și molitve*, 1847 – 1872, Fig. 22 - 23), 5949 (*Versuri pentru sfinți, Tipicon, Canonul sf. Andrei Criteanul*, 1854).

Fig. 22 - *Iisus Christos Ușa*, Ms. rom. 4912, f. 1v

Fig. 23 – *Fecioara Maria Orantă*, Ms. rom. 4912, f. 23r

Deși cele mai numeroase sunt manuscrisele muntenești, inventarul include manuscrise realizate în toate provinciile românești, permițând astfel comparațiile necesare, pentru a stabili elementele comune și particularitățile diferențiatore.

Din Moldova provin manuscrisele: rom. 86, *Cronograful* lui Pătrașco Danovici, deja amintit, ms. rom. 495, o *Evangelie* copiată de Teodor Ianovici la Iași, în 1741 (Fig. 24), ms. rom. 3145, un *Miscelaneu* religios, din 1783, cu miniaturi naive realizate de Negoită

sin Stere Copce (Fig. 25), ms. rom. 1237 conținând o *Cazanie* copiată în 1784 de Pricopie Goștonă. Aceștia li se adaugă manuscrisele slave amintite la început.

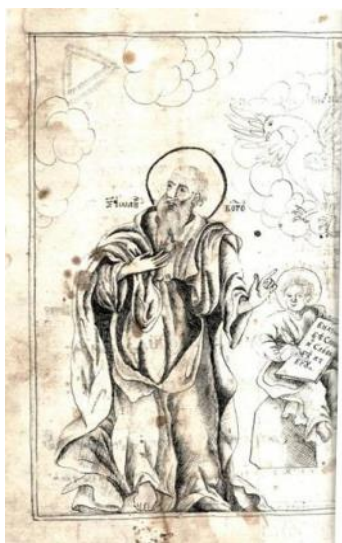

Fig. 24 – Sf. Ev. Ioan, Ms. rom. 495, f. 1v

Fig. 25 - Fecioara Maria Eleousa, Ms. rom. 3145, f. 78r

Manuscrisele provenite din Transilvania, datând din secolele XVII - XVIII, sunt diverse ca stil și realizare, demonstrând atât influența barocă, cât și păstrarea legăturii cu modelele bizantine, uneori naiv interpretate, creând o puternică impresie de arhaicitate. Dintre acestea menționăm: *Minei prescurtat*, realizat de Daniil diac copist, din Coruț, în 1704 (ms. rom. 942, Fig. 26)), Stefan Javorskij, *Piatra credinții ...*, copiată de Radu Duma la Brașov în 1787 (ms. rom. 2556), *Viața lui Constantin cel Mare*, un manuscris copiat de Stan logofătul din Săcele, în 1794 (ms. rom. 44) și un *Miscelaneu religios*, din 1813, al cărui copist și ilustrator este Condrat Ștențel (ms. rom. 3328).

Fig. 26 – Răstignirea, Ms. rom. 942, f. 2r

Fig. 27 – Iisus Christos, Mare Arhiereu, Ms. rom. 3328, f. 125v

Corpusul de manuscrise al proiectului „Byzantion” oferă, prin diversitatea volumelor selectate, elementele necesare pentru stabilirea canonului, a „invariantei” fiecărei teme iconografice, dar și pentru observarea, în multitudinea actualizărilor, a soluțiilor artistice novatoare, care au exprimat gustul fiecărei epoci sau spațiu cultural. Ele demonstrează modalitatea în care excepționalul model bizantin a supraviețuit până târziu, ca o componentă întemeietoare, fundamentală a culturii și spiritualității românești, asimilând elemente umaniste, renașcentiste, baroce sau populare, fiind observabil atât în realizările de excepție, cât și în creațiile mai puțin izbutite.

Notă

*Proiectul Byzantion este finanțat de ANCS/UEFISCDI și cofinanțat de SC Institutul pentru Tehnică de calcul ITC SA în programul Parteneriate în Domenii Prioritare PCCA-2011 Tip 2

Bibliografie

Barbu, Daniel, *Manuscrise bizantine în colecții din România*, București, Editura Meridiane, 1984.

Guriță, Ioan-Augustin, „Ultimele pagini ale unei istorii comune: Schitul Mare din Galiția și Mănăstirea Sucevița”, în [Comunicările Simpozionului de istorie „Colocviile Putnei”](#), 2014.

Iancu, Mioara, „Un miniaturist vâlcean – Pahomie de la Bistrița”, în *Studii Vâlcene*, Râmnicul Vâlcei, 1972, pp. 154 – 160.

Micle, Veniamin, „Școala de caligrafi și miniaturişti”, în *Cultura vâlceană*, VII, nr. 97, 2014, pp. 2 - 4.

Popa, Mihai, „Gheorghe Gherontie – zugrav și compozitor”, în *Cultura Vâlceană*, anul VI, nr. 91, octombrie 2013, pp. 13 – 14.

Popescu-Vâlcea, Gheorghe, *Miniatura românească*, București, Editura Meridiane, 1981.

Sinigalia, Tereza, „Popa Vlaicul și creația sa artistică”, în *Studii și cercetări de istoria artei. Artă plastică*, serie nouă, tom 1 (45)/2011, pp. 33 – 47.

Soare, Ion (coord.), *Enciclopedia județului Vâlcea*, Râmnicu Vâlcea, Editura Fortuna, 2010.

Tascovici, Radu, pr. lect. dr., „Manuscrisele copiate în Mănăstirea Negru-Vodă din Câmpulung Muscel”, în *Revista teologică* nr. 3 /2007, pp. 304 – 318.

<http://www.crestinortodox.ro/dictionarul-teologilor-romani/dionisie-ecclesiarhul-87432.html> (accesat 19. 11. 2014)

<http://www.crispedia.ro/> (10.11.2014)

<http://www.doxologia.ro/foto/actualitate/arhiepiscopia-sucevei-radautilor/comunicarile-din-ultima-zi-simpozionului-de-istorie> (14.11.2014)

Luminița Kövari este bibliograf în cadrul Serviciului de Manuscrise-Carte Rară al Bibliotecii Academiei Române; domenii de activitate: paleografie chirilică românească, codicologie, catalogare carte rară, manuscrise, documente istorice (Catalogul geografic și sistematic al cărții rare din B. A. R., baza de date ORB - carte românească veche, baza de date text-imagine Mihai Eminescu – IMG); participare la proiecte naționale și europene (*Studite - Study and Creation on Byzantine Bookbindings*, 2011 – 2013; *Melosul manuscriselor Bizanțului*, 2012; *Byzantion - Byzantine and Post-Byzantine Landmarks of Manuscript Illuminations*, 2013 – 2016); membru în Comitetul de redacție al *Revistei Române de Istorie a Cărții*.

Secțiunea II – Abordări informaționale referitoare la digitizarea documentelor de patrimoniu

Sisteme informatice bazate pe metodologii inovative de digitizare a patrimoniului cultural; studiu de caz: BYZANTION”*

Ovidiu ANICĂI, Horia MOGA, Mihai ANDREI

ovidiu.anicai@itc.ro

SC Institutul pentru Tehnică de Calcul ITC SA

Rezumat: *Iconografeii bizantine îi sunt dedicate o serie întreagă de site-uri, marea lor majoritate fiind preocupate în special de popularizarea și comercializarea icoanelor din spațiul bizantin și cel de influență bizantină, circumscris, în linii mari, ariei de diseminare a ritului creștin ortodox. Doar câteva site-uri sunt destinate picturii în frescă și mozaicurilor parietale, într-un cuvânt programelor iconografice monumentale ale edificiilor sacre creștin ortodoxe. Acest lucru reflectă o mai veche preocupare și focalizare a interesului cercetătorilor pe arta picturii de icoane și pe diversele tehnici monumentale. Manuscriselor miniaturate le sunt dedicate un număr destul de mic de site-uri cu o structură în general axată pe reproduceri digitale, însoțite de date minimale atât la nivel bibliografic cât și la nivelul analizei iconografice. De aceea un portal conceput ca un instrument referențial studiului, clasificării și standardizării ilustrațiilor de manuscris de factură bizantină și post-bizantină prin elaborarea canonului virtual, care îl și definește, este necesar prin golul care îl ocupă în această categorie de instrumente de învățare și documentare, precum și prin noutatea sa.*

Cuvinte cheie: *portal web, canon virtual, grid, metodologie System feature Recognition, coeficienti medii.*

Byzantion (<http://byzantion.itc.ro>) este un portal web pentru gestionarea reprezentărilor iconografice în scopul găzduirii și caracterizării de documente organizate într-o ontologie specifică, definită de text și imagini ale manuscriselor bizantine aflate în proprietatea Bibliotecii Academiei Române; portalul permite: i) accesul gratuit al publicului numai pentru vizualizare și acces privat securizat pentru utilizatorii autorizați, care editează / actualizează conținutul portalului; ii) diferențierea între informațiile

autorizate, furnizate din surse științifice sau surse comune; de asemenea permite abordarea problemelor de interoperabilitate în ceea ce privește conținutul de metadate / securitate / comunicare a surselor aflate la dispoziția proiectului.

Pentru a oferi imaginea unei regiuni importante cu valoare istorică, estetică, științifică, etnologică sau antropologică, Byzantion permite construirea unor metadate cu descrieri de manuscrise bizantine și versiuni digitizate ale acestora cu scopul de a reînnoi interesul pentru patrimoniul scris și lingvistic în context european.

BYZANTION își propune:

1. realizarea unei metodologii de extracție / clasificare / recunoaștere / interpretare a manuscriselor bizantine;
2. realizarea unei accesibilități facile, prin intermediul unui portal, la cultura bizantină;
3. realizarea unei ontologii integrate și consolidate științific pentru cultura bizantină;
4. creșterea eficienței de informații culturale;
5. oferă un sprijin generalizat accesibilitate la manuscrisele bizantine;
6. creștere semnificativă a calității serviciului cultural pentru școli / universități / muzee / biblioteci;
7. promovarea diversității culturale și a înțelegerii reciproce;
8. explorarea de căi alternative și încurajarea de noi tipuri de colaborare;
9. creșterea masei critice a resurselor și a cunoștințelor despre cultura bizantină;

I.Canonul virtual Byzantion

În urma analizei iconografice *Byzantion* își propune să creeze un canon virtual tematic, bazat în egală măsură pe textele erminiilor și pe trăsăturile comune ale reprezentărilor iconografice analizate

Figura 1 . Exemplificare. Imagini și canon virtual Evanghelist Matei

Să admitem că modelul de date constă în interpretarea unei imagini din manuscris și are doar două „rezultate” posibile: fie detectăm, fie nu detectăm o trăsătură menționată mai sus.

Suntem obișnuiți să folosim cuvântul „probabilitate” în diverse contexte. De exemplu, ne exprimăm păreri despre probabilitatea ca o anumită trăsătură, și nu alta, să fie cauza trăsăturilor comune pe care le prezintă imaginea care reprezintă evanghelistul. Principala ipoteză a teoriei elementare a probabilităților este următoarea: fiecărui eveniment A – elementar sau nu – i se asociază un număr $P(A)$ cuprins între 0 și 1 (= 100%). Acest număr este numit probabilitatea lui A și nu face altceva decât să exprime „sorții” ca evenimentul A să apară ca rezultat al apariției trăsăturii comune specifice canonului evanghelistului.

Evenimentul (apariția trăsăturii comune) sigur are probabilitatea 1. Evenimentul imposibil are probabilitatea 0. Pentru orice alt eveniment A , oamenii nu-i „cunosc” probabilitatea dar pot s-o **estimeze**.

Cum putem estima probabilitatea unui eveniment A ? Dispunem de trei metode: cea practică, cea logică și cea computațională. Metoda practică constă în repetarea de multe ori a experimentului. Uneori A va apărea ca rezultat, alteori nu. Vom număra de câte ori apare evenimentul A și vom calcula, prin împărțire, frecvența relativă numărul total de încercări

numărul aparițiilor evenimentului astfel:

$$f = \text{numărul aparițiilor evenimentului} / \text{nr total de încercări}$$

Evident, această frecvență relativă depinde puternic de numărul total de încercări. Totuși, oricare frecvență relativă f estimează probabilitatea $P(A)$! Suntem convinși că

dacă numărul total de încercări va crește nemărginit, frecvența relativă va tinde spre probabilitatea $P(A)$.

Metoda logică de estimare a probabilităților constă în raționamente asupra condițiilor geometrice și fizice. Metoda computațională pentru obținerea probabilității evenimentului A presupune că „știm” deja (cu alte cuvinte, am estimat anterior) probabilitățile altor evenimente, legate de A .

O prima și imediată relație este așa numita **relație a complementului**: dacă A este un eveniment căruia îi „cunoaștem” probabilitatea, atunci „cunoaștem” și probabilitatea complementului sau, din:

$$P(\sim A) = 1 - P(A)$$

Relația de adunare: dacă A și B sunt două evenimente arbitrare, atunci

$$P(A \cup B) = P(A) + P(B) - P(A \cap B).$$

Cu alte cuvinte, „cunoscând” probabilitățile $P(A)$ și $P(B)$, vom „cunoaște” de asemenea pe $P(A \cup B)$, cu condiția să „cunoaștem” și pe $P(A \cap B)$! Ca un caz particular, atunci când A și B sunt exclusive, avem:

$$P(A \cup B) = P(A) + P(B)$$

Probabilitatea $P(A)$ nu este singurul număr care exprimă „sortii de izbânda”. Unii folosesc în mod frecvent **sansa** lui A , notată cu $O(A)$. Acest număr poate fi exprimat ca un raport între probabilitatea evenimentului A și probabilitatea complementarului său, adică astfel:

$$O(A) = P(A)/(1-P(A)), \text{ (valabilă, evident, în caz ca } P(A) \neq 1 \text{)}.$$

Să considerăm o situație în care un eveniment *a priori* C va influența un eveniment ulterior A , iar apariția lui C ne va obliga să re-estimăm sortii apariției lui A . Vom spune că A **este condiționat** de C .

Să admitem că avem de-a face cu imagini care pot avea sau nu trăsătura comună n , și să luăm în considerare un semn-test S , care ar putea să dea rezultat pozitiv sau negativ.

În general, notația $A | C$ se citește „evenimentul A condiționat de către C ”.

$A | C$ este reprezentată de intersecția celor două părți. Prin urmare,

$$P(A | C) = P(A \cap C)/P(C), \text{ (atunci când } P(C) \neq 0 \text{)}.$$

Două evenimente A și D sunt numite **independente** (între ele) dacă niciunul nu-l condiționează pe celălalt, ceea ce înseamnă că realizarea *a priori* a unuia nu modifică probabilitatea celuilalt:

$$P(A | D) = P(A) \text{ și } P(D | A) = P(D)$$

Bazându-ne pe experiența imagistică, vom putea accepta de exemplu că „apariția trăsăturii n comune în cadranul inferior stâng al imaginii” și „apariția trăsăturii n comune în cadranul inferior drept al imaginii” ar fi evenimente independente.

Relația evenimentelor independente este următoarea:

$$P(A \cap D) = P(A) \times P(D).$$

(Această relație este valabilă doar pentru evenimente independente!)

Acest model probabilistic a fost inițiat pentru că descrierea canonului virtual tematic (ex. evanghelistul) să poată cuprinde alte trăsături comune tematice specifice.

II. Abordare teoretică a metodologiei SFR (System feature recognition) în determinarea automată a trăsăturilor comune canonului virtual Byzantion

Figura 2 Metodologia SFR utilizand sub-griduri

Byzantion a încercat mai multe modele matematice pentru realizarea unui SFR (System Feature Recognition) pentru definirea trăsăturilor comune din imagini necesare canonului virtual Byzantion.

În acest scop a fost nevoie de data mining atât în extragerea datelor care permit o anumă clasificare și apoi catalogarea trăsăturilor comune imaginilor manuscriselor utilizate, cât și aplicarea unei metode primitive CAPTCHA. Forma cea mai răspândită de CAPTCHA se prezintă sub forma unei imagini care conține trăsături distorsionate pe

care programul trebuie să le recunoască. Byzantion a încercat simularea prin segmentarea unei imagini în grid-uri individuale; de fapt, pe această dificultate de programare se bazează versiunile moderne de CAPTCHA.

Mecanismul SFR se bazează pe metoda scorurilor (scoring) - tehnică de analiză discriminantă, constituind o metodă de recunoaștere și interpretare a trăsăturilor specifice canonului virtual.

În calculul acestui scoring de recunoaștere de trăsături, pentru toate cele x (un nr relativ de subgriduri întrețesute) sub-griduri, intervine un **coeficient mediu de probabilitate condiționată** pentru calculul evenimentului complet de recunoaștere. Exemplu:

- pentru exemplul de mai sus avem completate informații doar pentru sub-grid-ul 1, deci vom avea în vedere doar subgrid 1 (notată cu trăsătura completă în subgrid 1)

- pentru subgrid-ul 2 avem 2 trăsături care reprezintă evenimente în Teorema lui Bayes. Toate aceste 2 evenimente formează **evenimentul complet (ex mana stângă în poziție de scris)** reprezentând fiecare în parte manifestarea unei anumite trăsături. Luate împreună, ele pot reprezenta manifestarea unui grup mai larg sau mai restrâns de trăsături, decât luate separat. De aceea, aceste evenimente se numesc evenimente incomplete și sunt interdependente.

- **pentru calcularea evenimentului complet, s-a introdus o variabilă nouă numită coeficient mediu de probabilitate condiționată (CM)**, reprezentând ponderea respectivului eveniment incomplet în calculul evenimentului complet

- **notăm evenimentul complet cu TSg=trăsătura subgrid**
- notăm cele 2 evenimente incomplete (subgrid 1 & subgrid 2) cu S_k $k=1,2$;
- vom avea 2 TSg pentru fiecare eveniment incomplet, CM_j , $j=1,2$
- recunoașterea prezumtivă este de 2 trăsături : b_1, \dots, b_n cu $i=1,2$
- la calcularea probabilității evenimentului complet de recunoaștere ce condiționează existența trăsăturii b_i ,

$$\text{Probabilitatea}(PS/ b_i) = \text{Probabilitatea}(S_k/ b_i) * CM_j,$$

unde $i=1$ to 2 ; $j=1$ to 2 ; $k=1$ to 2 .

Acești CM_j (**coeficienți medii de probabilitate condiționată**) sunt predefiniți cu o anumită valoare care poate fi schimbată de utilizatorul SFR după propria decizie

accesând *meniul Coeficienți medii pentru scoring recunoaștere trăsătura* din, intervenind în calculul scoringului după formula din cadranul de mai sus.

Definiție CM_j: Se numesc **coeficienți medii de probabilitate condiționată** acei parametri cu ajutorul cărora se determină o probabilitate condiționată a unui eveniment complet ce condiționează existența unui eveniment probabil (ex: trăsătura comuna 1), în condițiile în care *ev. complet* e format din mai multe evenimente incomplete interdependente și exprimă probabilitatea **medie** (de la 0% la 100%) ca evenimentul incomplet să fie predominant (să influențeze într-un anumit procent) sau nu în evenimentul complet.

O altă abordare de aplicare a metodologiei SFR a fost prin utilizarea modelului Marchuk

Modelul Marchuk s-a implementat pe două cazuri:

- 1) când α este **constant**;
- 2) când α este **funcție periodică de timp** (eveniment improbabil de modificare trăsături comune);

Modelul Marchuk

$\alpha(t)$ - coeficientul reactiv
 β - coeficientul vitezei de
 γ - coeficientul mării
 η - coeficient al expresiei
 μ - reacțivitatea constantă
 $1/\tau$ - timpul de viață
 $1/\mu_f$ - timpul de viață
 g - viteza de producere
 η - necesarul de analiză

Modelul Marchuk cu $\alpha(t)$ - constant

$$\begin{cases} \dot{V}(t) = (\beta - \gamma F(t))V(t) \\ \dot{C}(t) = \alpha(t)V(t - \tau)F(t - \tau) - \mu_f(C(t) - C^*) \\ \dot{F}(t) = gC(t) - (\mu_f + \eta)V(t)F(t) \end{cases}$$

$V(t)$ - concentrația
 $C(t)$ - concentrația
 $F(t)$ - concentrația

* (V, C, F) -soluția Marchuk.

Soluție staționară

$X=(V, C, F) = (\text{input} , \text{input} , \text{input})$

Semnificații ale parametrilor modelului Marchuk:

1. $V(t)$, este parametrul A la timpul t (în cazul de față $t=0$) și coordonate x, y
2. $C(t)$, este parametrul B la timpul t (în cazul de față $t=0$) și coordonate x, y
3. $F(t)$, este parametrul C la timpul t (în cazul de față $t=0$) și coordonate x, y

Se consideră două tipuri de reactivitate: reactivitate constantă și reactivitate periodică. Se studiază sistemul de mai jos:

$$\begin{cases} \dot{V}(t) = (\beta - \gamma F(t))V(t) \\ \dot{C}(t) = \alpha(t)V(t - \tau)F(t - \tau) - \mu_c(C(t) - C^*) \\ \dot{F}(t) = \rho C(t) - (\mu_f + \eta\gamma V(t))F(t) \end{cases}$$

unde:

β este coeficientul parametrul A;

γ este un coeficient al expresiei a probabilității de întâlnire și interacție a A-B;

$\alpha(t)$ este o constantă sau o funcție periodică netedă;

τ este întârzierea constantă a reacției A;

Soluția este MM poate avea două soluții staționare:

- una $(0, C^*, F^*)$ ce descrie starea de sănătate a organismului, în care pentru acest punct nu poate avea loc o bifurcare, deoarece valorile caracteristicilor sunt reale.

O altfel de comportare este posibilă pentru a doua soluție staționară a MM, care este:

$$\bar{X} = (\bar{V}, \bar{C}, \bar{F}) = \left(\frac{\mu_c \mu_f (\beta - \gamma F^*)}{\beta (\alpha \rho - \eta \gamma \mu_c)}, \frac{\alpha \beta \mu_f - \eta \gamma^2 \mu_c C^*}{\gamma (\alpha \rho - \eta \gamma \mu_c)}, \frac{\beta}{\gamma} \right).$$

Această stare staționară descrie forma cronică a maladiei și există numai dacă

$$\alpha \rho > \eta \gamma \mu_c \text{ and } \beta > \gamma F^* \text{ or } \alpha \rho < \eta \gamma \mu_c \text{ si } \beta < \gamma F^*.$$

Metoda scoringului poate fi completată cu metoda substituirilor în lanț care permite măsurarea contribuției diferiților factori la formarea sau modificarea rezultatului față de nivelul de bază.

Se aplică în cazul în care relațiile de tip determinist dintre factorii de influență au forma de produs sau raport.

Aplicarea corectă a metodei necesită respectarea următoarelor criterii de ordin procedural:

- substituirea factorilor se face, obligatoriu, în ordinea condiționării lor: întâi factorii cantitativi, apoi factorii cu rol structural iar în final factorii cu rol calitativ;
- operațiunile de substituire se fac succesiv, nu simultan;
- un factor substituit rămâne în această poziție și în operațiunile ulterioare.

Unul din marile neajunsuri ale teoremei lui Bayes în utilizarea modelului matematic este acela că trăsăturile comune trebuie să fie mutual exclusive, condiție care micșorează drastic aria de aplicabilitate a teoremei.

O soluție în acest sens o oferă modelul logistic: se introduce noțiunea de antiprobabilitate și antiprobabilitate condiționată. O metodă este și discriminarea logistică (Anderson, 1982)

III. Concluzii

1. Platforma software BYZANTION este de tip multi-modul pentru a asigura maximum de flexibilitate și funcționalitate: o parte dintre module rulează sub portalul BYZANTION, altele rulează ca aplicație independentă (de analiza imagistică); dezvoltarea modulelor de analiză a fost realizată pe baza rezultatelor studiilor desfășurate timp de mai mulți ani de echipele de proiect ale partenerilor (Biblioteca Academiei Române, ITC**).

2. Metodologia SFR a avut o abordare teoretică pentru a reuși realizarea unui mecanism de recunoaștere a trăsăturilor imaginilor stilizate. Modelul curent de prezentare a descrierii și analizei ilustrației în vederea comparării ei cu ilustrații tematice similare se face printr-o catalogare ierarhizată într-un sistem de catalogare universal acceptat (ex. UNIMARC), în care primul nivel de catalogare este reprezentat de descrierea bibliografică a manuscrisului, iar cel de al doilea nivel de catalogare corespunde descrierii și analizei iconografice a ilustrațiilor manuscrisului, ca părți componente ale acestuia.

3. Din compararea descrierilor și analizelor iconografice ale unor ilustrații reprezentând aceeași temă iconografică s-a construit o **image-numitor comun**, care ”suprapunându-se” ilustrațiilor reale permite utilizatorilor proiectului studii comparative ale similarităților și disimilarităților ilustrațiilor reale, ceea ce creează premisele unei mai bune cunoașteri a stilurilor diferitelor școli, epoci și spații subsumate arealului bizantin și post-bizantin.

4. Corpusul **imaginilor numitor-comun**, care sunt practic imagini virtuale ale unor teme iconografice constituie **canonul virtual**.

Notă

*Proiectul Byzantion este finanțat de ANCS/UEFISCDI și cofinanțat de SC Institutul pentru Tehnică de calcul ITC SA în programul Parteneriate în Domenii Prioritare PCCA-2011 Tip 2

Bibliografie

- J. Hale, Theory of Functional Differential Equations Springer, New York (1977)
- U. Forys Mathematical Model of an Immune System with Random Time of Reaction Applicationes Mathematicae, Wrocław (1993), pp. 521–536
- Stone, JV (2013). Chapter 1 of book ["Bayes' Rule: A Tutorial Introduction"](#), University of Sheffield, Psychology
- Andrew Gelman, John B. Carlin, Hal S. Stern, and Donald B. Rubin (2003), "Bayesian Data Analysis", Second Edition, CRC Press.
- Peter M. Lee (2012), "Bayesian Statistics: An Introduction", Wiley.
- Hazewinkel, Michiel, ed. (2001), „[Bayes formula](#)”, [Encyclopaedia of Mathematics](#), Kluwer Academic Publishers, [ISBN 978-1556080104](#)

Ovidiu ANICĂI s-a alăturat ITC în septembrie 1984. La ITC, el a desfășurat activități de cercetare & dezvoltare în domeniul informaticii pentru numeroși clienți într-o varietate de industrii, cum ar fi ingineria calculatoarelor, mediu, transport, bioinformatică, cadastru, științe sociale. Ovidiu are experiență și în managementul inovației, dezvoltă strategii de afaceri pentru programe și servicii informatice. El aduce peste 30 de ani de experiență atât în domeniul informaticii cât și în dezvoltare de afaceri. Ovidiu deține o diplomă de licență de la Universitatea Politehnică din București în inginerie electrică din anul 1982.

Tehnici de securitate pe baza de ontologii în sistemele de biblioteci virtuale

Mihai DOINEA, Flori DUMITRESCU
Biblioteca Academiei Române
mihai.doinea@biblacad.ro, flori@biblacad.ro

Rezumat: *Lucrarea își propune să dezbată probleme de securitate identificate în sistemele de biblioteci virtuale. Sunt prezentate caracteristicile unor astfel de sisteme. Este propus un model conform căruia, în urma procesării conținutului digital existent, sunt identificate domeniile sensibil expuse preluărilor și prelucrărilor digitale neautorizate. În scopul protejării conținutului digital sunt prezentate metode de securitate bazate pe tehnici de management al drepturilor digitale care să urmărească documentele, să identifice sursa de proveniență și să restricționeze accesul la acestea pentru utilizatorii neautorizați.*

Cuvinte cheie: *securitate, biblioteci virtuale, ontologii, multimedia, DRM.*

1. Sisteme de biblioteci virtuale

Sistemele de biblioteci virtuale reprezintă un ansamblu de instrumente care ajută la achiziția, organizarea, stocarea, regăsirea și prelucrarea informației. Cu ajutorul acestor sisteme, utilizatorii, atât cei care le întrețin cât și cei care beneficiază de resursele puse la dispoziție de acestea, au posibilitatea de a accesa volume mari de informații corelate funcție de criterii multiple astfel încât prin procese complexe de *data mining*, [WFHAL11], să poată fi generate cunoștințe utile în luarea deciziilor. Știința informației, [VICKER09], este cea care are ca obiectiv analiza, colectarea, clasificarea, manipularea, stocarea, extragerea și diseminarea informațiilor. Procesul de *data mining* în cadrul sistemelor integrate de bibliotecă, în continuare ILS, reprezintă un mecanism specific prelucrării unui volum mare de date stocat în format digital, figura 1.

Figura 1 – Contribuția ILS în formarea de cunoștințe

Bibliotecile virtuale pun la dispoziția utilizatorilor o modalitate simplă de acces la conținut, pe bază de interfață web, denumit OPAC, **O**nline **P**ublic **A**ccess **C**atalog. OPAC este un instrument care asigură accesul la documentele stocate în cadrul bibliotecilor virtuale. Interfața web oferă utilizatorilor instrumente ușor de utilizat, de căutare avansată pe bază de obiecte de tip *facets*. Acestea reprezintă criterii definite prin intermediul unui triplet format din <A,B,C>, unde:

- A. interfața web – aplicația online, cu conținut dinamic, care permite utilizatorului să formuleze, construiască, cererile de regăsire;
- B. cerere de regăsire – sintaxă care face apel la algoritmi de căutare avansați ce primesc ca input un set de concepte, iar pe baza unor indecși construiți și întreținuți dinamic sunt furnizate rezultate care să satisfacă criteriile specifice;
- C. indecși definiți la nivelul documentelor – o structură de date optimizată asupra căreia sunt aplicate cereri de regăsire, construită cu scopul de a îmbunătăți timpul de căutare.

ALMA este un ILS, un sistem dezvoltat de Exlibris, care oferă suport pentru implementarea tuturor proceselor specifice bibliotecilor virtuale. Prelucrările în cadrul unui astfel de sistem sunt realizate în *cloud* astfel încât instituțiile care îl implementează să beneficieze de avantaje precum resurse de procesare pe măsura gradului de încărcare, modalități de back-up și restaurare eficiente precum și acces permanent, fără întreruperi datorate perioadelor de mentenanță.

ALMA este un sistem integrat de bibliotecă care asigură colaborarea și cu alte sisteme destinate prelucrării documentelor digitale. Datorită centralizării proceselor, astfel de sisteme pun la dispoziția administratorilor componente statistice importante ce asigură un feedback constant în ceea ce privește resursele digitale partajate. O caracteristică importantă este cea legată de achiziția de noi materiale. Sistemul, pe baza analizei efectuate asupra cererilor de regăsire furnizate de utilizatori, identifică și propune achiziția de noi materiale astfel încât să crească gradul de interes asupra patrimoniului cultural pus la dispoziție de bibliotecă și în același timp oferă informații cu privire la cele mai puțin relevante documente care eventual să fie arhivate în scopul optimizării costului de stocare.

În urma implementării unui astfel de sistem, capabil să gestioneze la un nivel avansat conținutul digital, apare necesitatea protejării documentelor, [JONES07], datorită costurilor ridicate care stau la baza achiziției, stocării, prelucrării și arhivării acestora.

2. Preprocesarea conținutului digital

Preprocesarea datelor reprezintă componenta de filtrare, omogenizare și reducere a dimensiunii din cadrul procesului general de prelucrare a datelor, [BORD11]. Pornind de la conceptul de date primare, acestea necesită diferite prelucrări asupra setului inițial de documente (bază de cunoștințe) în scopul determinării structurii sale omogene. Astfel, etapele parcurse în acest proces de transformare sunt:

1. omogenizarea structurii documentelor digitale cu scopul de a evidenția caracteristicile importante;
2. separarea documentelor în cuvinte sau fraze pentru o prelucrare la nivel atomic;
3. eliminarea redundanței prin eliminarea cuvintelor de legătură, etapă denumită Tokenizare;
4. reducerea dimensiunii reprezentării prin extragerea rădăcinii cuvintelor, Stemming;
5. reprezentarea conceptelor folosind reprezentarea vectorială sau arborescentă;
6. reducerea dimensiunii documentelor;
7. analize preliminare asupra datelor în scopul creării de structuri și modele analitice.

În [BURILED99], este propus un algoritm de preprocesare format din stemming de tip corpus-based stemming. Schema generală a etapei de procesare lingvistică este prezentată în figura 2.

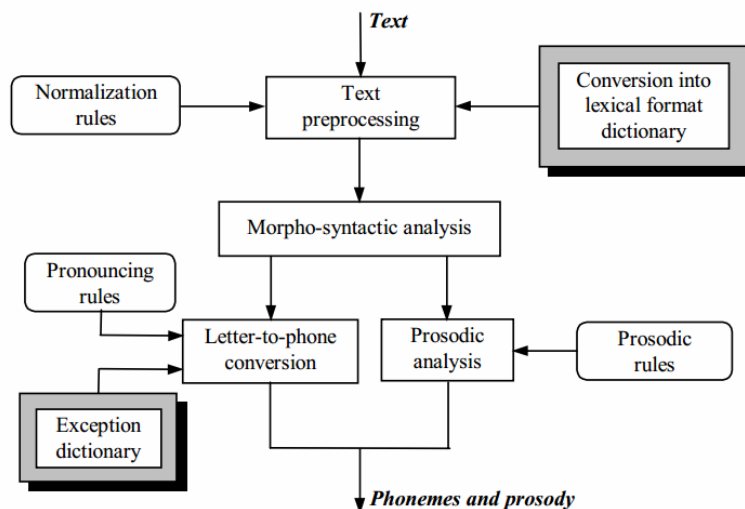

Figura 2 - Schema generală a etapei de procesare lingvistică, [BURILED99]

Preprocesarea ca etapă apriorică aplicării algoritmilor de clasificare supervizată și a ontologiilor lexicale are rolul de a scoate în evidență caracteristicile importante și de a elimina redundanța dată de elementele care nu joacă un rol esențial în clasificare.

Datorită acestei etape rezultatele obținute ulterior reflectă mult mai bine realitatea și asigură un nivel înalt de corectitudine a prelucrărilor.

3. Ontologii lexicale, mecanism de securitate

În contextul tehnologiei informației ontologia, [JRPA10], este definită ca fiind un set de concepte împreună cu legăturile dintre ele destinată modelării unui domeniu de cunoaștere. De cele mai multe ori, ontologiile sunt echivalente cu ierarhizarea claselor și a definițiilor lor în taxonomii, dar ontologiile nu trebuie să fie limitate la aceste forme. Definițiile din cadrul ontologiilor trebuie să adauge cunoștințe, nu doar o terminologie, [ENDER72], figura 3.

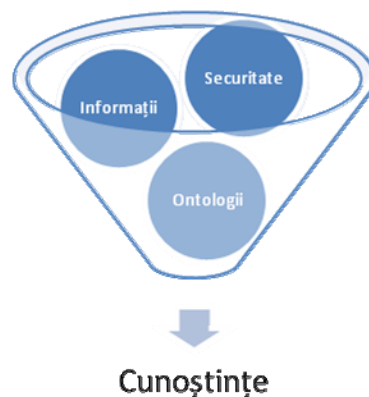

Figura 3 – Scopul ontologiilor

Ontologia, în cadrul tehnologiei informației, constă în reprezentarea formală a cunoștințelor printr-un set de concepte și legături, fiind utilizată într-un domeniu limitat în aceeași măsură cu aplicarea acesteia la un nivel mai general. Obiectivul unei ontologii constă în reprezentarea unei concepte, partajabile și reutilizabile, în care sunt ignorate detaliile specifice aplicațiilor. Componentele care fac parte din structura unei ontologii sunt:

- indivizi, reprezentați prin instanțe sau obiecte;
- clase, colecții, seturi sau tipuri de obiecte;
- atribute, proprietăți, caracteristici sau parametri ai unui individ sau clase;
- relații, felul în care clasele și indivizii sunt interconectați;
- restricții, descrieri formale a ceea ce trebuie să fie adevărat în scopul acceptării anumitor aserțiuni;
- reguli, declarații ce descriu inferențe logice ce pot fi deduse dintr-o aserțiune;

- axiome, aserțiuni logice cuprinzând teoria globală unanim acceptată pentru ontologia ce descrie un domeniu de aplicare;
- evenimente, schimbarea atributelor sau a relațiilor.

Legăturile dintre concepte au o reprezentare arborescentă la nivelul acestora calculându-se distanțe prin care se determină intensitatea acestei conexiuni. Arborele este constituit din cuvinte denumite și *synsets*, care reprezintă nodurile structurii precum și relații semantice descrise de arcele arborelui.

Ontologia este utilizată după ce o clasificare supervizată [KOZP10], [CHHYF07] a unui set inițial de documente digitale a fost aplicată cu scopul de a determina care sunt domeniile în care se regăsesc conceptele utilizate. Pe baza clasificării inițiale dată de algoritmi specializați, [CHHYF07], se va procesa întregul set de documente digitale utilizând următorii pași prezentați în figura 4.

Figura 4 – Procesarea documentelor

Ontologiile au rolul de a determina sensul corect al unui concept și de a stabili în care din domeniile identificate anterior prin procesul de clasificare supervizată se încadrează. Scopul determinării domeniilor folosind ontologiile la nivelul întregului set de documente digitale este acela de a calcula un set de indicatori care să pună în evidență ce domenii sunt importante și care au un grad ridicat de vulnerabilitate în ceea ce privește drepturile digitale asupra acestora.

4. Securitatea în ILS folosind tehnici DRM

Un control de securitate, [WHMA11], precum controalele de tip DRM urmărește asigurarea următoarelor caracteristici ale securității la nivelul conținutului digital:

- Integritate – certifică faptul că documentul digital nu a suferit modificări în urma transferului de la o entitate la alta;
 - Confidențialitate – se referă la asigurarea unui acces restricționat la nivelul conținutului digital pe baza unor criterii precum nume utilizator și parolă;
 - Disponibilitate – face posibilă accesarea materialului în orice moment, atâta timp cât sunt îndeplinite toate condițiile care să permită acest acces;
 - Non-repudiere – creează o legătură indisolubilă între entitatea care pune la dispoziție conținutul digital și materialul respectiv;
 - Autenticitate – asigură utilizatorul că materialul digital provine de la o sursă autentică.
- Controalele de securitate au următorul rol în cadrul oricărui sistem la nivelul căruia sunt implementate, figura 5.

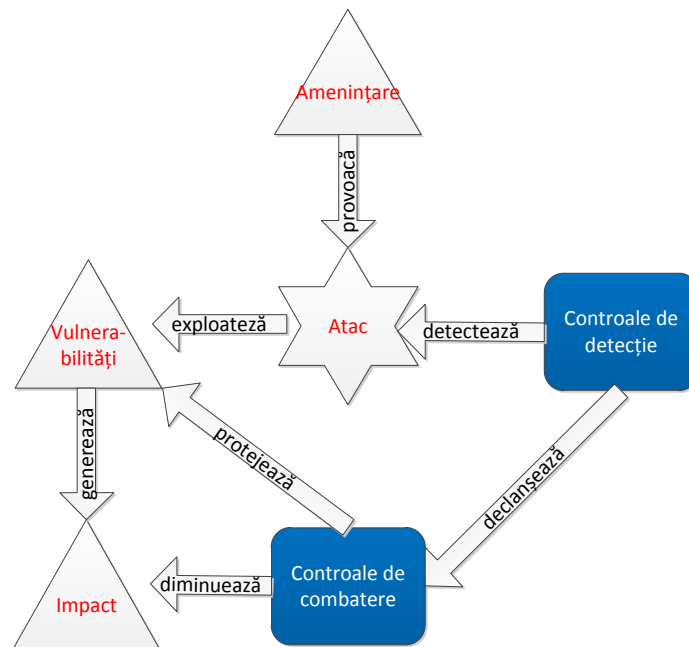

Figura 5 – Rolul controalelor de securitate din cadrul unui sistem

Digital Rights Management, în continuare DRM, [JOTA06], sau tehnici de securitate bazate pe managementul drepturilor digitale au rol un bine conturat în procesele de partajare a resurselor digitale. Datorită fluxului mare de operații de acces la conținutul digital, mecanisme rapide și robuste de urmărire, identificare și restricție asupra elementelor partajate, constituie principala metodă de prevenție și oprire a încălcării drepturilor digitale de către utilizatori rău intenționați. Etapele prin care se dorește protejarea conținutului digital la nivelul unui sistem integrat de bibliotecă sunt prezentate în figura 6.

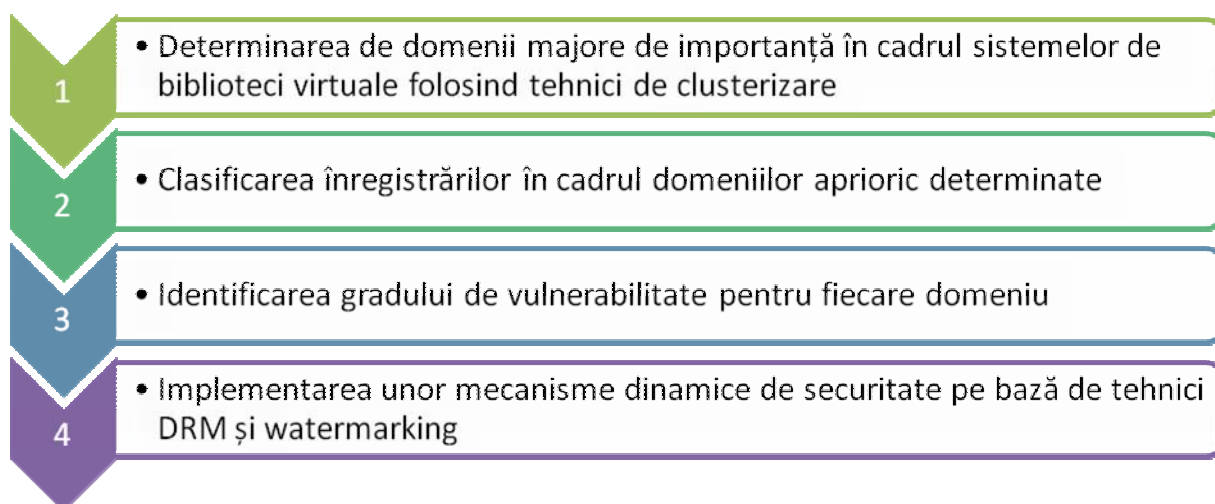

Figura 6 – Etapele procesului de protecție a conținutului digital

Scopul unui sistem DRM este acela de a se interpune între conținutul digital expus prin intermediul sistemelor de biblioteci virtuale și utilizatorii externi care îl accesează fără a ține cont de drepturile digitale pe care instituția ce-l pune la dispoziția lor le are. În această situație sunt puse în evidență următoarele aspecte:

- protejarea conținutului digital de utilizările și preluările neautorizate;
- gestiunea proceselor de partajare a conținutului digital între diverse biblioteci virtuale, [WWIR14], [WOAI14];
- definirea unui set de drepturi digitale specifice bibliotecilor virtuale:
 - drepturi de consultare asupra conținutului digital – utilizatorii au dreptul de a viziona documentele și de a face mențiuni la acestea, specificând în mod explicit sursa la care se face trimitere;
 - drepturi de preluare și utilizare a materialelor publicate – utilizatorii pot prelua conținutul și îl pot integra ca atare în propriile materiale, cu condiția să fie menționată sursa acestora;
 - drepturi de prelucrare a elementelor partajate – se referă la dimensiunea culturală a conținutului digital preluat din surse externe și la posibilitatea modificării acestuia, oferindu-i noi valențe în scopul republicării cu menționarea sursei originale.

Toate aceste aspecte asigură o mai bună protecție a patrimoniului digital publicat la nivelul bibliotecilor virtuale, fiind astfel protejată munca persoanelor care s-au îngrijit de achiziția, crearea prin digitizare, prelucrarea metadatelor și elaborarea produsului final și totodată costurile indirecte care au condus la publicarea patrimoniului.

5. Concluzii

Materialul propune o abordare a securității sistemelor de biblioteci virtuale din perspectiva drepturilor digitale asupra conținutului publicat și partajat online. În acest sens se prezintă un sistem care analizează documentele digitale expuse utilizatorilor, identifică domeniile cele mai expuse din punct de vedere al importanței definite în termeni de număr de accesări, descărcări și referințe, și sunt identificate metode de combatere a preluărilor și utilizării neautorizate de către un terț.

Notă

Această lucrare a fost realizată în cadrul proiectului “Cultura română și modele culturale europene: cercetare, sincronizare, durabilitate”, cofinanțat de Uniunea Europeană și Guvernul României din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, contractul de finanțare nr. POSDRU/159/1.5/S/136077.

Bibliografie

- [BORD11] Borda, M. – *Fundamentals in Information Theory and Coding*, Springer Publisher, 2011, 491 p., ISBN 978-3-642-20347-3
- [BREED09] Breeding, M. – *Open Source Library Automation: Overview and Perspective*, Library Technology Reports, 44 (8): 5–10, 2009
- [BURILED99] Burileanu, D., Dan, C., Sima, M., Burileanu, C. „A Parser-Based Text Preprocessing For Romanian Language TTS Synthesis”, Proc. EUROSPEECH-99, 1999, pg. 2063-2066, Budapest, Hungary
- [CHHYF07] Chen, Y.S., Hung, Y.P., Yen, T.F., Fuh, C.S. – Fast and versatile algorithm for nearest neighbor search based on a lower bound tree, Pattern Recognition, 2007, pp. 360-375
- [ENDER72] Enderton, H.B. “A mathematical Introduction to Logic”, CA: Academic Press, pg. 295, 2001, ISBN 978-0-12-238450-9
- [JONES07] Jones, A. – *A framework for the management of information security risks*, BT Technology Journal, Vol. 25, No. 1, 2007, pp. 30-36
- [JOTA06] Joan M. Van Tassel – *Digital Rights Management*, Focal Publisher, 2006, 263 p., ISBN 978-0-240-80722-5
- [JRPA10] Jrme, E., Pavel, S. – *Ontology matching*, Springer Publishing, 2010, 334 p. ISBN 364-208-055-3

[KOZP10] Kolbe, D., Zhu, Q., Pramanik, S. „Reducing non-determinism of k-NN searching in non-ordered discrete data space”, *Information Processing Letters*, 2010, pp. 420-423

[VICKER09] Vickery, B. – *Information history - an introduction: exploring an emergent field*, *Journal of Librarianship and Information Science*, 41(4), 245-246, 2009

[WFHAL11] Witten, I.H., Frank, E., Hall, M.A. – *Data Mining: Practical Machine Learning Tools and Techniques – 3rd edition*, Elsevier Publishing, 2011, 629 p., ISBN 978-0-12-374856-0

[WHMA11] Whitman, M.E., Mattord, H.J. – *Principles of Information Security 4 Edition*, Course Technology, 2011, 617 p., ISBN 978-1-111-13821-9

[WOAI14] *Open Archives Initiative Protocol for Metadata Harvesting*, Protocol de comunicare opensource, [Acces online]: <http://www.openarchives.org/pmh/>

[WWIR14] *Information Retrieval (Z39.50): Application Service Definition and Protocol Specification*, [Acces online]: <http://www.loc.gov/z3950/agency/>

Mihai DOINEA este lector universitar în cadrul catedrei de Informatică și Cibernetică Economică, ASE București, cu activități didactice la discipline precum Structuri de date, Programarea în limbaje avansate, Programarea orientată obiect, Securitate multimedia. A obținut doctoratul în Informatică Economică în anul 2011. Cercetarea doctorală abordează domeniul securității informatice, cu obiective clare ce se referă la identificarea de metode de optimizare a acestora în zona aplicațiilor distribuite. Lucrarea este bazată pe o activitate intensă în domeniul securității ca urmare a finalizării studiilor postuniversitare, anul 2008, în cadrul programului de masterat IT&C Security. A publicat un număr de peste 30 de lucrări în colaborare și ca singur autor în zona securității, aplicațiilor distribuite și mobile.

Flori DUMITRESCU, licențiată în Matematica și specializată la ICI ca programator, a participat la crearea și exploatarea primului SGBD a pensionarilor din România, ca specialist COBOL în mediul IBM. Din 2001 lucrează ca programator pentru suport și dezvoltare a sistemului integrat de bibliotecă ALEPH500, inițial în mediul COBOL iar din 2006 în mediul ORACLE. A participat în calitate de specialist ALEPH500 la proiectul EUROPEANA și BYZANTION.

Expoziții virtuale și modele de interacțiune între actanții implicați

Cristian CIUREA
cristian.ciurea@ie.ase.ro
Biblioteca Academiei Române

Rezumat: Acest articol prezintă implementări ale expozițiilor virtuale pe dispozitive mobile, având ca obiectiv creșterea vizibilității și îmbunătățirea accesului la patrimoniul cultural național. Articolul evaluează motivația dezvoltării de aplicații mobile destinate valorificării patrimoniului cultural național, prin facilitarea accesului utilizatorilor la colecții rare, precum documente istorice, carte veche și rară, manuscrise, pinacoteci, numismatică, disponibile în mediul virtual pe dispozitive mobile, precum telefoane inteligente și tablete. Tehnologiile mobile au înregistrat o evoluție ascendentă în ultimii ani, având un impact semnificativ în toate domeniile de activitate. În cadrul articolului se analizează interconectarea actanților culturali (informaticieni, distribuitori de produse culturale, furnizori de servicii de rețea informatică), precum și receptarea sincronică a culturii naționale sau europene, prin intermediul tehnologiei avansate, de către orice tip de public, dar în special de către generația tânără, în scopul formării acesteia pentru dezvoltarea durabilă a societății bazate pe cunoaștere.

Cuvinte cheie: expoziții virtuale, aplicații mobile, patrimoniu cultural, modele de interacțiune

1. Introducere

Noile tehnologii informatice asigură nu doar cunoașterea mai bună și protejarea obiectelor culturale, ci promit mai mulți vizitatori direcți ai instituțiilor culturale. Obiectivul accesului la distanță nu este să îndepărteze oamenii de instituțiile culturale reale, ci mai degrabă să-i stimuleze să le viziteze (Ciurea C. et al 2014). În anii '90, de Michelis afirma că patrimoniul cultural al Europei este o resursă strategică similară cu petrolul pentru țările arabe. Prin digitizarea multimedială a colecțiilor din cadrul bibliotecilor și altor instituții culturale se asigură cunoașterea, valorificarea și protejarea patrimoniului cultural național și european (Filip F. G. 1996a).

Bibliotecile virtuale constituie principala sursă de cunoștințe, oferind acces neîngrădit de la distanță sub formă multimedială și permițând protejarea obiectivelor rare și deteriorabile.

Economia culturii nu se limitează numai la biblioteci și muzee digitale, ci cuprinde și comerțul cu bunuri culturale în formă digitală, facilitând accesul la moștenirea culturală și științifică a Europei (Filip F. G. 2006).

Societatea bazată pe cunoaștere, societatea informațională și societatea conștiinței au următoarele caracteristici comune (Filip F. G. et al 2001):

- locuri de muncă unisex;
- noi paradigme asupra întreprinderii (prelungită, virtuală, în rețea);
- domeniile nobile (educație, sănătate, cultură) devin profitabile.

În societatea bazată pe cunoaștere, cultura este văzută într-un sens larg: social și științific, și există interacțiuni între mai multe categorii de factori:

- instituții de cultură (CI), deținătorii de bunuri culturale (CG): biblioteci, muzee, arhive;
- bunuri culturale tradiționale sau transformate (TCG / NTCG) care produc cataloage, filme, albume;
- distribuitori de CG transformate: biblioteci, chioșcuri;
- furnizorii de servicii (SP).

Figura 1 de mai jos prezintă componentele economiei culturii și interacțiunile dintre ele.

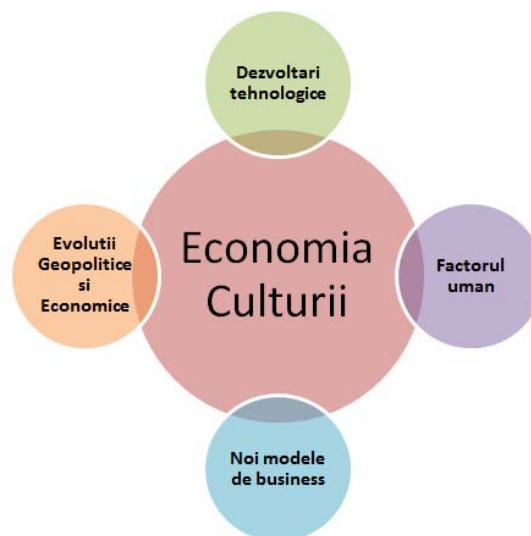

Fig. 1. Interacțiuni între componentele economiei culturii (Filip F. G. et al 2001)

Perspectiva lumii academice este de democratizare a accesului la cunoaștere și conservare a obiectelor originale din patrimoniul cultural.

Prin implementarea de politici și mijloace care să asigure perenitatea și prezervarea conținutului cultural în format digital se garantează regăsirea și reutilizarea elementelor de conținut cultural pentru îmbogățirea spirituală a viitoarelor generații de cetățeni (Filip F. G. 2008).

2. Proiectarea expozițiilor virtuale

Expozițiile virtuale permit accesul extins multimedial la patrimoniul cultural din biblioteci, muzee și galerii de artă, determinând creșterea interesului public pentru colecții, în timp ce bibliotecile și muzeele își exploatează resursele în scopul îmbogățirii și întreținerii, devenind adevărate centre de documentare pentru promovarea culturii.

Scopul implementării de expoziții virtuale nu este acela de a înlocui expozițiile reale, ci de a aduce consumatorii de artă mult mai aproape de ceea ce iubesc, de a face arta accesibilă la orice oră și în orice loc, de a-i ține la curent pe pasionați cu noile apariții sau cu evenimentele din aceasta sferă și de a deschide apetitul tuturor spre cunoaștere.

De asemenea, expozițiile virtuale reprezintă o oportunitate deosebită pentru persoanele defavorizate, cu mijloace financiare reduse, sau în vârstă, cu probleme fizice, oferindu-le posibilitatea de a depăși barierele de mobilitate sau restricțiile de timp pentru a vizita expozițiile reale (Natale M. T. et al 2012).

Expozițiile virtuale sunt o expresie a activităților instituțiilor culturale și sunt parțial sau integral reprezentate de promovarea valorilor pe care instituțiile în cauză le păstrează. Prin intermediul acestui tip de activități, participanții și conținutul cultural sunt puși în contact, câteodată conducând la exploatarea comercială. Din punct de vedere temporal, expozițiile organizate de instituții culturale pot fi permanente sau temporare. Expozițiile permanente sunt o parte stabilă a instituțiilor culturale, iar expozițiile temporare au o dată de sfârșit și au ca centru de promovare un autor sau un topic specific.

Ne propunem proiectarea unei aplicații mobile pentru sistemele de operare Android sau iOS, având ca obiectiv realizarea unei expoziții virtuale. Fluxul activităților existente în aplicație este prezentat în continuare. Numărul de activități este redus la șase, datorită principiilor care stau la baza aplicației: ușurință, utilizare intuitivă,

explorare rapidă și eficientă. Scopul principal al aplicației este simularea unei expoziții de artă, deși un scop secundar este acela de a da posibilitatea utilizatorilor de a obține mai multe informații despre un anumit obiect prin scanarea și interpretarea codurilor QR.

Furnizarea de informații educaționale prin intermediul expozițiilor virtuale nu este suficientă pentru a trezi interesul tinerilor pentru o expoziție în spațiul virtual, deoarece este necesar ca aceasta să fie prezentată publicului într-un mod atractiv. Dar furnizarea de informații educaționale prin expoziții virtuale nu este suficientă: trezirea interesului tinerilor pentru o expoziție în spațiul virtual necesită o prezentare atractivă. Principala provocare constă în faptul că infrastructura educațională actuală nu reflectă peisajul cultural și imperatiile educaționale ale adolescenților de astăzi. Prin urmare, o resursă de învățare utilă și bine concepută este incompatibilă cu metodologiile de predare folosite în cele mai multe săli de clasă de majoritatea cadrelor didactice. Teoria designului se aplică pentru îmbogățirea mai multor fațete ale expozițiilor virtuale și ar putea aduce materiale educaționale inovative pentru profesorii care predau la nivel primar, secundar și de colegiu / universitate. Cursanții de toate vârstele vizitează expoziții, iau parte la ateliere de lucru și învață de la profesioniști și educatori despre creativitatea aplicată. Efectul folosirii elementelor interactive în cadrul spațiului expozițional a servit public în speță prin abordarea mai multor moduri contemporane de învățare.

Când ținta este reprezentată de muzeele și bibliotecile care se adresează unui public larg, ne-am obișnuit să transferăm experiența expoziției fizice către o experiență online. Însă sunt necesare salturi mai mari atunci când începem să aducem spații virtuale în muzee sau biblioteci. Am putea aplica afirmația lui Himmelsbach cu privire la spațiile virtuale și fizice la muzee și biblioteci (Himmelsbach S. 2011):

"Astăzi, *expozițiile* sunt parțial definite de spațiile lor virtuale urbane, care modifică radical imaginea *expoziției* în sine. *Expoziția virtuală ca expoziție fizică* a viitorului nu poate înlocui lumea reală, a experienței imediate, dar poate oferi locuitorilor săi posibilități îmbogățite și extinse".

Arhitecții, proiectanții și managerii de design au ilustrat în mai multe moduri felul în care capitalul economic și social al informațiilor on-line este integral conectat la proiectarea, livrarea, adoptarea și consumul de medii virtuale. Conexiunile între fizic și virtual par a fi mai frecvente și naturale astăzi decât oricând. Acest lucru este valabil în special pentru publicul țintă al expozițiilor virtuale (Kaye A. et al 2004).

Pentru a începe observarea și generarea de noi expoziții virtuale, trebuie să urmăm cinci pași:

- 1) să observăm deplasarea punctului de interes vizual al vizitatorilor;
- 2) să clasificăm rutele;
- 3) să analizăm modalitățile de recuperare a conținutului experimental;
- 4) să generăm descriptori de conținut pe care să-i utilizăm ca scenarii;
- 5) să utilizăm scenariile pentru stabilirea de noi expoziții virtuale cu conținut similar.

În cazul în care o expoziție virtuală poate oferi o serie de experiențe diferite pentru un vizitator și, în același timp, poate clasifica tipul de utilizatori, înseamnă că se identifică subiectul acestei experiențe. Sau, în alte cazuri, dacă expoziția poate sugera un tip de experiență cu conținut și titlu bine definite, putem avea și vizitatori superior pregătiți; avem nevoie de noi modalități de echilibru între relevanță și celebrare, modalități creative și cu impact la public. În plus, ea poate servi drept structură de management informațional, căci mediul tehnic în care se derulează acest cadru oferă, de asemenea, o mulțime de statistici și informații cu privire la impactul expoziției asupra vizitatorilor (Respicio A. et al 2010).

Afișarea unor cantități mai mari de informații despre artefacte prin utilizarea de instrumente media digitale într-un spațiu de expunere ce beneficiază de un design atractiv poate fi un avantaj pentru a ajunge la un public mai larg și mai ales tânăr. În acest fel, câștigăm, de asemenea, informații valoroase pentru cercetare în ceea ce privește relația dintre reprezentarea fizică și virtuală a artefactelor și noi idei despre posibilitățile de a aduce în muzee și biblioteci entuziaști online.

3. Dezvoltarea expozițiilor virtuale pentru dispozitive mobile

Stadiul național și internațional al cercetărilor în domeniu arată că aplicațiile mobile care au obiectivul de a prezenta expoziții virtuale pe diferite zone din domeniul cultural vor avea o creștere semnificativă în următorii ani, având în vedere impactul acestora în domeniile economic, social și cultural.

Conform conceptelor prezentate în (Natale M. T. et al 2012), evoluția noilor soluții din domeniul tehnologiei informației creează noi oportunități de promovare și valorificare a patrimoniului cultural. Potențialul oferit de tehnologiile mobile, creșterea foarte mare a gradului de utilizare a dispozitivelor mobile, care permit

procesarea de conținut multimedia, atât offline, cât și online, facilitează posibilitatea implementării de expoziții virtuale pe dispozitive mobile.

Deși expozițiile virtuale on-line sunt accesibile de pe dispozitivele mobile, explorarea unei expoziții în aceste condiții poate fi neplăcută, deoarece expoziția a fost proiectată pentru ecrane de dimensiuni mari, ceea ce afectează experiența avută pe dispozitivele mobile. Avansarea rapidă a tehnologiei ne permite să realizăm aplicații native, compatibile 100% cu dispozitivele mobile existente în viața noastră de zi cu zi. Alegerea unei astfel de abordări remediază dezavantajele implementării unei expoziții virtuale on-line și poate extinde funcționalitatea spre zone inaccesibile laptop-urilor și a computerelor personale, precum interpretarea codurilor de bare QR și funcționalități în sfera realității augmentate.

În viitorul apropiat, dispozitivele mobile vor deveni cea mai bună interfață pentru accesarea elementelor din patrimoniul cultural, chiar dacă studiile privind categoriile de public care accesează conținut cultural prin intermediul dispozitivelor mobile sunt incipiente.

Conform publicației (Heggestuen J. 2013), la sfârșitul anului 2013, una din cinci persoane (22% din populația lumii) deținea un dispozitiv smartphone, iar 6% din populația globului deținea o tabletă. La sfârșitul anului 2012, numărul de dispozitive smartphone a depășit numărul de calculatoare personale. De asemenea, cota de piață a dispozitivelor mobile este în continuă creștere, iar vârsta medie la care un copil deține primul telefon mobil este de 13 ani. În cazul tinerilor, care reprezintă o mare parte din utilizatorii de dispozitive smartphone, folosirea unui telefon inteligent este facilă și naturală.

În zilele noastre, atunci când aproape toți oamenii dețin un smartphone sau o tabletă, este foarte important să se asigure accesul la documentele și artefactele care sunt păstrate în biblioteci și muzee, deoarece oamenii preferă ca, mai întâi, să acceseze elementele acestora on-line (muzee virtuale, biblioteci virtuale, cărți electronice, etc). Explorarea unui muzeu prin intermediul dispozitivelor mobile prezintă foarte multe avantaje, precum libertatea de mișcare, accesul necondiționat de timp și de loc, crearea unei liste de obiecte favorite și ușurința navigării.

Una dintre principalele probleme ale muzeelor și bibliotecilor în acest moment este nivelul scăzut al procesului de digitizare a tuturor categoriilor de colecții, pentru a exprima intenția acestora de a deschide comoara resurselor culturale pentru toți vizitatorii (Dumitrescu G. et al 2010).

Datorită caracteristicii de portabilitate pe care o dețin, aplicațiile mobile dezvoltate pentru prezentarea de expoziții virtuale ar putea fi un ghid eficient utilizat la momentul vizitei expoziției reale (Filip F. G. 1996a).

Aplicațiile mobile pentru redarea de expoziții virtuale trebuie să fie o extensie a muzeelor și expozițiilor reale, fără să le înlocuiască, stimulând implicarea fiecărui utilizator și vizitele ulterioare în instituțiile culturale. Interacțiunea cu utilizatorul va fi implementată folosind informații suplimentare despre exponate, astfel încât interesul vizitatorului să fie în concordanță cu caracteristicile exponatelor. Una dintre cele mai avansate caracteristici ale aplicației va fi reconstrucția virtuală 3D a exponatelor. Folosind toate aceste facilități, utilizatorii vor putea analiza îndeaproape exponate într-un mod rapid și accesibil, fără a le deteriora.

Aplicația mobilă proiectată în secțiunea anterioară îndeplinește patru funcții de bază:

- permite vizualizarea colecțiilor de artă pe categorii;
- permite salvarea obiectelor de interes ca favorite și vizualizarea ulterioară a acestora;
- permite utilizarea conceptului de realitate augmentată;
- permite recunoașterea codurilor QR (Quick Response), care pot conține link-uri către obiectele din colecție.

Prin utilizarea unor astfel de instrumente sau prin implementarea aplicațiilor mobile native pentru platformele Android sau iOS, se pot crea expoziții virtuale foarte atractive, cum ar fi cele prezentate în figurile 2 și 3.

Fig. 2. Aplicație mobilă pentru expoziție virtuală

În figura 3 este prezentat un document istoric cu sigiliu pandantiv, care poate fi studiat cu atenție, pentru a descoperi toate elementele de securitate folosite în acea perioadă de timp pentru a securiza un document.

Fig. 3. Document istoric prezentat în expoziția virtuală

Ideea implementării de expoziții virtuale pentru dispozitive mobile are caracter interdisciplinar, integrând elemente din zona informaticii cu cele din domeniul cultural, cum ar fi dezvoltarea unei aplicații mobile care să prezinte documente istorice sub forma unei expoziții virtuale.

Un important exemplu de implementare a unei aplicații mobile în domeniul cultural este reprezentat de proiectul <http://statuitedaci.ro>, care prezintă statui importante ale dacilor și locuri diferite din întreaga lume în care acestea sunt prezente (Dumitrescu G. et al 2014). Proiectul <http://statuitedaci.ro> are la bază lucrarea “Dacii în sculptura română. Studiu de iconografie antică”, pentru care Academia Română i-a acordat istoricului Leonard Velcescu premiul “Eudoxiu Hurmuzaki” al Academiei Române.

4. Model matematic pentru analiza impactului asupra utilizatorilor și instituțiilor culturale

Obiectivele dezvoltării de expoziții virtuale pentru dispozitive mobile sunt următoarele:

- interconectarea actanților culturali, reprezentați de instituții culturale și vizitatori, prin facilitarea accesului utilizatorilor la colecții rare și îmbunătățirea accesului la patrimoniul cultural european;

- promovarea și receptarea sincronică a culturii naționale sau europene, prin intermediul tehnologiei avansate, de către orice tip de public, dar cu precădere de

generația tânără;

- creșterea nivelului de cultură al generației tinere, în scopul formării acesteia pentru dezvoltarea durabilă a societății bazate pe cunoaștere.

Potențialii beneficiari ai dezvoltării de expoziții virtuale pentru dispozitive mobile sunt:

- instituțiile culturale, interesate în prezervarea colecțiilor, atragerea de vizitatori și promovarea elementelor din patrimoniul cultural;

- companiile din domeniul IT, interesate de identificarea de noi oportunități de implementare de produse software;

- vizitatorii instituțiilor culturale, care de fapt sunt și utilizatori ai aplicațiilor mobile, interesați în accesarea elementelor culturale și explorarea acestora de la distanță.

Se consideră următorul model de afaceri cu privire la influența aplicațiilor mobile dezvoltate în domeniul cultural asupra numărului de vizitatori și asupra venitului lunar al instituțiilor culturale (Filip F. G. 1996b).

$$x_1(k+1) = \sum_{i=1}^{n_{11}} a_{11}^i x_1(k-i) + \sum_{i=0}^{n_{12}} a_{12}^i x_2(k-i) + \sum_{i=1}^{n_{13}} a_{13}^i x_1(k-i) + w_1(k) \quad (1)$$

$$x_2(k+1) = \sum_{i=0}^{n_{21}} a_{21}^i x_1(k-i) + \sum_{i=1}^{m_{21}} b_{21}^i u_1(k-i) + w_2(k) \quad (2)$$

$$x_3(k+1) = a_{31} x_1(k) + a_{32} x_2(k) + w_3(k) \quad (3)$$

$$x_4(k+1) = a_{42} x_2(k) - u_1(k) \quad (4)$$

unde:

- k – luna;
- x_1 – număr lunar de vizitatori direcți;
- x_2 – număr de cumpărători ai aplicațiilor mobile;
- x_3 – venit lunar al instituțiilor culturale;
- x_4 – profit lunar al vânzătorilor de aplicații mobile;
- u_1 – costul publicării aplicației mobile;
- a_{11} – ponderea vizitatorilor care revin;

- *a12* – ponderea cumpărătorilor de aplicații mobile stimulați să viziteze instituțiile culturale;

- *a13* – veniturile instituțiilor culturale alocate îmbunătățirii serviciilor culturale;

- *a21* – ponderea vizitatorilor care cumpără aplicația mobilă pentru alte dispozitive;

- *b21* – influența noilor versiuni ale aplicației mobile;

- *a31* – taxa de vizitare;

- *a32* – drepturi de reproducere;

- *a42* – prețul mediu al unei aplicații mobile în domeniul cultural;

- *w* – factori sezonieri.

Se iau în considerare elementele de bază ale scenariilor de evoluție:

- factori implicați: instituții culturale, transformatoare, furnizorii de servicii, guverne, ONG-uri;

- variabile de decizie cheie: investiții în serviciile cu conținut digital, cuplate la proiecte internaționale, digitizarea sistematică, contribuția (programe și suport) guvernamentală;

- factorii care influențează deciziile: tehnologii disponibile, abordări europene, legislația;

- incertitudini principale: evoluția generală a economiei, puterea de cumpărare, atitudinea investitorilor.

De la modelul de afaceri propus, pot fi extrase concluziile următoare:

- îmbunătățirea accesului și valorificarea patrimoniului cultural sunt deja obiectul recomandărilor internaționale;

- echilibrarea importului și exportului de conținut digital;

- cooperarea dintre diverși factori, inclusiv guverne, este necesară;

- evoluțiile nu pot fi separate de evoluția globală a țării;

- se recomandă urmarea tendințelor internaționale și conexiunea rapidă la diverse inițiative și rețele (PC7, DLI).

În figura 4 se prezintă o diagramă simplificată a modelului de afaceri propus, în care utilizatorii aplicațiilor mobile de tipul expozițiilor virtuale ajung să viziteze instituțiile culturale, ca urmare a explorării expoziției virtuale pe dispozitivul mobil.

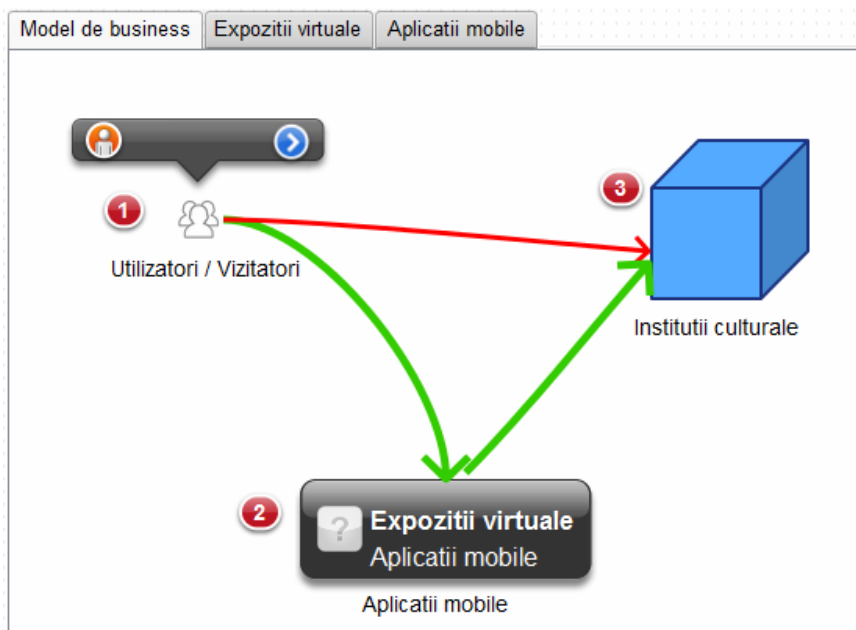

Fig. 4. Diagrama simplificată a modelului de afaceri

Impactul modelului de afaceri este pe mai multe domenii, cum ar fi educația (creșterea calității și atractivității), turismul (prin diversificarea ofertei de servicii), e-commerce direct cu conținut digitală și industria bunurilor de larg consum.

5. Concluzii

Implementarea de aplicații mobile pentru expoziții virtuale presupune îmbinarea informaticii cu discipline umaniste, prin crearea de aplicații mobile care promovează expoziții virtuale și elemente de patrimoniu cultural.

Avantajele implementării de aplicații mobile pentru expoziții virtuale sunt atât de partea publicului consumator de artă, dar și furnizorilor de artă. Astfel, consumatorii de artă au la dispoziție ultimele noutăți în materie de artă indiferent de constrângerile timp, spațiu și bani, iar muzeele, respectiv expozițiile de artă sunt promovate și pot câștiga vizitatori iubitori de artă.

Dezvoltarea de expoziții virtuale pentru dispozitive mobile presupune un potențial ridicat de colaborare între cultură și sectorul IT, iar această colaborare trebuie să fie susținută și întărită, având în vedere impactul pe care tehnologia îl va avea în următorii ani, mai ales în zona construirii de expoziții virtuale, precum și potențialul de transfer de cunoștințe și bune practici dobândite pe parcursul cercetărilor.

Având în vedere toate aceste premise, unul dintre obiectivele specifice privind implementarea de aplicații mobile pentru expoziții virtuale se poate considera realizat, respectiv promovarea culturii în rândul tinerilor și nu numai.

Mulțumiri

Această lucrare a fost realizată în cadrul proiectului “Cultura română și modele culturale europene: cercetare, sincronizare, durabilitate”, cofinanțat de Uniunea Europeană și Guvernul României din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, contractul de finanțare nr. POSDRU/159/1.5/S/136077.

Bibliografie

Ciurea C., Dumitrescu G., Lepadatu C., The impact analysis of implementing virtual exhibitions for mobile devices on the access to national cultural heritage, Proceedings of 2nd International Conference ‘Economic Scientific Research - Theoretical, Empirical and Practical Approaches’, ESPERA 2014, 13-14 November 2014, Bucharest, Romania.

Filip F. G., 1996a. Tehnologiile informatice și valorificarea patrimoniului cultural national. *Academica*, 22-24.

Filip F. G., 2006. Economia culturii si bibliotecile digitale. *Top Business* 6, 10.

Filip F. G., Donciulescu D. A., Filip C. I., 2001. A Cybernetic Model of the Computerization of the Cultural Heritage. *Computer Science Journal of Moldova* 9, 2(26), 101-112.

Filip F. G., 2008. Tehnologiile moderne si valorificarea patrimoniului cultural. *Curentul* 14 March, 13.

Natale M. T., Fernandez S., Lopez M., 2012. Handbook on Virtual Exhibitions and Virtual Performances, version 1.0, Italy, pp. 157.

Himmelsbach S., 2011. ed. *Produced@: 10 Jahre Stipendium für Medienkunst*, Berlin: Revolver Publishing.

Kaye A., Poletto P., 2004. Virtual Vs. Physical: Creating On-Line Educational Experiences Through Design, Museums and the Web, <http://www.museumsandtheweb.com/mw2004/papers/kaye/kaye.html>

Respício A., Adam F., Phillips-Wren G., Teixeira C., Telhada J., 2010. Bridging the Socio-technical Gap in Decision Support Systems: Challenges for the Next Decade, IOS Press, pp. 600.

Heggestuen J., 2013. One in Every 5 People in the World Own a Smartphone, One in Every 17 Own a Tablet, <http://www.businessinsider.com/smartphone-and-tablet-penetration-2013-10>

Dumitrescu G., Filip F. G., Ioniță A., Lepădatu C., 2010. Open Source Eminescu's Manuscripts: A Digitization Experiment, *Studies in Informatics and Control* 19(1), 79-84.

Dumitrescu G., Lepădatu C., Ciurea C., 2014. Creating Virtual Exhibitions for Educational and Cultural Development, *Informatica Economică* 18(1), 102-110.

Filip F. G., 1996b. Information Technologies in Cultural Institutions. *Studies in Informatics and Control* 6(14), 385-400.

Cristian CIUREA este lector universitar doctor în cadrul Departamentului de Informatică și Cibernetică Economică din Academia de Studii Economice București. El a absolvit în anul 2007, ca șef de promoție, Facultatea de Cibernetică, Statistică și Informatică Economică din Academia de Studii Economice București. El a absolvit un masterat în Managementul Informatizat al Proiectelor (2010) și un doctorat în Informatică Economică (2011) în cadrul Academiei de Studii Economice București. Cristian deține un background solid în informatică și este interesat de domenii de cercetare precum sisteme colaborative, tehnologii mobile, automatizarea testării și calitate software.

Secțiunea III – Digitizarea colecțiilor – o modalitate modernă de preservare și diseminare

Proiecte internaționale de digitizare ale Arhivelor Naționale ale României

Codruța MIHAILOVICI
mihailovicicodruta@yahoo.com
Arhivele Naționale ale României

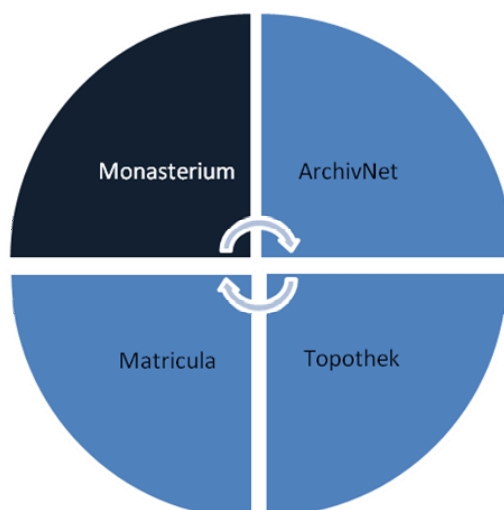
***Rezumat:** Articolul înfățișează fazele incipiente de publicare on-line a documentelor istorice aflate în depozitele Arhivelor Naționale, prin implicarea în proiecte internaționale de anvergură: **monasterium.net** și **APEX**. Sunt, de asemenea, abordate teme precum standardele internaționale de descriere a documentelor (**EAD-Encoded Archival Description, ISADG**), standardele de publicare/descriere a imaginilor-document, tendințele de reorganizare a materialului arhivistic ignorându-se principiul teritorialității, beneficiile funcționării în mediul virtual atât pentru deținătorii patrimoniului cultural cat și pentru utilizatori.*

***Cuvinte cheie:** publicare documente on-line, **monasterium.net**, **APEX**, Arhivele Naționale*

Digitizarea documentelor tradiționale în scopul conservării, prezervării și al accesului rapid la informații reprezintă o prioritate a societății informaționale, așadar, se impune să reprezinte o prioritate și pentru fondul documentar al Arhivelor Naționale din România pentru ca, mai apoi, procesul să cuprindă întreg Fondul Arhivistic Național. Prin acest procedeu, de constituire a unui fond digital (virtual) documentar, se poate asigura o bună promovare a valorilor naționale, o mai bună diseminare a informației și o valorificare superioară, la nivel național și internațional. În încercarea de a îmbunătăți accesul, sub aspectul vitezei și al ariei de acoperire, precum și de a oferi servicii de calitate, Arhivele Naționale ale României au dezvoltat în ultimii ani colaborări cu instituții internaționale pentru două proiecte de anvergură, aflate sub cupola digitizării: *monasterium.net* și *APEX*.

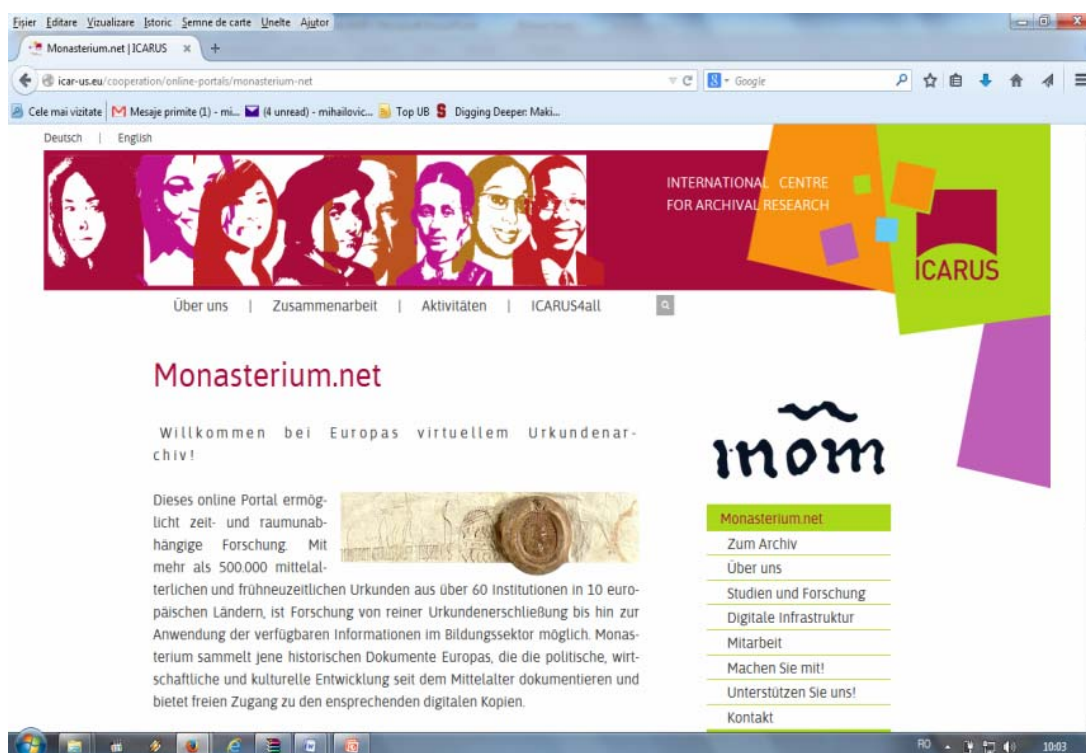
În ceea ce privește *monasterium.net*, se cuvine să amintim că reprezintă unul din cele patru platforme online inițiate și susținute de International Center for Archival Research (ICARUS)¹:

Începuturile și coordonarea acestui organism își au locul în Austria, primele documente publicate online provenind din zona Austriei Inferioare unde numărul mănăstirilor a fost și este foarte mare iar cantitatea de arhivă emisă și păstrată, proporțională. Arhiva acestora acoperă o perioadă largă de timp – din Evul Mediu până în Epoca Modernă Timpurie și, datorită colaborării strânse între centrele monahale și instituțiile abilitate, a putut fi posibilă crearea unui sistem virtual de păstrare și regăsire a acestor surse de informare. Nucleul/punctul de plecare l-a constituit arhiva episcopală de la St. Pölten iar de aici, cu ajutor guvernamental și monahal, acțiunea a iradiat în 2006 în întreaga Europă.

¹ În momentul de față din ICARUS fac parte peste 160 de instituții științifice sau care păstrează patrimoniul documentar din 30 de țări europene, la care se adaugă Canada și S.U.A.

Depășind limitele naționale și de conținut, având suportul Ministerului pentru Educație, Artă și Cultură din Austria și pe cel al Uniunii Europene, *monasterium.net* a ajuns să fie astăzi o platformă care găzduiește nu doar arhivele mănăstirești ci o largă varietate de documente emise în epoci trecute, poate una din cele mai mari enciclopedii online conținând date despre sursele primare. Este vorba despre o platformă, administrată de organizația amintită mai sus, în care au fost introduse metadata și imagini a peste 400 000² de documente medievale/moderne (diplome, hrisoave ș.a.), accesibile în momentul de față online. Interfața este disponibilă în mai multe limbi: engleză, germană, polonă, sârbă, croată, slovenă, cehă, italiană, spaniolă, maghiară și, în proporție de peste 50%, în limba română. Toată această arhivă virtuală este pusă la dispoziția oricărei persoane interesate, fără costuri aferente. În ultimii ani, colaborarea în vederea atingerii scopului comun de constituire a unei arhive medievale/moderne virtuale a depășit granițele Europei, ajungând să se înscrie în rândul celor mai ample arhive virtuale de acest gen din lume.

Motto-ul după care își ghidează activitatea este sugestiv: *Vechile mărturii întâlnesc tehnologia de ultimă generație*. Informații din trecut sunt accesibile așadar prin intermediul acestui proiect într-un mod inovativ, respectând standardele internaționale (de descriere și publicare). **EAD** (Encoded Archival Description) este metoda corectă și indicată pentru a face

² Mai exact 411 762 de documente, 596 153 imagini, 1256 fonduri din 133 instituții de arhivă, conform datelor identificate pe <http://www.mom-ca.uni-koeln.de/mom/home>

disponibile informațiile unui material arhivistic. EAD³ reprezintă un standard internațional recunoscut (citibil) atât de om cât și de computer care s-a dezvoltat, în primul rând, pentru folosirea descrierii arhivistice și care direcționează către câmpurile ISAD(G). Are la bază deci standarde internaționale ceea ce conduce la ideea că este potrivit pentru schimbul de date, este interoperabil și util pentru prezervarea digitală.

Reluăm⁴ ideea că, în acest nou context de arhivă virtuală, cele două dimensiuni primordiale **timpul** și **spațiul** își pierd din însemnătate, devenind chiar irelevante. Documentele sunt accesibile din orice colț al lumii, 24 de ore din 24, zi de zi, fără întârzieri și gratuit. Faptul că cel interesat nu mai este nevoit să parcurgă poate mii de kilometri pentru a vedea un document, înseamnă o considerabilă economie de timp și de bani. Sunt eliminate, de asemenea, granițele naționale și regionale. Piesa de arhivă este extrasă din contextul limitat al regiunii de proveniență și pusă la dispoziția cercetătorilor de pretutindeni. În acest fel pot fi reconstituite arhive eminate în același loc sau de aceeași instituție dar care, din cauza unor evenimente istorice, sociale ș.a., au fost împrăștiate în diverse locuri.

Restricții în ceea ce privește accesul la documentele publicate pe site-ul *monasterium.net* nu există decât generate de natura și caracteristicile actelor: limba/paleografia în care sunt redactate și limba în care este redată metadata (s-a procedat la redactarea acesteia în limba țării care postează documentele pentru a nu îngreuna ritmul de publicare prin folosirea obligatorie a unei limbi de circulație internațională).

Activitatea de digitizare a documentelor și prelucrarea fișierelor rezultate, atât cele necesare stocării în vederea prezervării, cât și copiile destinate publicării pe site se desfășoară conform cerințelor tehnice și standardelor în domeniu. Documentele sunt redactate tip imagine (digitizate în format TIFF și publicate în format JPEG) și reprezintă, în facsimil, reproducerea fidelă a acestora. Fiecare imagine primește un cod de identificare (nume fișier) și conectare cu datele despre document, separate de semnul „_” , în forma: **țara de proveniență (acronim)_instituția de arhivă (acronim)_denumire fond/colecție_data documentului (redată numeric fără spații în forma aaaallzz)_cota documentului**. În situațiile în care documentul are verso, recto acest aspect se menționează prin adăugarea _r sau _v iar dacă sunt mai multe imagini ale părții recto sau verso se completează cu cifre arabe despărțite de semnul „-”. De asemenea, cerințele standard în ceea ce privește imaginile impun existența

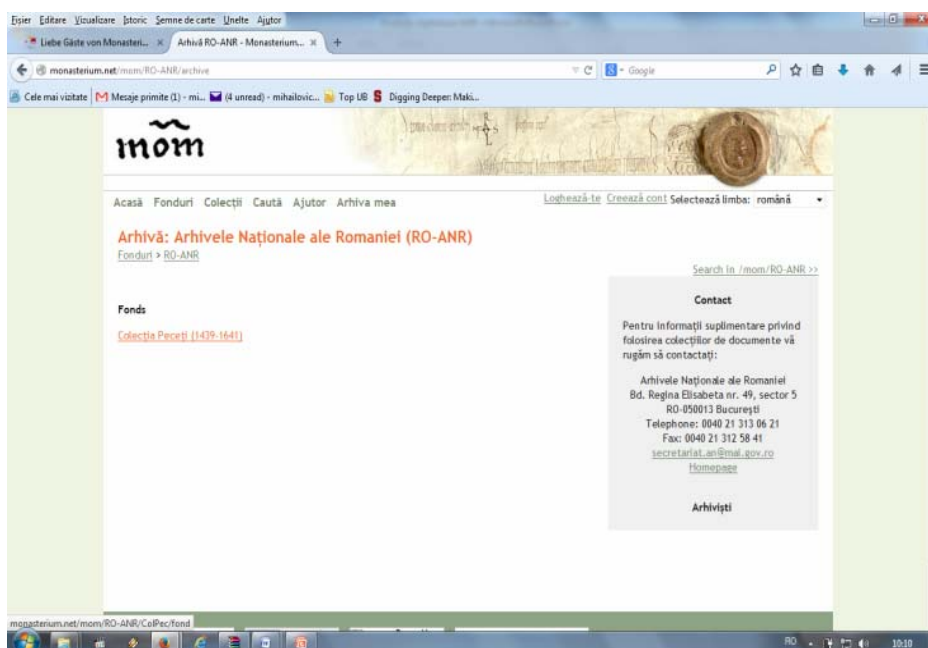
³ EAD a fost dezvoltat de Society of America Archivists și US Library of Congress.

⁴ Considerăm că acesta este beneficiu cel mai important al procesului de digitizare și postare online a documentelor în acest secol al vitezei.

unei rigle cu standardul de culoare (*Kodak Colour Separation Guide Q13*) așezată lângă document, pe un fundal gri, luându-se măsuri ca toate părțile scrise să fie vizibile, inclusiv textul acoperit de plicatură sau legenda sigiliului.

Metadata a fost introdusă într-un număr de maximum 51 de câmpuri, cele mai importante referindu-se la cotă, dată emitere, rezumat, emitent, beneficiar, descrierea sigiliului sau al altui element de autentificare, informații despre caracteristicile externe și interne ale documentului, cotă veche (dacă e cazul), indice de nume, de locuri și general etc., respectându-se regula de nerepetare a informațiilor în câmpuri distincte.

Contribuția noastră la platforma *monasterium.net* se materializează, pentru început, în publicarea online a documentelor din Colecția *Peceți*.

Până la această dată a fost furnizată și este disponibilă online metadata pentru întregul corpus al colecției ce cuprinde 318 hrisoave/diplome⁵ iar imagini există pentru 160 de documente. Cu scopul reliefării categoriilor de informație care poate fi regăsită pe *monasterium.net*, în ceea ce privește Colecția *Peceți* voi reda mai jos, pentru hrisovul nr. 138, câmpurile completate cu metadata⁶:

o Cota: Colecția Peceti I-138;

⁵ Pe lângă hrisoave emise în secolele XV-XVIII, în această colecție au fost integrate, pe baza criteriului existenței a unui sigiliu atârnat, o serie de diplome din secolul XIX și una din secolul al XX-lea.

⁶ Descrierea unui document este în strânsă legătură cu numărul de ediții în care a fost publicat și care mi-au folosit ca sursă de documentare.

o Codul imaginilor:

RO_ANR_Peceti_14890313_138_r-1\$\$\$RO_ANR_Peceti_14890313_138_r-2;

o Data: 1489 (6997) mart. 13;

o Data numeric (aaaallzz): 14890313;

o Locul de emitere: Suceava;

o Conținut: Hrisovul lui Ștefan cel Mare vv., domnul Moldovei, prin care întărește lui Lupe, armașul, stăpânirea peste o moșie în hotarul Alboteștilor, la gura Săratei, cumpărată de la Nastea, Toma și Ilca, copiii lui Coste, și de la Ana și Sima, copiii lui Lazor, toți nepoții lui Oană vornicul, peste o seloște lângă Prut, cumpărată de la Stanciul, fiul lui Jurja Husea. A pus pecete Tăutul, logofăt, și a scris Toader;

o Emitent: Ștefan cel Mare vv.;

o Beneficiar: Lupe, armașul;

o Descrierea sigiliului: Pecete mare (110 mm), atârnată cu șnur de mătase roșie, scut heraldic triunghiular ascuțit, cap de bour, stea între coarne, luna și soarele de o parte și de cealaltă, în exergă, între două linii perlate, legenda † Печать Їw Стефаиа воєвуд<ь гос>подар Эємли МвЛдавскои;

o Suportul de scriere: pergament;

o Dimensiuni: 315x545 mm;

o Starea de păstrare: se completează doar dacă documentul sau sigiliul este deteriorat;

o Locul de păstrare:

București, Arhivele Naționale ale României, Biroul Arhive Medievale, Fonduri Personale și Colecții, Depozit 1C;

o Felul documentului: original;

o Alte detalii privind felul documentului sau completări:

Cu o traducere de G. Peșacov, din 26 iul. 1866\$\$\$Două fotografii la Institutul de Istorie și Arheologie "A.D. Xenopol" din Iași, Fotografii, III/23 a și b\$\$\$Fotografie la Serviciul Județean Iași al Arhivelor Naționale, MXXXVIII/80;

o Ediții: *Documente privind istoria României. A. Moldova, veacul XV, vol. II (1476-1500)*, București, 1954, pp. 108-110\$\$\$*Documenta Romaniae Historica, A. Moldova, vol. III (1487-1504)*, București, 1980, pp. 91-94\$\$\$Bogdan, Ioan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, vol. I, București, 1913, pp. 372-375\$\$\$Hăjdeu, B. Petriceicu, *Archiva istorică a României*, tom. I (partea 1), București, Imprimeria Statului, 1865-1867, pp. 154-156\$\$\$Melkisedek, episcopul Dunării de Jos, *Chronica Hușilor și a episcopiei cu asemenea numire. Apendice la...*, București, 1869, p. 7\$\$\$Rosetti, Radu,

Despre clasele agricole din Moldova, în "Revista nouă", an II (1889), pp. 108-109
Rosetti, Radu, *Pământul, sătenii și stăpânii*, tom. I, București, 1907, p. 162;

o Cataloage cu regist: *Catalogul documentelor moldovenești, vol.I (1387-1620)*, București, 1957, p. 59;

o Martori:

Zbiarea, Neagul, Duma, Gangur, Dragoș, vornic, Hărman, Iațco Hudici, Dajbog, Șteful de la Hotin, Micotă, pârcălab de Neamț, Reaș, pârcălab de Neamț, Andreico Ciortorovschi, Grozea, pârcălab de Orhei, Ion Secară, pârcălab de Cetatea Nouă, Clănău, spătar, Boldor, vistier, Andreico, ceașnic, Ion Frunteș, stolnic, Eremia, postelnic, Șandru, comis;

o Cotă veche: nu e cazul;

o Limba: slavonă;

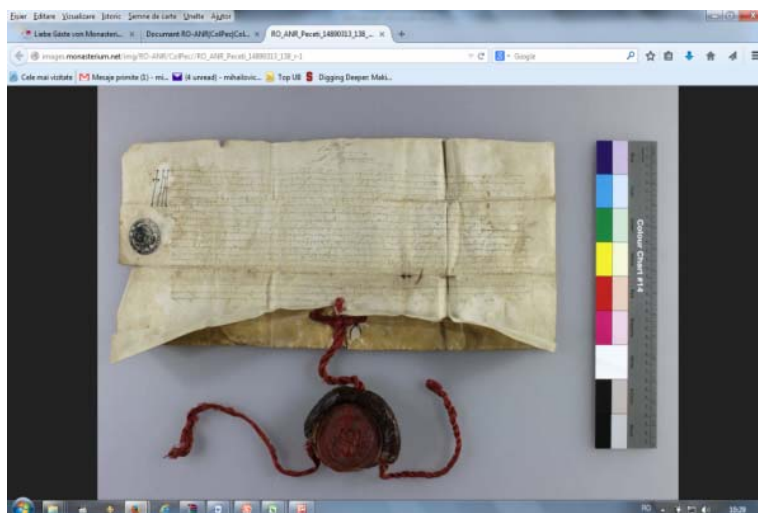
o Indice toponimic:

Moldova, Suceava, Albotești, Sărata, Prut, Hotin, Neamț, Orhei, Cetatea Nouă;

o Indice de nume:

Ștefan cel Mare vv., Lupe, armaș, Nastea, Toma, Ilca, Coste, Ana, Sima, Lazor, Oană, vornic, Stanciul, Jurja Husea, Tăutul, logofăt, Toader, Zbiarea, Neagul, Duma, Gangur, Dragoș, vornic, Hărman, Iațco Hudici, Dajbog, Șteful de la Hotin, Micotă, pârcălab de Neamț, Reaș, pârcălab de Neamț, Andreico Ciortorovschi, Grozea, pârcălab de Orhei, Ion Secară, pârcălab de Cetatea Nouă, Clănău, spătar, Boldor, vistier, Andreico, ceașnic, Ion Frunteș, stolnic, Eremia, postelnic, Șandru, comis;

o Indice general: nu e cazul (mănăstiri, unități de măsură, monedă, dări ș.a.)

Cea de-a doua colaboare internațională pe care Arhivele Naționale o dezvoltă începând cu anul 2014, în vederea publicării online a descrierilor de documente, este APEX (The Archives Portal Europe network of excellence).

Acest proiect european are drept scop stabilirea unor practici comune în vederea continuării, dezvoltării și susținerii unui alt proiect mai vechi, APENet (The Archives Portal Europe), o platformă de arhivă creată în anul 2009, la indicațiile Comisiei Europene și susținută financiar de aceasta prin programul ICT-PSP. Scopul comun al celor două inițiative se concretizează în realizarea unei platforme unice pan-europene la care să adere cât mai multe și diverse instituții creatoare și păstrătoare de arhivă, ale căror informații - referitoare atât la materialul documentar cât și la instituția în sine, să devină accesibile printr-un singur punct de acces. The Archives Portal Europe poate găzdui și publica online doar elementele de metadata, nu și imaginile digitale, către acestea fiind posibilă afișarea legăturii care să conducă spre website-ul propriu. Interesul crescut manifestat de instituțiile care păstrează atât documente cât și fond de carte, APEX având și avantajul de a reprezenta cel mai mare agregator către Europeana, transpare din statisticile care arată că, în momentul de față, numărul acestora a ajuns la aproape 900, provenind din 32 de țări europene. Fiind o colaborare relativ recentă, contribuția Arhivelor Naționale se reduce momentan la descrierea instituției (sediul central și filiale județene) pe baza standardelor apeEAC-CPF (Encoded Archival Context – Corporate Bodies, Person, Families⁷, adaptate conform cerințelor portalului), căutându-se soluții pentru identificarea căilor de importare în APE a descrierilor de material documentar existente deja pe portalul instituției.

Natura dublă a instituțiilor deținătoare de arhivă și fond de carte a fost cu mult timp în urmă anticipată: au rămas, pe de o parte, instituții tradiționale cu săli de lectură, fonduri și colecții de documente/carte și, pe de altă parte, au devenit organizații virtuale care oferă o gamă variată de servicii *online*; succesul a fost asigurat de faptul că a fost încurajată cercetarea și dezvoltarea unor noi modele de funcționare a procesului de

⁷ Standardele de descriere/întocmire a fișelor de autoritate pentru creatorii/deținătorii de documente create de International Council of Archives în anul 1996, ultima versiune datând din 2004.

cercetare care să îmbine perfect latura tradițională cu latura modernă. Rolul lor s-a extins, de la achiziția, prelucrarea și furnizarea documentelor, la un alt fel de organizare a cunoștințelor și a informațiilor specializate, punând accentul pe evaluare, adăugarea de valoare și validare în tranzacțiile cu publicul iar specialiștii în știința informării au competența de a parcurge și analiza relevanța unui document, de a-l sistematiza și oferi utilizatorilor interesați, după cum au și capacitatea de a recepționa și analiza *feedback*-ul primit de la utilizatori pentru o perpetuă reconsiderare a modului de prelucrare și diseminare a unui conținut.

Codruța MIHAILOVICI este arhivist-paleograf la Arhivele Naționale, din anul 2003, când a absolvit Facultatea de Arhivistică, București. De-a lungul timpului a participat la diverse proiecte-pilot (ICA-AtoM, International Council on Archives - Access to Memory), iar în 2010 a realizat documentația pentru aderarea Arhivelor Naționale la ICARUS (International Center for Archival Research), având ca rezultat postarea on-line, pe platforma monaterium.net, a documentelor dintr-o colecție specială (Peceti). În prezent, îndeplinește funcția de Country Manager în cadrul unui alt proiect internațional APEx (Archives Portal Europe), principalul agregator către Europeana.

Diseminarea informației dobrogene patrimoniale în mediul electronic

Corina-Mihaela APOSTOLEANU
capostoleanu@yahoo.co.uk
Biblioteca Județeană „Ioan N. Roman”, Constanța

***Rezumat:** Acest articol prezintă proiectul de digitizare a documentelor vechi dobrogene, inițiat de Biblioteca Județeană „Ioan N. Roman” Constanța, începând cu anul 2004, în scopul salvării colecțiilor pe suporturi tradiționale-hârtie și microfilm-cât și pentru a disemina informația, spre un număr cât mai mare de utilizatori, respectiv, a oferi noi servicii la distanță. Numărul de solicitări, pentru aceste tipuri de documente, este într-o continuă creștere. Tehnologiile informației permit cunoașterea fondului patrimonial al bibliotecilor, indiferent la ce distanță s-ar afla acestea de utilizatori, într-o epocă în care spațiul și timpul sunt revalorizate. Cerința naturală a utilizatorilor de informație deținută de structurile info-documentare, în această epocă dominată de o puternică amprentă tehnologică, este aceea de a avea acces „total” la documente. Specialiștii în științele informării cunosc marile avantaje ale unor astfel de proiecte pe termen lung, căci valoarea adăugată a documentelor, pe care bibliotecile le dețin deja, și punerea lor într-o largă circulație sunt noua „carte de vizită” a serviciilor în domeniu.*

***Cuvinte cheie:** tehnologia informației, digitizare, diseminarea informației, mediu virtual, servicii de bibliotecă*

Ultimele decenii au adus schimbări esențiale în activitatea bibliotecilor, atât din punctul de vedere al producerii informației, cât și al diseminării acesteia către utilizatorii ce vizitează sediul instituției, ori care se află la distanță. Noile strategii de dezvoltare a structurilor info-documentare vizează extinderea serviciilor de bibliotecă spre mediul virtual, respectiv exploatarea la maximum a facilităților oferite de tehnologia informației. Scopul final al acestor demersuri este legat atât de informare și documentare, cât și de educație, documentele fiind accesibile prin variate canale de comunicare, via Internet.

Este cunoscut faptul că, atunci când realizează căutări în bazele de date ale bibliotecilor, utilizatorii își doresc să găsească textele integrale ale documentelor, de aceea, biblioteca digitală devine un real exemplu de acces total la informația totală.

Specialiștii în științele informării cunosc marile avantaje ale unor astfel de proiecte pe termen lung, căci valoarea adăugată documentelor, pe care bibliotecile le dețin deja, și punerea lor într-o largă circulație sunt noua „carte de vizită” a serviciilor în domeniu. În acest sens, bibliotecarii, în calitate de specialiști în științele informării, au rolul de a îndruma utilizatorii în accesarea mediului electronic, pe care aceștia trebuie să îl perceapă ca fiind prietenos. Însuși termenul de „utilizator al bibliotecii”- folosit astăzi în locul celui de „cititor al bibliotecii”- arată solicitarea de servicii și un grad ridicat de participare în procesul cognitiv-educational-informațional.

Biblioteca Județeană „Ioan N. Roman” din Constanța deține o importantă colecție de documente referitoare la Dobrogea, foarte solicitată de variate categorii de utilizatori. În contextul mai sus amintit, în cele ce urmează vom prezenta proiectul de modernizare și diversificare a produselor și serviciilor de bibliotecă, respectiv de valorificare superioară a fondului documentar dobrogean existent în colecțiile instituției. Proiectul ce vizează diseminarea informației patrimoniale în mediu electronic se dezvoltă ca o cerință naturală, într-o epocă având o puternică amprentă tehnologică.

În cele ce urmează, vom prezenta aspecte legate de dezvoltarea bibliotecii digitale cu conținut dobrogean, fără a insista pe detaliile tehnologice, considerând că acestea țin mai degrabă de organizarea internă a activității și de un alt tip de demers decât cel de față.

Condițiile existente la momentul începerii proiectului, în anul 2004, erau următoarele ¹:

- Biblioteca Județeană „Ioan N. Roman” din Constanța deține o importantă colecție de presă veche dobrogeană pe suport de hârtie și pe suport de microfilm (aproximativ 700 de titluri), atât ale românilor, cât și ale minorităților etnice, publicații ce acoperă perioada 1878-1944²;

¹ Menționăm că proiectul se desfășoară în continuare, o parte din rezultate sunt accesibile pe pagina de web a BJ Constanța, la adresa <http://www.biblioteca.ct.ro/> ; activitățile specifice proiectului se realizează prin colaborarea dintre compartimentul de bibliografie dobrogeană și compartimentul Proiectare grafică, digitizare, tehnoredactare, servicii informatice pentru utilizatori

² Exprimarea situației existente la momentul începerii proiectului este la timpul prezent din două motive-proiectul continuă și unele dintre documente se mai află încă în imposibilitate de consultare în afara instituției

- Cercetătorii, istoricii, jurnaliștii, studenții solicită în mod frecvent această colecție, având interese de informare și documentare ce vizează evoluția istorică a provinciei istorice Dobrogea. Toate aceste cereri de informare presupun consultarea documentelor originale, care în timp se degradează, în cazul hârtiei, cu toate etapele de recondiționare prin care unele dintre acestea un trecut;

- Microfilmele au o vechime de aproximativ 40 de ani, se află într-o stare precară, iar aparatul (documator) cu ajutorul căruia pot fi consultate, este total depășit tehnic;

În aceste condiții, serviciile erau improprii, deoarece un utilizator poate consulta o dată un document, pentru unele dintre microfilme, vizualizarea era destul de dificilă și cu un cosum mare de timp, iar diseminarea informației aflate pe aceste suporturi, în afara bibliotecii, era practic imposibilă.

Obiectivele proiectului:

- democratizarea accesului la informație;
- dezvoltarea serviciilor de bibliotecă și sporirea calității acestora, printr-un acces mai larg la documente (consultare rapidă, simultană a aceluiași document de către mai mulți utilizatori, punerea la dispoziția acestora a informațiilor imprimabile, copii electronice ale informațiilor nonexistente în bibliotecă, acces la distanță);
- completarea bibliografiei destinate învățământului preuniversitar și universitar;
- introducerea în circuitul informațional (național, mondial) a patrimoniului dobrogean, cu impact și asupra cooperării între instituții și organizații culturale;
- stoparea degradării documentelor și conservarea memoriei culturale;
- formarea deprinderilor de utilizare a documentelor electronice;
- creșterea numărului de utilizatori ai bibliotecii;
- creșterea impactului noilor tehnologii ;
- utilizarea în bibliotecă și a altor categorii de informații, care acum nu fac obiectul activității de bibliotecă (ex. transferul de informații între diferite instituții, organizații și bibliotecă);
- completarea patrimoniului informațional dobrogean, prin utilizarea unor surse insuficient exploatate, până în prezent;
- sensibilizarea comunității asupra importanței cunoașterii istoriei locale

Modalități de identificare a grupurilor țintă și a tipurilor de documente:

Analiza tipurilor de solicitări, adresate compartimentului de bibliografie locală, precum și a nivelului de complexitate a acestora, au constituit elementele de bază ale selecției documentelor; la acestea, s-au adăugat aspecte legate de gradul de degradare a unora dintre periodice sau cărți, respectiv microfilme, care, solicitate cu o mare frecvență, pot ajunge în situația ca în viitor să nu mai poată fi consultate, nici măcar la sediul bibliotecii. Detectarea documentelor compromise fizic și identificarea posibilităților de recuperare a informației s-au aflat și se află permanent în atenția bibliotecarilor și bibliografilor.

Au existat, de asemenea, dialoguri cu utilizatorii, în vizitele lor la sediu ori via e-mail, pentru cei aflați la distanță, pentru a observa nevoile deja existente de informare ale acestora, dar și pentru identificarea unor noi centre de interes documentar. Nu au fost neglijate nici evaluarea conținutului documentelor solicitate și valoarea lor patrimonială, pentru a se identifica prioritățile, dar și numărul de exemplare.

Grupuri țintă³:

- Studenți, elevi;
- Cadre didactice;
- Cercetatori (istorici, arheologi, cadre didactice universitare, sociologi, psihologi etc.);
- Bibliografi și arhiviști;
- Jurnaliști;
- Instituții de cultură, organizații, asociații, firme;
- Comunități etnice;
- Grupuri cu nevoi speciale

Pentru obținerea unor informații cu privire la structura grupurilor țintă, am considerat necesară utilizarea unor mijloace de tip sondaj sau anchetă. Acestea au vizat acei utilizatori care vizitează BJ Constanța un timp considerat ca fiind reprezentativ pentru a formula concluzii. Aceleași aspecte au fost luate în considerare și cu privire la utilizatorii de la distanță. Studiile respective oferă o imagine nuanțată asupra

³ Acestea au fost identificate ca grupuri țintă, dar, în esență, întreaga comunitate este beneficiara acestui proiect, prin conservarea istoriei acestei provincii istorice

utilizatorilor, care au cunoștință despre acest proiect, sunt informați cu privire la rezultate, prin punerea la dispoziție a unui număr din ce în ce mai mare de documente digitizate și care pot fi astfel co-participanți la proiect, prin noile solicitări și sugestiile oferite bibliotecii. În acest mod, serviciile bibliotecii digitale sunt apreciate chiar din momentul apariției lor și au șanse reale de a fi îmbunătățite mai rapid.

Integrarea în sistemul informațional al bibliotecii se realizează prin:

- procesări și prelucrări superioare ale documentelor digitale obținute (OCR, corecturi pe text, formatări, prelucrare superioară de imagini;
- verificări și corecturi conversii, arhivări în alte formate, etc);
- completarea catalogului electronic cu descrierile bibliografice aferente;
- integrarea informației disponibile în sistemul informatic;
- asigurarea informație on-line, schimb informațional;
- optimizarea permanentă a sistemului informațional

Categoriile de documente digitizate sunt următoarele⁴ :

- cărți - pe suport de hârtie
- periodice - pe suport de hârtie și pe microfilm;
- manuscrise
- hărți
- iconografie (cărți poștale ilustrate)
- diapozitive

Impactul generat de implementarea proiectului vizează:

- crearea și organizarea bibliotecii digitale - acces la informația totală;
- amplificarea rolului bibliotecii de creator și furnizor de informație;
- acces mai simplu, mai larg și mai rapid la documente/ informare și documentare globală, rapidă și calitativ superioară;
- diversificarea tipurilor de beneficiari, prin identificare a noi interese de informare și documentare;

⁴ vezi imaginile de exemplificare

- valorificarea superioară (în sensul facilitării și îmbunătățirii accesului) a colecțiilor de documente referitoare la provincia istorică Dobrogea, inclusiv a celor referitoare la istoria comunităților etnic;

- extinderea serviciului tradițional de bibliotecă la media non-tipărită și utilizarea la maximum a facilităților oferite de tehnologia informațională;

- impunerea bibliotecii ca centru local de promovare a tehnologiei informației;
- grad sporit de apreciere a serviciilor bibliotecii de către utilizatori

Diseminarea rezultatelor proiectului către:

- instituții de învățământ, arhive, instituții din rețeaua info-documentară;
- instituții de cultură, alte tipuri de organizații, specialiști în științele informării;
- persoane fizice

prin:

- pagina web a bibliotecii/ full text, catalog on-line, link-uri;
- partajare informațională;
- rețele de socializare;
- poșta electronică;
- mass-media;
- materiale publicitare;
- workshop-uri;
- articole în reviste de specialitate;
- participarea la întâlniri profesionale;
- schimburi de experiență cu realizatori de proiecte similare;

Un proiect de o asemenea anvergură nu poate fi încheiat cu succes într-un timp scurt, fiind cunoscute investițiile materiale, dar și cele de timp și personal necesare pentru derularea lui. Libertatea utilizării informației își găsește astfel o definiție reală în posibilitatea fiecărui utilizator de a se informa, oriunde se află. Cu toate că utilizatorii tind să solicite anume documente, în funcție de nevoile lor de informare, la un moment dat, observarea multitudinii de surse noi, îi determină să își schimbe comportamentul informațional și să își dorească să obțină mult mai multe informații. Nu puține au fost situațiile de acest gen și la BJ „Ioan N. Roman” din Constanța, fie că este vorba de vizitele la sediu, ori de accesul de la distanță. Simultaneitatea și rapiditatea informării au creat noi configurări ale noțiunii de libertate, mai sus enunțată. Treptat, utilizatorii de la

distanță, ocupă o poziție din ce în ce mai importantă în strategiile de dezvoltare a sistemului informațional al bibliotecilor.

Proiectul de valorificare la un nivel superior a informației dobrogene constituie o etapă importantă în evoluția generală a ideii de informare și documentare în biblioteca publică, având un impact major asupra relației dintre structura info-documentară și utilizatorii săi.

MS. De
108

DUNĂRE S. GREAVU.

« ÎNFRĂȚIREA ROMÂNŌ-BULGARĂ »

- STUDIU

MOTTO:

„ Libertatea și egalitatea
sunt drepturile noastre;
fraternitatea e datoria
noastră ”.

A. FOULLIÉE.

14/11/1917
Se apăsă
Comandant Calugăreni No. 40
Comandant Calugăreni
S. Greavu

EDITAT
C. BAZURAT

Biblioteca Jud. C-țe
Nr. inv. 108

TIPOGRAFIA «COMERCIALA» IV. D. SMOCEFF & CO. BAZA R. C.

Cooperarea popoarelor în a rezolvi marile probleme, cari până acum erau clasificate de neamuri singulare sau cel mult în țări răsi restrânse, dictate de interese politice mai mult sau mai puțin pasagere, - e unul dintre cele mai caracteristice fenomene ale vremurilor noastre. Societatea Națiunilor, care din zi în zi devine tot mai utilă, un tot mai puternic factor mondial, « înconjurându-se de un maximum de garanții de imparțialitate și de obiectivitate », - după expresia lui Leon Bourgeois -, e adevărat, și a formulat soluții juridice așa de aproape de echitatea absolută, pe cât îi îngăduesc metodele omenești. Factorul psihologic nou și de însemnătate capitală, relevat prin procedeele de lucru al acesteia, merită toată atenția internațională. Căci, într-adevăr a făcut mult pentru dreptul public internațional, deoarece a nimicit pe cât a fost posibil, « metoda

Corina-Mihaela APOSTOLEANU, absolventă a Facultății de Filologie, Universitatea din Craiova, română-engleză, 1996. În anul 2002 a absolvit cursurile post-universitare de Bibliologie și Știința Informării, Facultatea de Litere, Universitatea București. Din 2009, Doctor în Litere, specializarea Biblioteconomie, Universitatea București. Este sef al Serviciului Dezvoltarea Colecțiilor, Prelucrare, Informare Bibliografică, Biblioteca Județeană „Ioan N. Roman” Constanța.

Proceduri de digitizare în Biblioteca Centrală Universitară "Lucian Blaga", Cluj

Róbert BODNÁR

bodnar_robert@yahoo.com

Biblioteca Centrală Universitară "Lucian Blaga", Cluj-Napoca

***Rezumat:** Într-o bibliotecă medie/mare este necesar stabilirea unor reguli și fluxuri de lucru în procesul de digitizare pentru a elimina cât mai multe greșeli și a optimiza fluxul de lucru în și între departamente. Noi am încercat din propria experiență să alcătuim proceduri și reguli care să ne ajute în munca de zi cu zi.*

***Cuvinte cheie:** flux de lucru, digitizare, proceduri, bibliotecă digitală, reguli de digitizare*

Scurt istoric

În BCU Cluj digitizarea documentelor s-a început din anul 2005, când biblioteca a primit o donație incluzând și un scanner cu software special pentru prelucrarea documentelor. Primele documente digitizate au fost câteva volume din revista Gazeta de Transilvania, fiind și semnalate online pe pagini web.

În 2008 s-a înființat Laboratorul de Digitizare, cu echipamente de lucru speciale, personal și spațiu dedicat, iar digitizarea s-a axat pe constituirea colecției Transsilvanica și digitizarea cataloagelor tradiționale pe fișe. Criteriile de selecție pentru documentele digitizate au fost: reprezentativitatea pentru regiunea transilvăneană, valoarea documentară, prezervarea și promovarea patrimoniului deținut, gradul de solicitare și respectarea legii copyrightului.

Documentele digitizate au fost și continuă să fie prezentate pe pagini HTML accesibile din pagina de web a bibliotecii¹.

Odată cu dezvoltarea colecției de documente supuse procedurii de recunoaștere optică a caracterelor (OCR-zare), a crescut și necesitatea pentru crearea unui sistem care să asigure funcția de căutare și în interiorul documentelor procesate prin această metodă. Așa că în anul 2010 s-a început implementarea sistemului bazat pe programul DSpace, care oferă posibilitatea căutării atât în metadate, cât și în textul ocr-izat al documentelor.

¹ <http://documente.bcucluj.ro>

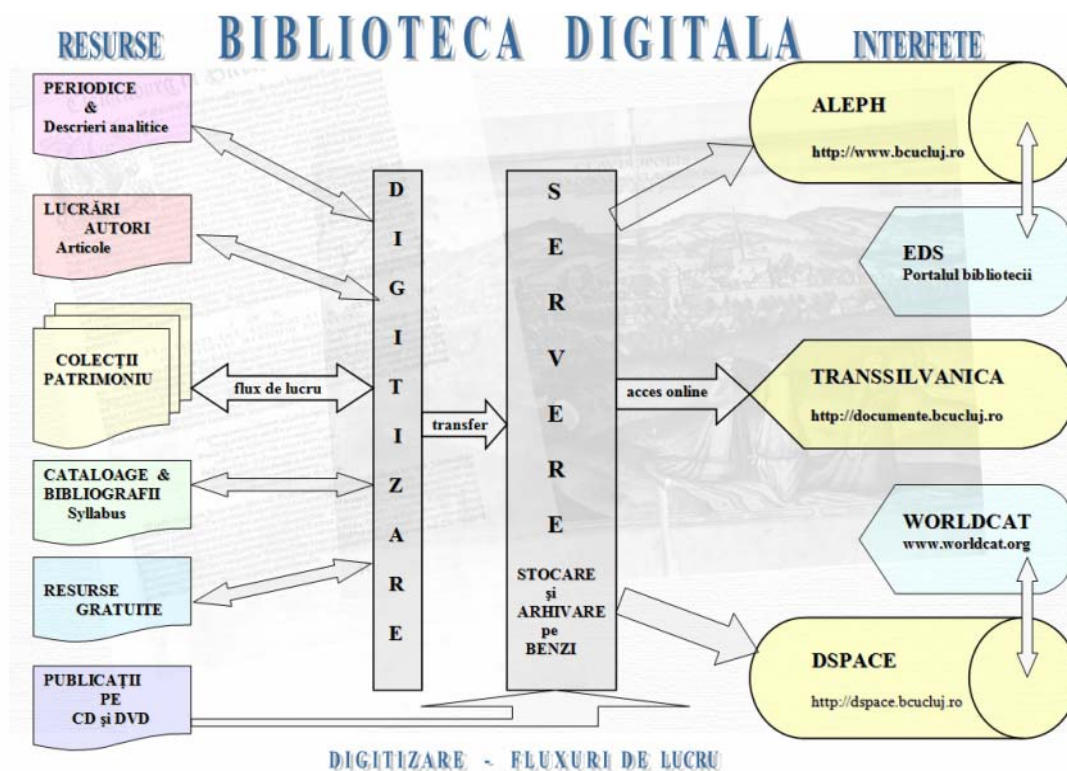
Această colecție conține toate documentele digitizate de biblioteca noastră, plus toate documentele donate în format digital, cele obținute prin colaborări cu alte instituții, și cele editate de BCU Cluj. Sistemul a fost deschis publicului în 2011.²

În acest moment sunt accesibile atât paginile web create de la începuturi, cât și biblioteca digitală bazată pe Dspace.

Toate materialele digitizate sunt semnalate în catalogul online al bibliotecii, și în catalogul internațional Worldcat.³ Colecția digitală este prezentă în acest catalog din 2011, dar începând cu 2015 tot catalogul bibliotecii este regăsit în Worldcat.

Trebuie să mai menționăm și digitizarea cataloagelor tradiționale, care au ajuns deja la peste două milioane de fișe digitizate. Aceste fișe sunt puse la dispoziția publicului pe o pagină separată, cu posibilitatea de a solicita online servirea acestor documente, cărți sau periodice, din depozite în sălile de lectură.⁴

În imaginea de mai jos puteți urmări ce digitizăm și unde semnalăm aceste documente digitizate:

Reguli de digitizare

² <http://dspace.bcucluj.ro/>

³ <http://www.worldcat.org>

⁴ <http://www.bcucluj.ro/re/catalogold/>

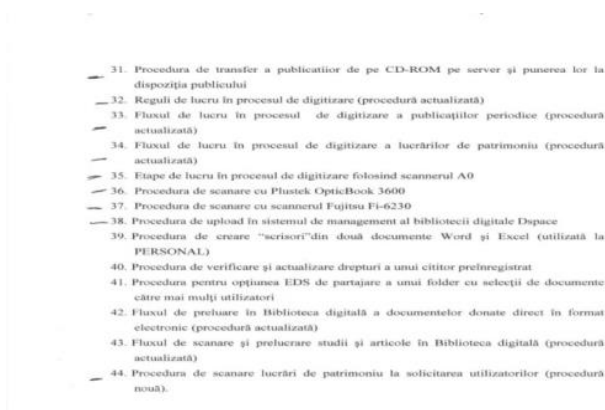
Chiar din primele luni de activitate a laboratorului de digitizare s-a încercat stabilirea fluxului de lucru, implicând colaborarea strânsă cu departamentele din bibliotecă și comisia de selecție a documentelor, regulile de digitizare pentru diferite tipuri de documente, precum și modalitățile de stocare, arhivare și accesare online a documentelor digitizate.⁵

S-au stabilit reguli de digitizare în funcție de tipurile de documente, și în funcție de unde provine documentul respectiv.

S-au conceput reguli de digitizare

- pentru periodice,
- pentru documente de patrimoniu,
- materiale iconografice
- pentru donații în format digital, etc.

Sigur că multe din punctele acestor reguli se regăsesc în aproape toate variantele, dar sunt și întrebări/probleme care diferă și care necesită răspunsuri diferite.

Proceduri în Lab. de Informatică și Digitizare

Ca să vedem ce conțin aceste reguli, putem să ne uităm de exemplu la regurile pentru periodice. În primul rând am împărțit aceste documente în mai multe categorii, în funcție de procedurile logice ce trebuie urmate:

- am încercat să formulăm câteva reguli tehnice de bază pentru formatul fișierelor rezultate în urma scanărilor. În exemplul amintit mai sus acestea ar fi tiff-ul și pdf-ul cu câteva caracteristici predefinite, cum ar fi rezoluția, compresia imaginilor.

⁵ CURTA, Olimpia, Hosu, Lucia, Róbert Bodnár. Digitization between necessity and challenge. În: The 6th INTERNATIONAL CONFERENCE on Information Science and Information Literacy, Sibiu, 1-23 Aprilie, 2015. CD-ROM.

- am conceput o denumire pentru fișierele rezultate prin care să le regăsim cât mai repede de unde provin și unde pot fi regăsite. Așa am ajuns la un nume de fișier destul de lung, care poate să conțină până la 8-9 elemente, ca fondul, anul, numărul, etc.

Numele unui pdf în cazul periodicelor ar arăta așa:

BIBLIOTECA_FOND_COTA_AN_VOL_NR.PDF

- următorul pas ține de stocarea fișierelor. Acest lucru este făcut de laboratorul de informatică. Aici sunt descrise informațiile unde și cum vor fi salvate fișierele rezultate după scanare
- ca să ajungă la public, aceste documente digitale trebuie să fie încărcate în diferite sisteme. Ultimul pas reglementează unde și în ce mod vor fi prezentate aceste documente.

Cum se vede și din prima imagine, aceste sisteme pot să se refere atât la catalogul, cât și la pagina Transsilvanica, respectiv biblioteca digitală Dspace.

Fluxuri de lucru

În scopul fluidizării colaborării dintre diferite departamente ale bibliotecii, implicate în procesul de digitizare, am încercat să stabilim niște fluxuri de lucru împreună cu colegii de la departamentele respective. Ce departamente sunt incluse în fluxurile de digitizare:

- Departamentul de informatică
- Laboratorul de digitizare
- Colecțiile Speciale
- Biroul de catalogare
- Secretariat

Rolul fiecărui departament este semnalat separat, punctual în toate procedurile. Fără să intrăm în prea multe detalii putem aminti câteva exemple:

- Laboratorul de digitizare poate fi responsabil pentru solicitarea documentelor, scanare și prelucrarea imaginilor, denumirea fișierelor, etc.

Aici sunt amintite etapele, dar regulile sunt detaliate în regulile de digitizare amintite mai sus.

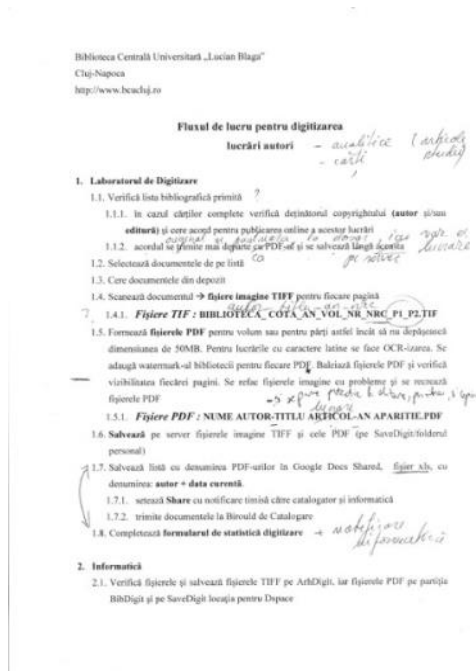
- Colecțiile speciale pregătesc documentul, incluzând catalogarea lor dacă este nevoie, completează descrierile

- Biroul de catalogare ne ajută la catalogare și completarea descrierilor documentelor din alte surse decât Colecțiile speciale
- Laboratorul de informatică este responsabil pentru salvarea și arhivarea documentelor, respectiv pentru o parte din punere la public
- tot Laboratorul de digitizare se ocupă de cealaltă parte a punerii la public a documentelor

În majoritatea fluxurilor acești pași sunt asemănătoare, dar departamentele implicate pot să fie diferite în funcție de documentele digitizate, de unde provin și ce scop are digitizare.

De-a lungul anilor aceste reguli s-au schimbat mult, întotdeauna s-a încercat găsirea soluțiilor optime. Din păcate personalul din laboratorul de digitizare nu a avut parte de o instruire și a trebuit să experimentăm noi cu aparatele, setările, programele de calculator.

Și în funcție de experiența acumulată s-au modificat regulile și fluxul de lucru. În imaginea următoare puteți observa câte modificări s-au făcut ca să încorporăm ultimele modificări ale regulilor.

Revizuire flux de lucru 1

Avantaje și dezavantaje

Trebuie neapărat să amintim și ce beneficii ne aduc alcătuirea acestor proceduri.

În primul rând este foarte important ca dacă apar întrebări, sau dacă cineva dintre colegi nu este sigur cum trebuie făcut ceva, poate să verifice aceste documente pentru

răspunsuri. Și în cazul unor colegi noi, ei pot să vadă tot fluxul, toți pași descriși și pot oricând să revină să recitească materialul. Detaliile sunt clare, toate punctele sunt discutate numai o singură dată.

Sigur, sunt și câteva dezavantaje care pot fi amintite:

- necesită foarte mult timp pregătirea acestor materiale și foarte mult timp până reușim să discutăm toate problemele cu departamentele implicate;
- trebuie pregătite multe proceduri separate pentru situații diverse;
- necesită modificări ulterioare în funcție de modificarea condițiilor, etc.

Concluzii

Cred că putem afirma că întocmirea unor reguli și proceduri sunt foarte utile în procesul de digitizare, chiar dacă pregătirea lor necesită destul de mult timp. În elaborarea lor este util a se consulta și materialele altor instituții, cu experiențe mai complexe în acest domeniu și să încercăm să și adaptăm ce este posibil.

Dar există câteodată și situații când trebuie să ne bazăm numai pe experiența noastră și din acest motiv aceste proceduri trebuie modificate regulat, de fiecare dată când se identifică o soluție mai bună pentru realizarea unor lucrări.

Bibliografie

1. **CURTA, Olimpia**. The IT Laboratory and Its Professionals. În: *Philobiblon*, 2009, vol. 14, pp. 674-695, EBSCOhost Database.
2. **HOSU, Lucia**. Biblioteca Digitală a BCU Cluj: evoluție și provocări. În: *Lucrările cele de-a XXV-a Conferințe Naționale ABR: Bibliotecile - Acces deschis la educație și cultură*, Cluj-Napoca, 3-5 Septembrie 2014. CD-ROM.
3. **CURTA, Olimpia**. *Metode de informare documentară tradiționale și moderne cu aplicație la Bibliografia istorică a României*. Cluj-Napoca: Argonaut, 2008. 286 p.
4. *Inventarierea documentelor digitizate în sistemul național de biblioteci*, <http://www.bibnat.ro/Inventarierea-documentelor-digitizate-s160-ro.htm> [accesat: 4.03.2015].
5. *Politică Publică pentru digitizarea resurselor culturale și realizarea Bibliotecii Digitale a României*, <http://www.bibnat.ro/Comisia-pentru-digitizarea-patrimoniului-cultural-scris-s136-ro.htm> [accesat: 4.03.2015].

6. **BODNÁR Robert, CURTA Olimpia, TRIFU Raluca.** Designing New Library Services at „Lucian Blaga” Central University Library. În: *Biblio 2012: Conferința internațională de biblioteconomie și știința informării*, Brașov: Editura Universității “Transilvania”, 2012, p. 25-30.
7. *Recomandări Tehnice pentru programele de creare de conținut digital din domeniul cultural*, <http://www.bibnat.ro/Documente-elaborate-in-cadrul-Comisiei-s159-ro.htm> [accesat: 4.03.2015].
8. **CURTA, Olimpia, Hosu, Lucia, Róbert Bodnár.** Digitization between necessity and challenge. În: *The 6th INTERNATIONAL CONFERENCE on Information Science and Information Literacy*, Sibiu, 1-23 Aprilie, 2015. CD-ROM.

Róbert BODNÁR a absolvit Facultatea de Istorie și Filosofie (Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca), specializarea Istorie-biblioteconomie în 2005. În 2010 am urmat studii postuniversitare de informatică și programare la Universitatea Tehnică din Cluj-Napoca. Din 2004 lucrez la Biblioteca Centrală Universitară "Lucian Blaga", Cluj, începând la departamentul Dezvoltarea colecțiilor/Schimb internațional, iar din 2010 mi-am continuat la Laboratorul de Digitizare.

Restaurarea, prezervarea, digitizarea și diseminarea colecțiilor patrimoniale în contextul erei digitale

Gabriela DUMITRESCU
gabi_biblacad@yahoo.com
Biblioteca Academiei Române

Rezumat: *Articolul face o trecere în revistă a expozițiilor virtuale și a bazelor de date de legături și, în același timp, subliniază necesitatea valorificării patrimoniului cultural național prin facilitarea accesului utilizatorilor la colecțiile bibliotecii. La ora valorizării pe Internet a resurselor patrimoniale, ne putem întreba ce se întâmplă cu legăturile, în special cu cele prețioase. Ele sunt semnalate și puse în valoare în principal sub două forme: expozițiile virtuale și bazele de date. Dacă pentru Biblioteca Academiei Române ar fi necesar să înceapă lucrul la o bază de date de legături, aceasta nu se poate face înainte de rezolvarea unor probleme de mare complexitate și dificultate, în special în materie de descriere uniformă și de stabilire a standardelor informatice. Toate aceste probleme nu trebuie să ne împiedice însă să realizăm pentru început expoziții virtuale care să atragă atenția asupra patrimoniului de mare valoare deținut de bibliotecă.*

Cuvinte cheie: *legături prețioase, expoziții virtuale, patrimoniu cultural, descriere uniformă, standarde informatice, baze de date.*

Forma cărții este fără îndoială o formă simbolică, în sensul în care Erwin Panofsky vorbește despre ea în *La perspective comme forme symbolique*¹, adică o formă care exprimă de o manieră implicită un întreg ansamblu de valori și reprezentări. Mult timp, istoria cărții s-a confundat cu aceea a conținutului ei, în principal a textelor.

Istoria cărții este însă aceea a ideilor pe care le vehiculează, o istorie a literaturii și, de asemenea, o istorie a autorilor. Bibliotecarii înșiși se gândesc că un titlu și numele autorului sunt suficiente pentru a caracteriza o carte, ignorând faptul că există mii de exemplare care sunt de fapt obiecte diferite, având cu toate acestea aceeași definiție.

¹ Erwin Panofsky, *La Perspective comme forme symbolique* (Traducere din limba engleză sub coordonarea lui Guy Ballangé), Paris, 1976, p. 160 – 182.

Este evident astăzi că interesul pentru morfologia cărții și funcționarea ei a fost generat de apariția ecranelor electronice. Informatica a creat un fel de apărare și ilustrare a cărții, obiect sensibil pe care l-au crezut amenințat. La ora valorizării prin internet a resurselor patrimoniale ne putem întreba însă ce se întâmplă cu legăturile de carte. Ele sunt în principal semnalate și valorizate sub două forme: prin expoziții virtuale și prin crearea de baze de date. Dacă acest aspect al istoriei cărții este indispensabil cercetărilor în domeniu, el nu poate fi abordat înainte de a ne pune câteva întrebări, destul de complexe, mai ales în domeniul modalității de descriere a legăturii și a standardelor informatice încă inexistente.

Fig. 1- Tipuri de legături: Legătură monastică în catifea cu aplicații metalice în reliefuri ciocănite, au repousse; Legătură arabă în piele cu motive aurite ajurate presate la rece; Legătură lăcuită în carton, cu ornamente florale.

Expozițiile virtuale

În privința valorizării legăturilor de carte prin expoziții virtuale, putem observa că există două tipuri de astfel de expoziții. Primul este acela de a prezenta pe Internet opere reale digitizate, însoțite de explicații și de o scenografie mai mult sau mai puțin elaborată și un alt tip, care constă în prezentarea online a unor opere create special pentru Internet. Acest din urmă tip de realizare a unei expoziții virtuale este apanajul artiștilor contemporani, care aleg această cale pentru a-și face cunoscută opera.

Bibliotecile nu au fost primele care s-au lansat în realizarea de expoziții virtuale, chiar dacă, în marea lor majoritate, se străduiesc să asigure un acces cât mai larg la toate colecțiile pe care le prezervă. Există două demersuri care prezidează realizarea acestui tip de expoziții. O bibliotecă poate avea drept scop pregătirea viitorilor utilizatori pentru ceea ce ar putea vedea dacă vin la sediul bibliotecii. Spre exemplu, expozițiile virtuale organizate de Bibliothèque Nationale de France² și British Library³

² <http://expositions.bnf.fr> (accesat 20 09 2014).

³ <http://www.bl.uk/events/> (accesat 14 09 2014).

sunt organizate adesea în acest scop, propunând, în plus – în funcție de profilul utilizatorului –, dosare pedagogice sau bibliografii pentru cercetători.

Fig. 2 - Pagini de pornire pentru expoziții virtuale

De asemenea, o bibliotecă poate monta o expoziție virtuală fără legătură cu o expoziție reală. În mod frecvent acest lucru se întâmplă atunci când se digitizează un fond patrimonial și se asigură în felul acesta accesul publicului larg la unele piese de mare valoare. Astfel, Biblioteca Academiei Române a realizat în cadrul proiectului *Athena Plus* două expoziții virtuale de valorizare a fondului de documente istorice.

Fig. 3 – Expoziții virtuale realizate de B.A.R. în cadrul Proiectului Athena Plus.

În același timp, o bibliotecă poate alege o temă pentru care poate organiza atât o expoziție reală cât și una virtuală, care se completează, fără să fie redundante⁴. Opțiunile pe care o bibliotecă le are la dispoziție sunt deci variate, ceea ce îi permite valorizarea în mai multe feluri a fondurilor.

⁴ <http://www.biblacad.ro/expoSigilii.html> /(accesat 14 09 2014).

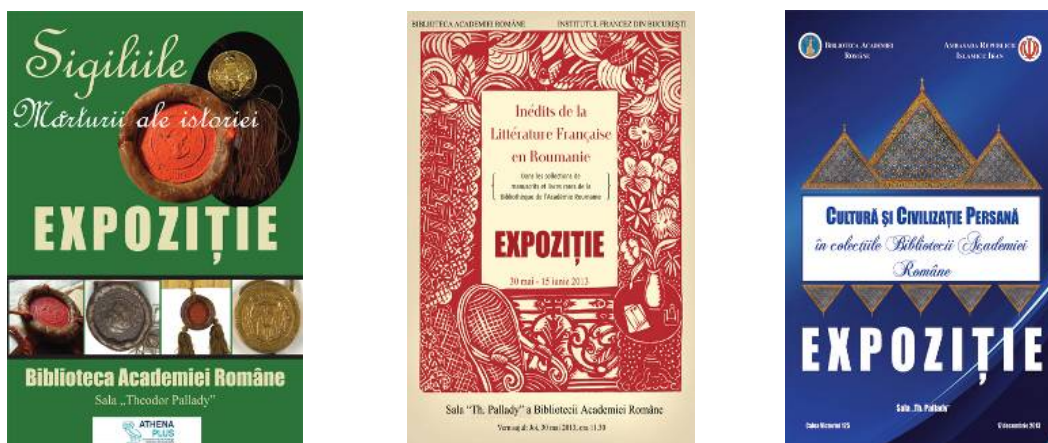

Fig. 4 – Afişe ale unor expoziții organizate de B.A.R.

Legătura de carte ca modalitate de a ilustra bogăția patrimonială a unei biblioteci

Utilizarea legăturilor de carte pentru ilustrarea generală a colecțiilor este fără îndoială maniera cea mai frecventă de valorizare online a acestui tip de colecție. Prezentarea a două sau trei imagini ale unor legături prețioase dintr-un fond reprezintă cea mai sigură metodă de a atrage atenția potențialilor utilizatori ai bibliotecii, în contextul în care cele mai multe biblioteci au astăzi posibilitatea de a oferi acces online la cataloagele colecțiilor lor sau chiar la colecții digitale. Este interesant de observat marea varietate de prezentare în ceea ce privește legăturile unor opere digitizate: unele biblioteci le prezintă sistematic, altele nu le prezintă deloc. Unele fișe dau informații asupra legăturilor, de regulă sumare, altele nici nu le menționează.

Sigur, digitizarea este proces complex, iar fotografiile după legături de carte necesită o abordare diferită din punct de vedere tehnic. Pentru un cititor însă este frustrant să-și înceapă lectura cu prima pagină de text; primul contact al cititorului cu o lucrare anume este coperta cărții, locul de unde începe descoperirea operei.

Legătura de carte în cadrul unei expoziții virtuale

Este ușor să înscriem legăturile de carte, mai ales legăturile cu caracter patrimonial, într-o expoziție virtuală. Trebuie să recunoaștem că manuscrisele și cărțile vechi sunt printre cele mai importante resurse ale unei biblioteci și ele nu sunt întotdeauna prezentate într-o manieră atractivă căci, trebuie să recunoaștem, este destul de dificil de realizat o astfel de expunere, fie în sala de expoziții, fie în cadrul unei expoziții virtuale.

Vorbind în cadrul unui simpozion (*Le Livre exposé, enjeux et méthodes d'une muséographie de l'écrit*), Hubert Bari, directorul Bibliotecii Municipale din Lyon, a

subliniat o problemă crucială în ceea ce privește expunerea: „*le livre est-il donc d'un mortel ennui dès qu'il est exposé? J'ai tendance à croire que oui*”⁵

Din acest motiv, este important ca într-o expoziție să alăturăm cărții imagini sau obiecte care să atragă vizitatorii, dezvoltând o adevărată muzeografie în jurul cărții. Dacă acest lucru este necesar în cadrul unei expoziții reale, cu atât mai mult este nevoie de o astfel de viziune în cadrul unei expoziții virtuale, căci imaginile sunt cel mai bun mijloc de a atrage atenția utilizatorilor.

Expozițiile virtuale trebuie construite în jurul imaginilor, textul fiind necesar doar pentru a prezenta aceste imagini; textele mai lungi pot fi încadrate în anumite rubrici, accesibile vizitatorului doar când acesta dorește să afle mai multe amănunte. În plus, pot fi utilizate și resursele multimedia pe care le permite Internetul: foiletarea cărților, fond sonor, explicații audio, imagini 3D, etc.

Baze de date de legături

Bazele de date care prezintă legături completează expozițiile virtuale pe acest subiect și oferă date interesante într-un domeniu până acum neabordat în România. Pentru a putea aprecia care sunt problemele pe care le ridică realizarea unei asemenea baze de date, vom prezenta câteva realizări principale: baza de date de la British Library

<http://www.bl.uk/catalogues/bookbindings/Links.aspx>),

aceea de la Staatsbibliothek din Berlin

(<http://www.braidense.it/bookbinding/fra.htm>),

baza de date de la Bibliothèque Nationale de France

http://www.bnf.fr/en/collections_and_services/online_catalogs/a.reliures_bnf_fr_eng.html

și aceea a Bibliotecii Sainte-Geneviève (<http://bsg-reliures.univ-paris1.fr/fr/accueil/>).

⁵<http://www.enssib.fr/bibliotheque-numerique/documents/1228-le-livre-expose-enjeux-et-methodes-d-une-museographie-de-l-ecrit.pdf>. / (accesat 21 09 2014).

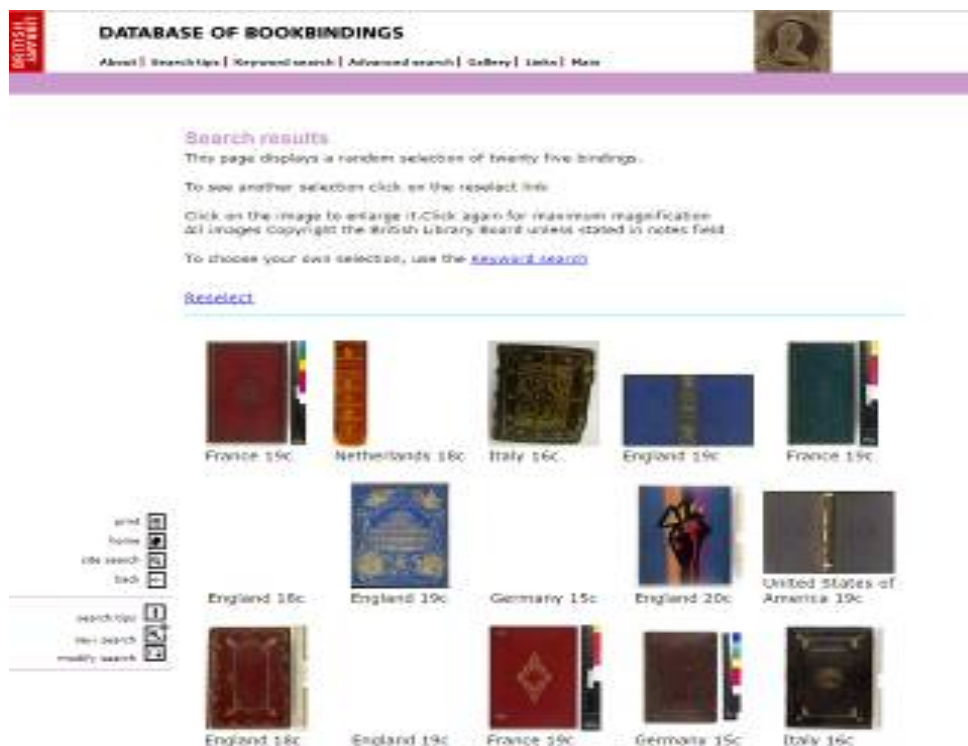

Fig. 5 – British Library, baza de date de legături

British Library are o bază de date care prezintă legături ale manuscriselor occidentale conservate atât în propriile colecții cât și pe acelea din colecția aflată la National Library of Scotland. În prezentarea bazei de date, British Library subliniază că este vorba despre o bază de date ce evoluează permanent, sperând să extindă domeniul de aplicare pentru a include legături pe care le deține din alte părți ale lumii și legături de la alte instituții. De asemenea, se menționează că biblioteca așteaptă observații și comentarii de la utilizatori, în scopul de a îmbunătăți oferta actuală. Se prezintă în această bază de date o selecție de legături începând cu secolul al XII-lea și mergând până în secolul XXI, care însă nu reflectă de o manieră completă colecțiile bibliotecii. Elaborarea bazei de date a avut în vedere un public non-specializat, legăturile importante fiind lăsate deoparte din cauza digitizării dificile, cotorul legăturilor nu a fost fotografiat în cele mai multe cazuri, iar termenii tehnici ai vocabularului pentru descrierea legăturilor au fost ocoliți, pentru ca fișele să poată fi accesibile unui public cât mai numeros.

Baza de date poate fi consultată în două feluri: se propune utilizatorului fie vizionarea unei selecții de legături, fie apelarea la o căutare precisă. Butonul „Gallery” oferă utilizatorului o selecție aleatorie de 25 de legături, însoțite de o scurtă notiță privind țara de origine și secolul. Este vorba de o selecție punctuală, pe care utilizatorul o poate repeta de câte ori dorește.

Căutarea în baza de date se poate face fie prin intermediul unui formular simplu, prin cuvinte cheie, fie printr-un formular de căutare combinată. Căutarea cu ajutorul cuvintelor cheie se poate face pentru toate componentele cărții: cotă, autor, titlu, loc de publicare, dată de publicare.

Căutarea avansată permite interogarea combinată cu până la nouă criterii: legător, marcă de posesor, țara, materialul din care este confecționată legătura, stilul sau tipul decorului și secolul. Explicațiile privind legăturile sunt însoțite de câte o imagine reprezentând coperta superioară și cea inferioară, imagini cu rezoluție mare, ce pot fi mărite. Pentru a permite utilizatorilor extinderea cercetării, se oferă o bibliografie și o pagină cu link-uri internet care repertoriază expozițiile virtuale, bazele de date, situri ale unor instituții sau ale unor legători.

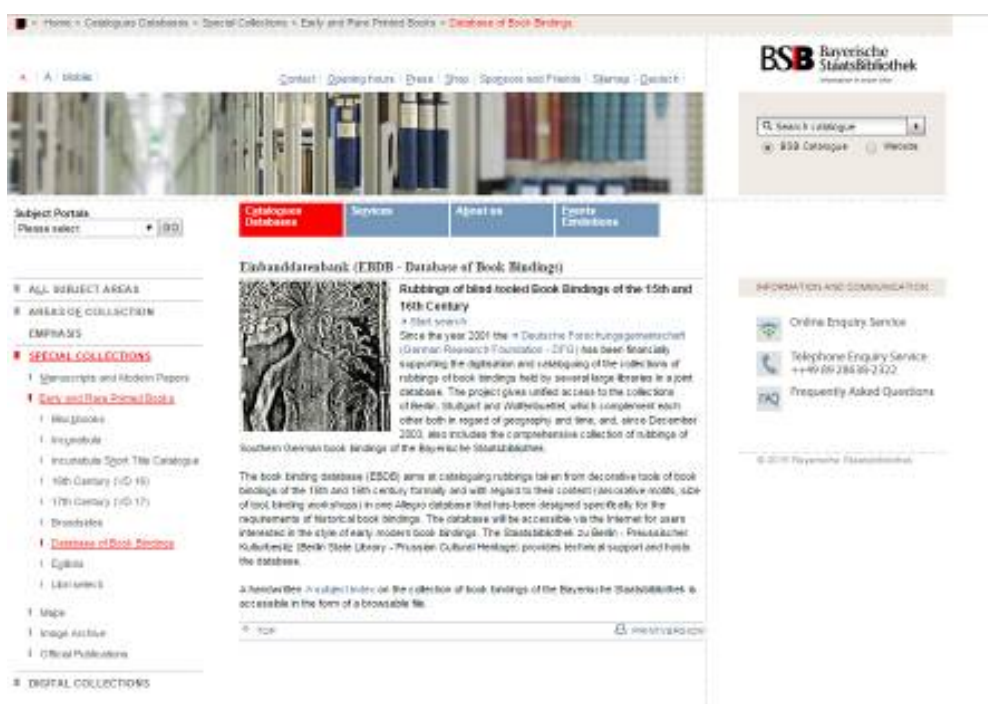

Fig. 6 - Bayerische Staatsbibliothek, baza de date de legături.

Baza de date de la Bayerische Staatsbibliothek din Berlin prezintă o colecție istorică de frotiuri după legături germane presate la rece din secolele XV-XVI. Această bază de date a fost constituită plecând de la câteva colecții de frotiuri constituite de istorici ai domeniului, precum Ernst Kyriss, Ilse Schunke și Ferdinand Geldner. Ele se găsesc la Württembergische Landesbibliothek din Stuttgart, la Herzog August Bibliothek din Wolfenbüttel, la Bayerische Staatsbibliothek din München și la Staatsbibliothek zu Berlin-Preußischer Kulturbesitz. Câteva biblioteci germane dețin într-adevăr mari colecții de frotiuri, care reprezintă o imensă valoare pentru cercetarea actuală în domeniul istoriei legăturii. Noutatea, în cadrul aceste baze de date este că ea

oferă, la rubrica „Terminologie” fie o căutare în *thesaurus* a motivelor (fiare, rulete și plăci) utilizate pentru decorul legăturii. Această rubrică propune de asemenea un repertoriu al formelor pe care le pot avea fiarele și plăcile.

Fig. 7 - Bibliothèque Nationale de France, baza de date de legături.

Baza de date de la Bibliothèque Nationale de France prezintă o selecție de 200 de legături franceze reprezentative pentru această artă. Căutarea se poate în funcție de câteva criterii:

- Caracteristicile legăturii: tipologie, ornamente, structură;
- Ateliere de legătorie și legători;
- Proveniență.

Acestora li se adaugă o bibliografie, un glosar de termeni și o pagină dedicată celor mai importante resurse on-line.

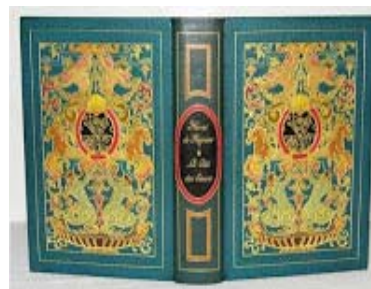

Fig. 8 – Legătură în piele cu decor de filete curbe, cu aur (Jean Grolier);
Legătură în piele mozaicată.

Dintre legăturile prezentate, cele mai importante sunt legăturile cu ornamente mari datând din timpul domniei lui Henry al II-lea (1547-1559), legăturile semnate de Jean Grolier (1489-1565) și Thomas Mahieu (1520 - 1588) și legăturile mozaicate din secolul al XVIII-lea.

Fig. 9 - Bibliothèque Sainte-Geneviève, baza de date de legături.

Baza de date de la Bibliothèque Sainte-Geneviève prezintă legături imprimate la rece din colecția proprie și este accesibilă online din 2006. Ea își are originea în colecția de frotiuri realizată de Denise Gid⁶ și se înscrie în lunga tradiție de cercetare inițiată de Louis-Marie Michon, arhivist-paleograf la Bibliothèque Sainte-Geneviève timp de 20 de ani. Baza de date conține aproximativ 400 de legături occidentale care sunt reproduse, identificate și descrise. Cea mai veche legătură este din secolul XII, iar cea mai recentă de la mijlocul secolului al XVIII-lea. Toate legăturile sunt realizate în Europa occidentală, 60% fiind de origine franceză, 30% germană, dar și flamandă, italiană, engleză sau spaniolă.

Putem semnala de asemenea alte câteva realizări de mai mică amploare:

- Biblioteca Regală din Madrid - care prezintă o bază de date *Encuadernaciones de la Real Biblioteca*, care reunește 59 de legături, clasate după numele legătorului;
- Biblioteca Universitară din Gratz propune o bază de date de frotiuri ale unor legături realizate de legătorii din Gratz în secolele XV - XVIII. Sunt descrise peste 1650 de legături, utilizatorul având la dispoziție un tabel de frotiuri alături de legături, locul și data imprimării volumului, proveniența și un index bibliografic.

Bazele de date referitoare la legătura de carte sunt, așa cum putem vedea, puțin numeroase, chiar dacă există mai multe proiecte în curs, a căror realizare va contribui la o dezvoltare substanțială a cercetării în acest domeniu.

⁶ Denise Gid, Marie-Pierre Laffite, *Les Reliures à plaques françaises*. Turnhout: Brepols, 1997, p. 381, ISBN 2-503-50534-1.

Un proiect de realizare a unei baze de date de legături la BAR

Înainte de a aborda aspectele practice legate de metodologia de urmat în cadrul unui asemenea proiect, trebuie să avem în vedere unele chestiuni generale, căci un asemenea demers pune probleme ce depășesc cadrul unui proiect local, fie el și de anvergură. Printre diferitele întrebări pe care le poate ridica această inițiativă, două sunt de interes major: mai întâi, de ce acest tip de valorizare pe Internet, ce interes deosebit putem avea pentru a lansa o astfel de acțiune; cea de a doua întrebare, mai degrabă de ordin tehnic, se referă la datele pe care dorim să le furnizăm online și la formatul de codificare al acestora.

Acest tip de valorizare pe internet a legăturii de carte propune utilizatorilor o nouă perspectivă asupra cărții și permite acestora să facă noi descoperiri, căci nu trebuie să uităm că biblioteca este prin excelență locul de difuzare a culturii scrise, o instituție dinamică care permanent trebuie să-și îmbunătățească imaginea.

Realizarea unui astfel de proiect ar trebui să parcurgă trei etape:

1. Realizarea unei descrieri standardizate a legăturii

- Stabilirea unei descrieri standardizate în acest domeniu ar trebui în primul rând să aibă în vedere punerea la punct a unui tezaur/glosar de termeni utilizați pentru descrierea legăturilor;

- Punerea la punct a unui format electronic al descrierii;

Pentru a ajunge cel puțin la un glosar de termeni trebuie să ne rezumăm la o descriere comună. Ori, aceste criterii comune sunt destul de limitate raportate la o legătură de sec. XII sau chiar la o legătură de sec. XVIII. Se impune astfel stabilirea unei fișe care necesită expertiză în mai multe domenii: filologic și paleografic pentru text și istoria sa, istoria artei pentru tehnica ornamentației și tehnic pentru descrierea structurii legăturii. Descrierea unei legături se poate descompune în două mari părți – structura legăturii și decorul. Dacă pentru descrierea structurii se poate ajunge la stabilirea unor termeni generali, în ceea ce privește descrierea decorului, generalizarea termenilor este mult mai dificilă, căci descrierea include mult subiectivism. Uneori, chiar în privința structurii unei legături, există multe aspecte care trebuie semnalate în cadrul fișei, așa cum este spre exemplu cusătura provizorie (așa numita *cusătură*

verticală), utilizată curent în cazul manuscriselor grecești pentru o lungă perioadă, greu de detectat și studiată abia în ultimii ani⁷.

În privința descrierii decorului unei legături, schema este încă mai elaborată și, în cazul motivelor realizate cu fiare individuale, este necesară prezentarea de imagini sau de frotiuri după elementele respective.

Cu toate acestea, subiectivismul este greu de depășit, căci, spre exemplu, într-o listă de termeni pentru descrierea culorii, este dificil de apreciat dacă o legătură este roșie sau purpură, arămie sau galbenă, brună sau oliv; diferitele tipuri de decor pun de asemenea numeroase probleme și este suficient să ne gândim la necesitatea de a face diferența între *rinceau*, *entrelacs* și *arabesque*.

Dacă obiectivul pe care ni-l propunem este acela de a semnala diverse tipuri de legături pe Internet, cel mai bine este să definim un tip de descriere (Definition Type Description) care ne va permite structurarea datelor (descrierilor) în limbaj XML interoperabilitatea între diferite sisteme.

Dificultăți

În ultimii ani, la nivel european, s-a pus problema standardizării descrierii legăturilor și diferiți cercetători din mai multe țări s-au aplecat asupra acestei probleme dificile. În Italia, spre exemplu, s-a făcut inventarierea legăturilor medievale, urmând să fie inventariate aproximativ 15000 de legături, fără ca acest lucru să fi fost definitivat până acum⁸. Acest lucru demonstrează că este fundamental să fie identificat corpusul cel mai reprezentativ de legături care urmează să fie descris încă de la început, iar standardizarea termenilor descrierii să fie pasul următor.

În Franța, s-a pus la punct și a fost publicată o serie de protocoale privind descrierea legăturilor, începând cu cel lansat în 1992 la Colocviul de la Erice privind cartea medievală, elaborat de Dominique Grosdidier de Matons, Philippe Hoffmann et Jean Vézin. Acest protocol, utilizat pentru publicarea catalogului *Reliures médiévales des*

⁷ Dominique Grosdidier de Mathons et François Vinourd, *Descriptions et catalogage des reliures* (http://www.e-corpus.org/eng/ref/141093/Art_Relieuses_Byzantin... /accesat 20 09 2014)

⁸ Carlo Federici, *La Legatura medievale*. Roma: Istituto centrale per la patologia del libro; Milano, Ed. bibliografica, 1993. 2 vol. ISBN 88-7075-314-X.

bibliothèques de France (1998 - 2009)⁹, a fost urmat de un altul, referitor la descrierea legăturilor bizantine¹⁰, elaborat în cadrul proiectului european STUDITE (la care a participat și Serviciul de Manuscrise al BAR), sub coordonarea Centre de Conservation du Livre –Arles, proiect încheiat în 2012.

Concluzii

Realizarea unei baze de date de legături este un lucru dificil, care vizează un public specializat, mai exact cercetători în domeniul istoriei cărții și în acest context un parteneriat cu un institut al Academiei Române ar fi binevenit, cu atât mai mult cu cât acest public este un public exigent în privința descrierilor și a calității imaginilor.

Spre deosebire de o expoziție virtuală, pentru care lucrul se încheie odată cu lansarea ei on-line, lucrul la o bază de date este mult mai dificil, întrucât ea este prin natura ei un instrument de lucru deschis. Alegerea corpusului de legături ce urmează a fi descris și postat online este de asemenea o decizie importantă. Un corpus restrâns, cel puțin pentru început, permite crearea unui formular de descriere precis, care permite cercetătorilor să aibă la dispoziție toate informațiile de care au nevoie. Dacă baza de date este suficient de completă și dacă imaginile digitale asociate sunt de bună calitate, cercetătorii pot chiar să se dispenseze de vizita la bibliotecă pentru consultarea originalelor. Într-un fel, cu cât solicitarea de a consulta originialele este mai mică, cu atât garanția reușitei acestei baze de date este mai mare.

Odată stabilit corpusul de legături ce urmează a fi descris, trebuie realizate imaginile digitale care vor fi anexate descrierilor. În această privință, este absolut necesară respectarea standardelor europene în această privință și procurarea echipamentului adecvat necesar.

Aceste dificultăți tehnice nu sunt, totuși, obstacole în calea realizării unei baze de date de legături și, atâta timp cât sunt asigurate mijloacele, ea poate fi creată în cadrul bibliotecii.

⁹ Jean-Louis Alexandre et al., *Catalogue des reliures médiévales conservées à la Bibliothèque municipale d'Autun ainsi qu'à la Société Eduenne*, 1998; *Bibliothèque municipale de Vendôme; Médiathèque d'Orléans; La reliure médiévale. Pour une description normalisée 2008*; *Bibliothèque municipale de Reims*, 2009.

¹⁰ *La description des reliures orientales : conservation, aspects juridiques et prise de vue*, Ed. R. Mouren, London, 2013.

Sperăm că în aceste câteva pagini am reușit nu numai să trecem în revistă cele câteva realizări care există în domeniul valorizării legăturilor în spațiul virtual dar și să arătăm că legăturile sunt un material potrivit pentru diverse tipuri de valorificare și reprezintă un element pozitiv în ceea ce privește imaginea bibliotecii și a ofertei editoriale puse la dispoziția publicului.

Bibliografie

ALEXANDRE, Jean-Louis ; GRAND, Geneviève et LANOË, Guy. *Bibliothèque municipale de*

Vendôme. Turnhout : Brepols, 2000. 289 p. ISBN 2-503-51014-0.

ALEXANDRE, Jean-Louis ; GRAND, Geneviève et LANOË, Guy. *Médiathèque d'Orléans*.

Turnhout : Brepols, 2004. 317 p. ISBN 2-503-51192-9.

ALEXANDRE, Jean-Louis et MAÎTRE, Claire. *Catalogue des reliures médiévales conservées à*

la Bibliothèque municipale d'Autun ainsi qu'à la Société Éduenne. Turnhout : Brepols, 1997.

124 p. [98] f. de pl. ISBN 2-503-50708-5.

FEDERICI, Carlo. *La Legatura medievale*. Rome: Istituto centrale per la patologia del libro;

Milan : Ed. bibliografica, 1993. 2 vol. ISBN 88-7075-314-X.

GELDNER, Ferdinand et BAYERISCHE STAATSBIBLIOTHEK. *Bucheinbände aus elf*

Jahrhunderten. München : F. Bruckmann, 1959. 47 p.

GID, Denise et LAFFITTE, Marie-Pierre. *Les Reliures à plaques françaises*. Turnhout : Brepols,

1997. 381 p. ISBN 2-503-50534-1.

INSTITUT DE RECHERCHE SUR L'HISTOIRE DES TEXTES. *Programme reliure : Inventaire et catalogue des reliures médiévales des bibliothèques de France* (http://www.irht.cnrs.fr/recherche/programme_reliure.htm, accesat 12 09 2014).

MANIACI, Marilena et MUNAFÒ, Paola. *Ancient and Medieval Book Materials and*

Techniques : Erice, 18-25 September 1992. Città del Vaticano: Biblioteca apostolica

vaticana, 1993. 2 vol. ISBN 88-2100651-4 (vol. 2).

MUZERELLE, Denis. *Vocabulaire codicologique : Répertoire méthodique des termes français*

relatifs aux manuscrits. Paris : Éd. Cemi, 1985. 265 p. ISBN 2-903680-04-3.

(online <http://vocabulaire.irht.cnrs.fr/vocab.htm>).

VÉZIN, Jean. *Évolution des techniques de la reliure médiévale*. Paris: Bibliothèque Nationale, 1973. 17 p. ISBN 2-7177-1166-X.

BIBLIOTHÈQUE NATIONALE DE FRANCE. *Reliures* (www.bnf.fr/en/.../a.reliures_bnf_fr_eng.html).

BIBLIOTHÈQUE SAINTE-GENEVIÈVE. *Reliures Estampées à Froid, 12e 18e siècle*. [en <http://bsg-reliures.univ-paris1.fr/fr/accueil/>].

REAL BIBLIOTECA MADRID. *Encuadernacion*. (<http://encuadernacion.realbiblioteca.es/index.php>).

STAATSBIBLIOTHEK ZU BERLIN. *Einbanddatenbank*. (<http://www.hist-einband.de/>).

THE BRITISH LIBRARY. *Database of Bookbindings*. (<http://www.bl.uk/catalogues/bookbindings/>).

UNIVERSITÄTSBIBLIOTHEK GRAZ. *Einbände und Buchbinder*. (<http://www.kfunigraz.ac.at/ub/sosa/einband/index.php>).

Gabriela DUMITRESCU, absolventă a Facultății de Filologie a Universității București, este șef al Serviciului Manuscrise - Carte rară a Bibliotecii Academiei Române. Este, de asemenea, expert autorizat al Ministerului Culturii pentru patrimoniul cultural național mobil. Principalele sale domenii de interes științific se referă la literatura română veche, catalogarea manuscriselor și cărților rare, paleografia chirilică.

Valențele patrimoniale ale publicațiilor periodice – studiu de caz „Anuarul comercial pe anul 1906 ...“, Craiova

Iuliana Delia BĂLĂICAN
delia.balaican@gmail.com
Biblioteca Academiei Române

Rezumat: *Valențele patrimoniale ale publicațiilor periodice și rolul lor de sursă primară pentru cercetare impun constituirea unei Arhive Naționale Digitale în care să fie integrate și aceste importante tipuri de documente. Demonstrația pornește de la studiul de caz al celor 3 volume ale «Anuarului Comercial pe anul 1906», de la Craiova, investigat din perspectiva noțiunii de patrimoniu și analizat pentru informațiile valoroase furnizate de Camera de Comerț și Industrie, referitoare la dezvoltarea economico-socială a Olteniei, precum clasificarea firmelor, adresa, anul înființării, cifra de afaceri, informații despre calificarea și originea etnică a angajaților, casele din străinătate cu care firmele colaborau, producția agricolă etc. Rolul presei de indicator al valorilor trecutului și prezentului, din punct de vedere simbolic, afectiv, social, politic, economic, cultural științific, de componentă determinantă a istoriei, a fost apreciat și recunoscut de către marile instituții culturale și științifice ale lumii precum: Library of Congress, British Library, Bibliothèque nationale de France.*

Cuvinte cheie: *Anuar Comercial pe anul 1906, Craiova, Camera de Comerț și Industrie, patrimoniu.*

Patrimoniul - valențe și implicații

Noțiunea de „patrimoniu“ a apărut în vremea Revoluției franceze, termenul fiind introdus de către Chateaubriand. De ce ideea de „patrimoniu“ stârnește încă reacții, după atâta vreme de la intrarea în scena publică, deși trendul este unul globalizator? Patrimoniul este încă un subiect la modă. Din anul 1984, au loc în Franța, în cel de-al treilea sfârșit de săptămână din lună, „Zilele patrimoniului“, unde publicul este invitat prin diverse mijloace: articole sau știri spre a descoperi expoziții deschise gratuit în muzee, palate, arii protejate¹. Activitățile culturale gen „Porțile deschise“ sau „Noaptea Muzeelor“ atrag în continuare mii

¹ Pierrette Guibourdenche, *Conserver le patrimoine pourquoi*, PEMF, BT N28 2000, p. 4, consultat la adresa <http://www.icem-pedagogie-freinet.org/sites/default/files/28Npatrimoine.pdf>, în 14 XII 2014.

de vizitatori, deși instituțiile sunt în același loc, păstrătoare ale aceluiași valori, în tot timpul anului. Curiozitatea, dorința de destindere, atmosfera specială a evenimentelor determină mobilizarea unui mare aflax de oameni către comorile trecutului și prezentului. Patrimoniul poartă cu el simboluri, este un vector al identității naționale, a contribuit la nașterea națiunilor în secolul al XIX-lea și stă la baza formării mentalităților colective, însă elemente ale patrimoniului au fost folosite din nefericire și în manipulare, sunt obiecte de propagandă, sau miză în războaie. Patrimoniul este mai presus de orice o sursă de cunoaștere care se păstrează, se îmbogățește și se valorifică prin intermediul cunoașterii.

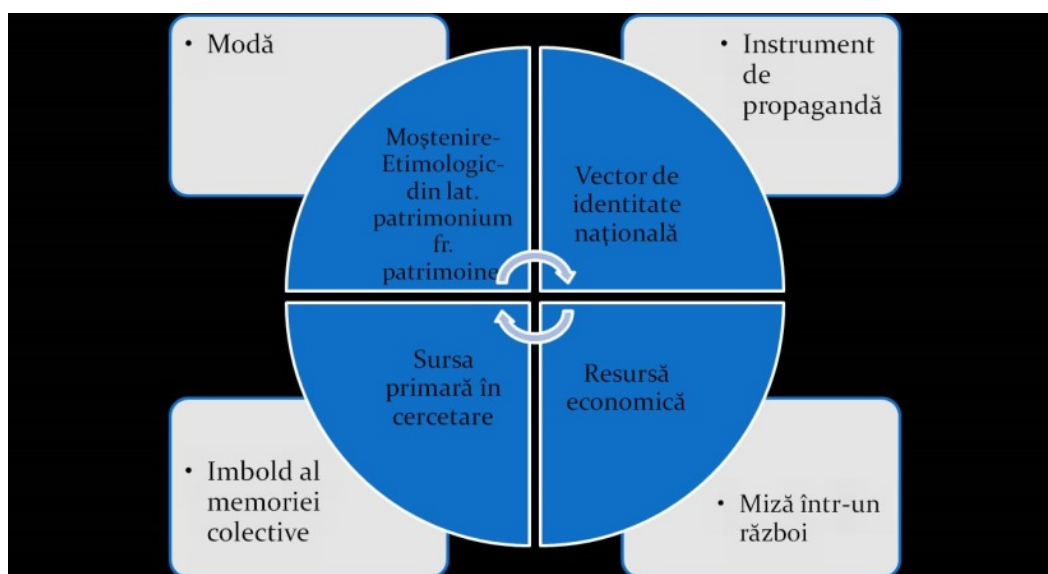

Fig. 1 – Diagrama Patrimoniului

Periodicele - parte integrantă a patrimoniului

Componentele patrimoniale au fost într-o continuă dinamică. De exemplu, anul 1980 a fost declarat de către guvernul francez „Anul patrimoniului“, cu scopul de a introduce în circuit „noi patrimonii“, în afara conceptului clasic ce îl cuprindea pe cel artistic și monumental. Noile intrări erau patrimoniul rural și patrimoniul industrial². În continuarea acestei idei a extinderii reprezentărilor patrimoniului, revenind la valențele patrimoniale ale publicațiilor periodice, practica internațională dovedește includerea acestor tipuri de documente în Arhivele naționale și în forma digitală. Consultând paginile de internet ale marilor biblioteci ale lumii, precum Library of Congress³, British Library⁴, Bibliothèque

²*Ibidem*

³ <http://www.loc.gov/ndnp/>

⁴ <http://www.britishnewspaperarchive.co.uk/>

nationale de France⁵, etc. observăm că acestea au rezervate servicii speciale de punere la dispoziția publicului a colecțiilor de periodice într-o manieră digitizată. Beneficiind de experiența acestor state dezvoltate ale lumii, fiind atenți la propriile noastre nevoi culturale și științifice putem afirma că existența unei „Arhive românești digitale a periodicelor“ este în egală măsură desiderat și necesitate. Centrele de cercetare au inclus publicațiile periodice în lista surselor primare de documentare, presa reprezentând un marker al timpului, care se dezvoltă din și pentru istorie.

Valorizarea printr-o varianta digitală a Arhivei Periodicelor este utilă pentru sporirea accesibilității acestui tip de documente istorice și întregirea spectrului surselor directe de cercetare din care mai fac parte: documentele istorice, manuscrisele, hărțile, stampele, fotografiile, obiectele numismatice etc.

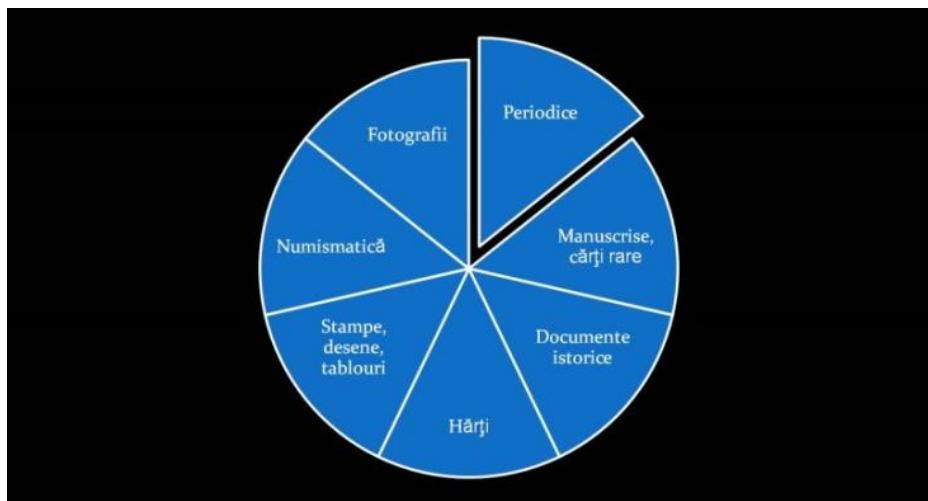

Fig. 2 – Diagrama Arhivei Naționale Digitizate

Exemplificare: *Anuarul Camerei de Comerț și Industrie din Craiova realizat pentru Expoziția de la București din 1906*

Camera de Comerț și Industrie din Craiova a lăsat o bună impresie prin participarea la Expoziția de la București din 1906, prezentându-se cu „o lucrare meritorie, vrednică de toată lauda“, un „Anuar“, de fapt patru, repartizate pe domenii de activitate: primul se ocupa de situația comerțului, al doilea de industrie, al treilea era dedicat agriculturii, pe care publicul îl găsisse ca fiind cel mai complet și interesant, cel de-al patrulea se constituia într-o dare de seamă a activității Camerei de Comerț din Craiova, în raport cu situația economică a circumscripției în perioada 1866-1906, o expunere amănunțită a

⁵ <http://bibliographienationale.bnf.fr/jsp/BibNatFraSeries.jsp>

rezultatelor obținute în urma aplicării diferitelor legi cu caracter comercial⁶. S-au găsit în Colecțiile de Periodice ale Bibliotecii Academiei Române primele trei lucrări menționate de presa vremii.

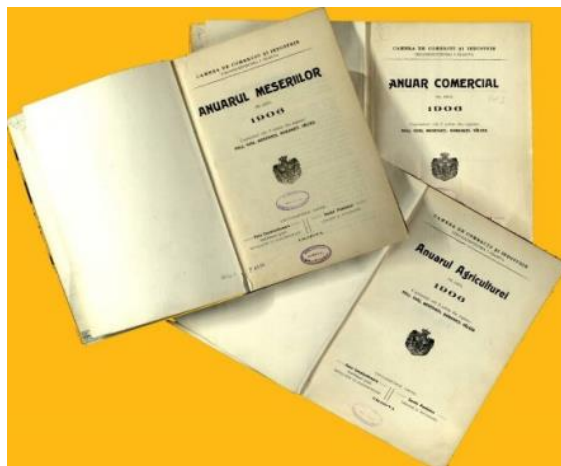

Fig. 3 – Paginile de titlu ale volumelor „Anuarului“ Camerei de Comerț și Industrie din Craiova, pe anul 1906, aparținând Colecțiilor de Periodice ale Bibliotecii Academiei Române

Evenimentul expozițional fusese pregătit cu mare grijă, acordându-i-se o mare importanță în epocă, celebrând cei 40 de ani de când regele Carol I era la cârma țării. Prezența Regelui, a membrilor guvernului, a celor mai importante firme economice a contribuit la grandoarea manifestărilor.

Printr-o circulară din 15 octombrie 1905, emisă de Ministerul Agriculturii, Comerțului și Domeniilor, semnată de ministrul Ion N. Lahovary, fabricanții care beneficiau de avantajele legii industriale au fost înștiințați de deschiderea la București, în anul 1906, a Expoziției Generale Române, în scopul sărbătoririi și prezentării progreselor făcute de țara noastră în cei 40 de ani de domnie ai Regelui Carol I. La eveniment urmau să fie invitați și membrii altor cultele religioase: armeană, catolică, mozaică, mahomedană și vechea țigănească, pe lângă creștinii ortodocși⁷. Expoziția Generală Română a fost planificată să se desfășoare între datele 3 iunie 1906 – 1 noiembrie 1906⁸.

Camera de Comerț și Industrie din Craiova la Expoziție – acesta era titlul unui articol din ziarul „Curierul Expoziției“ din 18 iunie 1906 de la București, în care

⁶ „Curierul Expoziției“, An II, nr. 37, București, 18 iunie 1906, p. 2.

⁷ „Curierul Expoziției“, Anul I, nr. 4, 30 octombrie 1905, p. 2.

⁸ Idem, Anul I, nr. 5, 6 noiembrie 1905, p. 2

instituția menționată era descrisă ca fiind „una dintre cele mai active Camere de Comerț din țară”⁹.

Merită să fie menționați în acest context diriguitorii craioveni de la vremea respectivă: prefectul județului, C. R. Geblescu; primarul M. Chintescu; președintele Camerei de Comerț, N. Ghilțu, iar la Camera de Meserii, inginerul I. Constantinescu¹⁰.

Instituția craioveană fusese creată la data de 15/27 octombrie 1864, prin decretul domnesc nr. 1363 semnat de Alexandru Ioan Cuza, o dată cu Camerele de Comerț din București, Drobeta Turnu Severin, Turnu Măgurele, Giurgiu, Brăila, Galați, Ismail, Bârlad, Iași, Bacău, Piatra Neamț, Botoșani, Focșani și Ploiești. Aceste Camere de Comerț și Industrie au contribuit semnificativ la orientarea economiei românești către fluxurile comerciale occidentale decenii la rând.¹¹

România se afla în plin proces de modernizare, iar instituția craioveană a contribuit la acel demers general. Sprijinirea antreprenorilor, centralizarea datelor, popularizarea progreselor realizate au fost o sarcini pe care funcționarii acestei instituții le-au îndeplinit cu cinste.

Contextul politico-economic

Progresul înregistrat în domeniul industriei românești, la mijlocul sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea a fost evident, totuși dezvoltarea acestui sector economic a rămas cu mult inferioară celei din țările înaintate ale vremii¹².

Deși condițiile naturale favorizau dezvoltarea unei industrii de export, economia țării continua să fie eminentamente agricolă. Cauzele puteau fi găsite în densitatea mică a populației, careia munca pământului îi absorbea toată energia, capitalul scump, lipsa combustibilului ieftin, zdrobitoarea concurență a puternicei industrii străine¹³.

⁹*Ibidem.*

¹⁰„Anuar Național al României al Comerțului, Industriei și Administrațiunii“, întocmit de Emile Melbert, Anul VII, 1906, București, Tipografia Societății Anonime pe Acțiuni „Adevărul”, p. 148-167.

¹¹Dinică Ciobotea, Ion Zarzără, *Camera de Comerț și Industrie, Oltenia- 140 de ani de istorie*, Editura Agora, Craiova, 2005, p. 18; „Monitorul Oficial“, nr. 220, 2/14 octombrie 1864.

¹²Academia Română, Secția de Științe Istorice și Arheologie, *Istoria Românilor*, vol. VII, tom I, *Constituirea României Moderne (1821-1878)*, Coordonator Dan Berindei, Editura Enciclopedică, București, 2003, p. 607.

¹³„Anuarul ilustrat pe 1912 cuprinzând monografia industriei și comerțului din țară; tarife și taxe de transport pe C. F. R.“, Tipografia modernă „Cultura“ Societate colectivă, București, 1911, p. 172.

Principalele evenimente ale istoriei poporului român au impulsionat dezvoltarea economică și socială a țării. După cucerirea Independenței de Stat în anul 1877 a început adevărata luptă pentru dezrobirea economică, astfel că lansarea unei industrii naționale a reprezentat una dintre cele mai importante preocupări ale guvernanților. Prin înființarea marii industrii se urmărea creșterea posibilităților de activitate economică a populației precum și crearea unui deșeu sigur producției agricole¹⁴. Pentru atingerea acestui scop, Statul român a urmat calea protecționismului, acordând fie prin tarife vamale, fie prin intermediul legilor, mari avantaje industriei naționale¹⁵.

Ancheta industrială din 1901-1902 a cuprins în paginile sale întreprinderile industriale ale țării, grupate pe trei perioade importante: fabricile care existau înainte de 1886, cele înființate între 1886-1892 și cele formate după 1893. Perioadele erau caracterizate de influența regimurilor vamale ce au guvernat relațiile comerciale. Înainte de 1866 regimul economic al țării era cel impus de convenția comercială încheiată cu Austro-Ungaria în 1875. Epoca dintre 1886 și 1892 a fost marcată de războiul vamal, de tariful autonom, la care se asocia legea pentru încurajarea industriei naționale. Perioada ulterioară anului 1893 s-a aflat sub regimul convențiilor comerciale încheiate cu statele străine¹⁶.

Legea pentru încurajarea industriei naționale din 21 aprilie 1887 prevedea condițiile necesare înființării așezămintelor industriale. Urmările legii au fost pozitive: crearea de noi industrii, înființarea unui important număr de fabrici mari, pe lângă numeroase ateliere și instalații industriale mai mici, produsele noilor fabrici s-au impus pe piață, făcând serioasă concurență produselor străine¹⁷. Meseriașii se străduiau să se adapteze noilor cerințe, mai ales că industria mică și mijlocie trecea printr-o perioadă critică de tranziție. Populația începuse să fie mai pretențioasă, moda occidentală pătrundea tot mai mult, mai ales la orașe, transformând felul de viață și aspectul urban¹⁸.

¹⁴„Analele statistice“ din 1863, p. 136-137, *apud* Academia Română, *op. cit.*

¹⁵*Ibidem.*

¹⁶Ministerul Agriculturii, Comerțului, Industriei și Domeniilor, Serviciul Statisticii Generale, *Ancheta Industrială din 1901-1902*, vol. I, *Industria mare*, Institutul de Arte Grafice „Carol Göbl”, S-sor, Ion St. Rasidescu, București, 1903, p. 56.

¹⁷„Monitorul Oficial“, Direcția Monitorului și Imprimeriei Statului, București, 12 (24) mai 1887, p. 1-2.

¹⁸Leonida Colescu, *Progresele economice ale României îndeplinite sub domnia M.S. Regelui Carol I (1866-1906)*, București, Institutul de Arte Grafice „Carol Göbl” S-sor Ioan St. Radisescu, 1907, p. 10.

Legea pentru încurajarea industriei naționale din 1887 a fost completată cu o altă lege în anul 1912, care urmărea aceleași obiective¹⁹.

Activitatea economică din Oltenia începuse să ia avânt la cumpăna secolelor XIX-XX, înscriindu-se în mersul general al țării.

La Craiova erau deschise în perioada menționată mai multe consulatate străine: ale Austro-Ungariei, Belgiei, Germaniei și Turciei, ceea ce reflecta intensitatea relațiilor economice mai ales, dintre țara noastră și statele ai căror diplomați lucrau la Craiova, deservind zona Olteniei, conform „Anuarului Național al României al Comerciului, Industriei și Administrațiunei”²⁰.

În aceste țări se comercializau cereale, valorificarea grânelor pe piețele centrale și vest europene extinzându-se după câștigarea Independenței de Stat. Între 1881 și 1900, produsele agricole din județele Olteniei reprezentau peste 84% din valoarea exportului, iar în 1907 procentul ajungea la 86,7 %, după acea dată ponderea scăzând în dauna produselor petroliere. După 1878, principala destinație pentru cerealele românești a fost Anglia. Grâul era exportat în Belgia, Italia, Germania, Franța și Austro-Ungaria. După 1900, Belgia a trecut pe primul loc între țările în care se exportau cereale românești. Era urmată de Austro-Ungaria, Anglia, Germania, Italia, Turcia, Franța, Rusia și Olanda.²¹

Deși regiunea era una eminentă agricolă, datorită plasării geografice într-o zonă de câmpie, era evidentă în perioada studiată tendința de extindere economică, de modernizare, reflectată în trecerea de la producția manufacturieră la cea de fabrică, industrială.

O lume într-un Anuar

„Anuarul Meseriilor“, „Anuarul comerțiului“ și „Anuarul Agriculturii pe anul 1906“ cuprinzând cele 5 județe din regiune: Dolj, Gorj, Mehedinți, Romanați, Vâlcea au apărut la Tipografiile Unite-Fane Constantinescu, fiind redactate de Camera de Comerț și Industrie Circonscripțiunea I Craiova.

„Anuarul Meseriilor“ surprindea gruparea meseriilor în corporații, după indicațiile legii din 4 martie 1902. Meseriașii cu acte în regulă erau înregistrați după meseriile practicate; celor din orașe le era trecută adresa atelierului, valoarea proprietății în cifre

¹⁹„Monitorul Oficial“, Nr. 249, 14 (27) februarie 1912, p. 11467-11469

²⁰„Anuar Național al României al Comerțiului, Industriei și Administrațiunei“, întocmit de Emile Melbert, Anul VII, 1906, București, Tipografia Societății Anonime pe Acțiuni „Adevărul“, p. 148.

²¹Dinică Ciobotea, Ion Zarzără, *op.cit*, p. 64.

indicate în mii de lei, anul de când profesia și etnia căreia îi aparțineau. Pe lângă români mai existau în Oltenia la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea meseriași germani, unguri, francezi, bulgari, sârbi, turci, italieni, ruși, armeni, austrieci, polonezi, greci și evrei, iar aceasta este o specificație importantă, care nu se regăsește în Anuarele altor Camere de Industrie²². Ideea întocmirii unui Anuar de către Camera de Comerț nu era nouă, însă ea fusese pusă în practică într-un mod exemplar.

Prin decizia nr. 10471 din 10 februarie 1896, Camerele de Comerț aveau obligația realizării unui Anuar²³. În *Prefața* „Anuarului Comercial pe anul 1898...” semnată de secretarul Camerei, Ștefan G. Saita se recunoștea necesitatea unui astfel de instrument, pus la îndemâna Caselor de Comerț din străinătate, pentru a putea intra în legătură cu comercianții de la noi. Consultarea mai vechiului Registru de firme de la Tribunal necesita mult timp, iar rezultatele obținute nu erau precise, deoarece înșiși comercianții nu respectau prevederile legale de actualizare a datelor firmei, referitoare la mutarea sediului sau încetarea activității. Anuarul era binevenit pentru comercianții care nu aveau acces la sistemul costisitor de reclame și nu puteau fi la curent cu activitatea concurenței. Prin intermediul Anuarului Ministerul a intervenit pentru a-i face cunoscuți pe comercianți, după nume și specialitatea comerțului, data de când exercita comerțul și cu știri despre reputația practicantului. În încheierea *Prefaței* se recunoștea că mijloacele și personalul de care Camera dispunea la acea dată erau insuficiente, însă se spera ca pe viitor datele să fie completate²⁴.

Intenția s-a realizat odată cu apariția seriei Anuarelor redactate și publicate în anul 1906, de către Camera de Comerț și Industrie Craiova, prin înregistrarea riguroasă a reprezentanților economiei locale.

Raza Corporațiilor din Craiova, compusă fiecare din breslele de meseriași se prezenta astfel:

1. Corporația Ferarilor – ferari, căruțași, rotari, lemnari și căldărari;
2. Corporația Plăpumarilor – plăpumari, boiangii, pălărieri, tapițeri, abagii, lumânărari și săpunari;

²²Camera de Comerț și Industrie Circonscripțiunea I Craiova, „Anuarul Meseriilor“, Tipografiile Unite- Fane Constantinescu, Săche Pavlovici, Craiova, 1906, p. 289, 290.

²³Camera de Comerț și Industrie Circonscripțiunea I Craiova, „Anuar Comercial pe anul 1898“, Județul Dolj, Ediție Oficială, Tipo-Litografia Națională Ralian și Ignat Samitca, Craiova, 1898, p. 3.

²⁴Idem, „Anuarul Meseriilor“, Tipografiile Unite- Fane Constantinescu, Săche Pavlovici, Craiova, 1906, p. 83.

3. Corporația Cismarilor – cismari, pantofari și curelari;
4. Corporația Cojocarilor – cojocari, bărbieri, brutari și perieri;
5. Corporația Tipografilor – tipografi, legători de cărți, litografi, cofetari, argintari și poleitori;
6. Corporația Mecanicilor – mecanici, turnători, strungari în fier, ceasornicari, cuțitari, giuvaergii, alămari și armurari;
7. Corporația Croitorilor – croitori, țesători, ceaprazari, umbrelari, sforari, modiste și corsetieri;
8. Corporația Constructorilor – tâmplari, sculptori, cufărari, scărari, mozaiști, cioplitori în piatră, pavatori, zugravi, vopsitori, tinichigii, dogari, zidari, dulgheri, strungari, ceramiști, ornamentaști, teracotiști și sobari²⁵.

După cum putem constata din listele de nume, întocmite după organizarea pe bresle de la vremea respectivă, străinii contribuiau și ei la viața economică a Craiovei, alături de români. Nu era un lucru neobișnuit ca un evreu să lucreze la un român, la un neamț, austriac sau grec, cum nici situația inversă nu era o ciudățenie. Aceleași relații erau întâlnite și în restul Olteniei. De exemplu, evreii erau cu preponderență croitori, ceasornicari, tinichigii, zugravi, geamgii, tapițeri, dulgheri, tâmplari, curelari sau tipografi, iar femeile modiste, cusătorese. Existau domenii sau meserii în care aceștia fie dețineau supremația, cum era cazul tipografilor, fie erau singurii practicanți ai meseriei respective, anume papucarii, brodistele și umbrelarii²⁶.

„Anuarul comerțului“ din cele cinci județe, Dolj, Gorj, Mehedinți, Romanați și Vâlcea îi cuprindea pe cei a căror activitate se consideră comerț și anume:

1. Cumpărarea de produse sau mărfuri spre a le vinde, incluzându-se obligațiunile de Stat sau alte titluri de credit;
2. Vânzările de produse, închirierile de mărfuri;
3. Contractele de report asupra obligațiunilor de Stat sau altor titluri de credit circulând în comerț;
4. Cumpărarea sau vânzarea de părți sau de acțiuni ale societăților comerciale;
5. Orice întreprinderi sau furnituri;
6. Întreprinderile de spectacole publice;

²⁵*Ibidem.*

²⁶*Ibidem*

7. Întreprinderile de comisioane, agenții și oficii de afaceri;
8. Întreprinderile de construcții;
9. Fabricile, de manufacturile și imprimeriile;
10. Editurile, librăriile și obiectele de artă, când le vinde altcineva decât autorul;
11. Operațiunile de bancă și schimb;
12. Operațiunile de mijlocire (samsărie) în afaceri;
13. Firmele de transporturi de persoane sau mărfuri pe apă sau pe uscat;
14. Cambiile și ordinele în produse și mărfuri;
15. Construirea, cumpărarea, vânzarea și revânzarea de vase pentru navigarea interioară și exterioară și tot ce privește echiparea, armarea și aprovizionarea unui vas;
16. Expedițiile maritime, închirierile de vase, împrumuturile maritime și toate contractele privind comerțul maritim și navigația;
17. Asigurările de viață;
18. Asigurările pentru riscurile de navigație;
19. Depozitele comerciale;
20. Depozitele în docuri și toate operațiunile asupra recipiselor de depozit²⁷.

Autorii materialului au subliniat faptul că au înregistrat toți comercianții existenți la data publicării, fără să urmeze regulile prescrise de legea pentru înscrierile firmelor.

Clasificarea este făcută după: numele firmei, felul comerțului, sediul principal și sucursalele, în orașe după stradă, anul înființării firmei, principalele firme din țară cu care colaborează, numele comerciatului, localitatea, principalele firme din străinătate cu care colaborează, numele, localitatea și țara pentru locurile mai puțin cunoscute²⁸.

Pentru bănci și instituțiile de credit s-a avut în vedere și trecerea capitalului după ultimul bilanț, numele administratorilor delegați, felul acțiunilor, valoarea ultimului dividend și felul operațiunilor²⁹.

Se oferea astfel tuturor celor interesați un instrument util, bine documentat și nu în ultimul rând ușor de căutat în el, având la îndemână criteriul alfabetic, după numele comerciantului, localitatea, pe de o parte; pe de altă parte, exista posibilitatea căutării

²⁷Camera de Comerț și Industrie Circonscripțiunea I Craiova, „Anuar Comercial pe anul 1906 cuprinzând cele 5 județe din regiune: Dolj, Gorj, Mehedinți, Romanați, Vâlcea“, Tipografiile Unite- Fane Constantinescu, Săche Pavlovici, Craiova, 1906, p. 253.

²⁸*Ibidem.*

²⁹*Ibidem.*

după grupele de comercianți, având la dispoziție la finele Anuarului un Index, cu numerele corespunzătoare numelui³⁰.

Din aceeași colecție face parte și „Anuarul Agriculturii pe anul 1906 cuprinzând cele 5 județe din regiune: Dolj, Gorj, Mehedinți, Romanați, Vâlcea“. Acesta cuprinde grupele de comune din cele cinci județe, distingându-se pe cele două coloane ale paginii: în stânga este indicat numele proprietarilor care au un număr mai mare de o sută de hectare de pământ; urmează numărul total al locuitorilor comunei cu numărul de hectare de pământ deținut în proprietate; apoi numele arendașilor pentru marile proprietăți; în dreapta paginii este înscris rezultatul recoltelor din toamna anului 1905 pentru fiecare comună, un indicator prețios pentru evaluarea proprietăților³¹.

O altă mențiune importantă este aceea a existenței sau nu în fiecare comună a unei bănci populare, cu informații referitoare la constituirea ei³².

La finele Anuarului se găsește un rezumat asupra recoltelor pe județe formând în total producția agricolă a întregii circumscripții în anul 1905³³.

„Anuarul Agriculturii pe anul 1906“ completează tabloul economic al zonei și perioadei, un instrument valoros inclusiv la vremea respectivă, având în vedere că amplasarea geografică a zonei imprimă dezvoltarea eminentă agricolă din punct de vedere economic, iar publicarea acestor date venea în sprijinul importatorilor și exportatorilor de cereale sau a investitorilor în pământ.

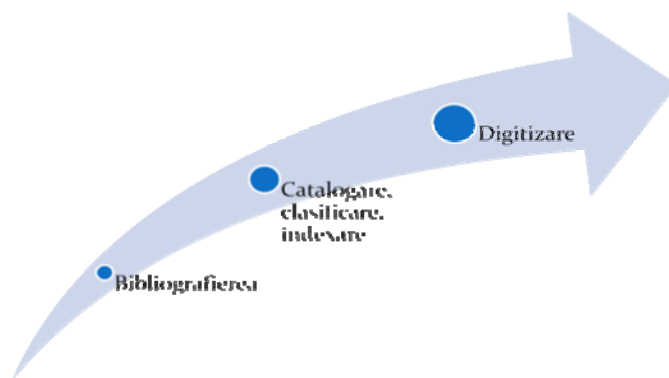

Fig. 4 – Diagrama etapelor arhivării documentelor

³⁰*Ibidem.*

³¹*Ibidem.*, p. 225.

³²*Ibidem.*

³³*Ibidem.*

Periodicele constituie o sursă valoroasă de documentare care ar putea dispărea din cauza fragilității extreme a suportului lor. Măsurile preventive și măsurile de conservare (de păstrare, de recondiționare minoră, microfilmare, scanare) sunt deosebit de importante pentru asigurarea perenității conținutului acestor surse arhivistice.

Organizarea unei Arhive Naționale Digitale în care să fie integrate periodicele este o necesitate impusă de respectul față de păstrarea patrimoniului național, parte a patrimoniului universal.

Delia BĂLĂICAN, doctor în istorie, este bibliograf la Biblioteca Academiei Române, Serviciul Tehnologia Informației și Mediatecă. Licențiată a Facultății de Istorie-Limbi Străine a Universității din Craiova, promoția 1998. A absolvit în anul 2001 programul de Studii Aprofundate „România în relațiile internaționale“. În 2010 își susține doctoratul la Facultatea de Istorie, Universitatea București. A scris articole de specialitate în istorie modernă și istoria contemporană. A făcut parte din echipe de proiect care au avut ca obiectiv promovarea patrimoniului cultural național. A coordonat proiecte europene de formare profesională. Are preocupări în cercetarea și valorificarea patrimoniului cultural documentar: presă, memorialistică, documente istorice inedite.

Clasarea cărților în patrimoniul cultural național - o "radiografie" a bibliotecilor românești

Elena CHIABURU

elena.chiaburu@gmail.com

Biblioteca Facultății de Economie și Administrarea
Afacerilor, Universitatea „Al. I. Cuza”, Iași

***Rezumat:** articolul subliniază importanța protejării și valorificării cărților aflate în colecțiile bibliotecilor românești prin includerea lor în patrimoniul cultural național mobil. Este înfățișat cadrul legislativ care reglementează protejarea patrimoniul cultural în România. Se descrie procedura de clasare a cărților și documentația care trebuie întocmită de biblioteci pentru a obține includerea publicațiilor de valoare excepțională în patrimoniul cultural național, precum și obligațiile ulterioare ce decurg din aprobarea propunerilor de clasare. Articolul se încheie cu prezentarea unei situații statistice a bunurilor de patrimoniu clasate de bibliotecile din România, concluzia fiind că doar o parte insignifiantă a colecțiilor de carte veche și manuscrise deținute de bibliotecile din România este evaluată și expertizată în conformitate cu prevederile legale.*

***Cuvinte cheie:** patrimoniul cultural național; carte veche; biblioteci românești; clasarea cărților.*

„Patrimoniul cultural național cuprinde ansamblul bunurilor identificate ca atare, indiferent de regimul de proprietate asupra acestora, care reprezintă o mărturie și o expresie a valorilor, credințelor, cunoștințelor și tradițiilor aflate în continuă evoluție; cuprinde toate elementele rezultate din interacțiunea, de-a lungul timpului, între factorii umani și cei naturali. <...> Prin protejarea patrimoniului cultural național mobil se înțelege ansamblul de măsuri având caracter științific, juridic, administrativ, financiar, fiscal și tehnic menite să asigure identificarea, cercetarea, inventarierea, clasarea, conservarea, asigurarea securității, întreținerea, prepararea, restaurarea și punerea în valoare a patrimoniului cultural național mobil, în vederea asigurării accesului democratic la cultură și a transmiterii acestui patrimoniu generațiilor viitoare. Protejarea patrimoniului cultural național mobil este realizată prin intermediul autorităților administrației publice, al unor instituții specializate, cum sunt muzeele, colecțiile

publice, casele memoriale, arhivele și bibliotecile, al cultelor religioase și instituțiilor ecleziastice, precum și al organizațiilor neguvernamentale cu activitate în domeniu”¹.

Din punctul de vedere care ne interesează aici, manuscrisele, incunabulele, cărțile rare, vechi și cu valoare bibliofilă intră în patrimoniul cultural național mobil, în categoria bunuri arheologice și istorico-documentare. În funcție de importanța sau de semnificația lor istorică, documentară, artistică, științifică și tehnică, literară, bibliofilă, de vechimea, unicitatea sau raritatea lor, acestea pot fi incluse în tezaurul patrimoniului cultural național mobil, care este alcătuit din bunuri culturale de valoare excepțională pentru umanitate, sau în fondul patrimoniului cultural național mobil, alcătuit din bunuri culturale cu valoare deosebită pentru România².

Procedura de stabilire a acelor bunuri culturale mobile care fac parte din categoriile juridice ale patrimoniului cultural național mobil, tezaur și fond se numește clasare, se desfășoară, în principal, în conformitate cu *Legea nr. 182/2000 privind protejarea patrimoniului cultural național mobil* – republicată și *Hotărârea Guvernului României nr. 886 / 2008* pentru aprobarea *Normelor de clasare a bunurilor culturale mobile*, fiind obligatorie pentru toate instituțiile publice care dețin astfel de bunuri.

Potrivit prevederilor acestor acte normative, evidența patrimoniului cultural se realizează pe mai multe niveluri, fiind rezultatul colaborării mai multor instituții:

□ la nivel instituțional - bibliotecile au obligația să întocmească evidența bunurilor culturale din colecțiile lor (cf. art. 13 alin. 1 din *Legea nr. 182/2000*).

□ la nivel teritorial - Direcțiile Județene pentru Cultură, Culte și Patrimoniu Cultural Național (DJPCCP) au obligația să întocmească evidența bunurilor culturale susceptibile de clasare aflate la deținătorii din teritoriul lor de competență (art. 55 alin. 3 din *Legea nr. 182/2000*). Din acest punct de vedere, Bibliotecile județene sunt obligate să colaboreze cu DJPCCP pentru a derula operațiunea de clasare a cărților aflate în colecțiile lor.

¹ *Legea nr. 182 privind protejarea patrimoniului cultural național mobil*, publicată în „Monitorul Oficial”, Partea I, din 25.10.2000, republicată (versiune actualizată până la data de: 01/02/2014, accesibilă la

<http://www.cimec.ro/Legislatie/Legislatie-culturala.html>), art. 1, alin. 2 și art. 2, punctele 4, 5.

² *Ibidem*, art. 3, alin. 2, litera d și art. 4.

□ la nivel național - CIMEC - Institutul de Național al Patrimoniului (fost Institutul de Memorie Culturală) centralizează evidența tuturor bunurilor culturale mobile clasate în România (art. 58 din Legea 182/2000)³.

Stabilirea categoriei de patrimoniu pentru cartea veche tipărită și manuscrisă se face prin Procedura de clasare pe baza unui *Raport de expertiză* întocmit de Experti acreditați de Ministerul Culturii și Cultelor.

Procedura de stabilire a categoriei de patrimoniu în care să fie incluse cărțile se declanșează din oficiu (în anumite împrejurări) sau la solicitarea deținătorului de bunuri culturale mobile tip carte, în cazul de față, la solicitarea conducerii fiecărei biblioteci. La declanșarea operațiunii, Bibliotecile vor anunța în scris următoarele autorități publice: Bibliotecile județene vor înștiința Direcția Județeană pentru Cultură, culte și Patrimoniu cultural Național, iar Biblioteca Națională, cele universitare, specializate, ale Academiei cu filialele lor vor transmite informația ministerului sau instituției centrale căreia îi sunt subordonate.

Documentația necesară pentru înaintarea propunerilor de clasare a cărților în patrimoniul cultural național mobil cuprinde, pentru fiecare exemplar în parte:

- *Fișa analitică de evidență*
- *Fișa-standard* Carte veche și manuscris, cu foto color (9 x 12 cm)
- copie după pagina din *Registrul inventar* în care este înregistrată cartea respectivă (și evidențiat nr. de inv. cu marker roșu)
- *Cerere de clasare*
- *Raport de expertiză* întocmit de expertul acreditat.

Modele acestor formulare-tip sunt prevăzute în *Anexele HG nr. 886 / 2008*; formularele se pot descărca și de pe site-ul CIMEC:

<http://www.cimec.ro/Metodologice/Formulare-Evidenta-Clasarea-Pat-Mobil.html>

Tot de la CIMEC se poate obține gratuit și un program informatic pentru evidența patrimoniului cultural mobil, numit DOCPAT. Acest program acoperă toate domeniile de patrimoniu mobil și este folosit cu prioritate de muzee și arhive. O verificare făcută pe site-ul CIMEC a relevat faptul că dintr-o listă de 202 instituții din România care l-au

³ Irina Oberländer-Târnoveanu, *Managementul evidenței patrimoniului cultural mobil*,

<http://www.cimec.ro/Metodologice/Managementul-Evidentei-Pat-Cult-Mobil.html> , accesat la 5 august 2014.

solicitat și implementat foarte puține sunt biblioteci (doar Bibliotecile Județene Brașov, Galați, Iași și cea Municipală Sighetu Marmăției).

În ceea ce privește întocmirea documentației, *Fișa analitică de evidență* și *Fișa-standard* Carte veche și manuscris, se pot alcătui fie de către bibliotecarul specialist al Departamentului de carte veche – verificată, completată și autenticată de un Expert în carte veche acreditat de Ministerul Culturii, fie direct de către expertul în carte veche acreditat, la fața locului, în Bibliotecă (aceste cărți fiind supuse unui regim special de protecție). Firește, ambii lucrează pe baza investigațiilor asupra exemplarului și a studierii documentelor care fac referire la acesta: fișe de catalog, acte de proveniență, conexe cu diferite lucrări de referință, cataloage de licitații etc. ce permit stabilirea cât mai precisă a valorii cultural-istorice și artistice a cărții propuse a fi incluse în patrimoniul cultural național.

Raportul de expertiză se întocmește în mod obligatoriu numai de un expert acreditat de Ministerul Culturii.

Dintr-un alt punct de vedere, aceste formulare pot fi întocmite gratuit de bibliotecarul specialist în cadrul obligațiilor profesionale prevăzute în Fișa postului aferentă Departamentului de carte veche, în cazul în care acesta este și Expert acreditat în domeniu de Ministerul Culturii, sau contra-cost, de un Expert acreditat din afara bibliotecii, în baza unui contract de colaborare. În cazul contractului de colaborare ce cuprinde mai multe cărți investigate, expertul acreditat va întocmi în plus un Raport general de expertiză – în care expune sintetic principiile care au stat la baza întregii operațiuni de expertiză.

Cererea de clasare se întocmește pentru fiecare exemplar în parte de către responsabilul Departamentului de carte veche, în numele instituției, se semnează și se ștampilează către de director / manager și i se dă număr de înregistrare în arhiva Bibliotecii.

Odată completată documentația necesară pentru declanșarea procedurii de clasare, Biblioteca va depune la Direcția Muzeu, Colecții și Arte Vizuale din cadrul Ministerului Culturii câte un dosar pentru fiecare exemplar de carte pe care dorește să îl includă în patrimoniul cultural național. În cadrul acestei structuri a Ministerului, Comisia Națională a Muzeelor, Colecțiilor și Artelor Vizuale analizează documentația primită din partea unei Biblioteci și admite clasarea cărților în categoriile propuse: Fond și Tezaur,

situație în care emite un *Ordin de clasare* pentru fiecare exemplar în parte, sau respinge documentația din diferite motive.

În cazul aprobării procedurii de clasare, *Ordinul de clasare* a cărților devenite bunuri culturale mobile se comunică Bibliotecii solicitante de către Secretariatul tehnic al Comisiei Naționale a Muzeelor și Colecțiilor. În cazul bibliotecilor județene, *Ordinul de clasare* va fi transmis și Direcției Județene pentru Cultură, Culte și Patrimoniu, care va introduce cărțile în cauză în evidența bunurilor culturale din județul respectiv. Documentația admisă de Comisia Națională a Muzeelor și Colecțiilor este trimisă și la Institutul Național al Patrimoniului, care gestionează Inventarul bunurilor culturale mobile clasate în patrimoniul cultural național din România: <http://clasate.cimec.ro/>

Clasarea are ca prim efect înscrierea în Inventarul Patrimoniului Cultural Național (PCN). Acest Inventar se întocmește pe baza Ordinilor de clasare de către Direcția Muzeu, Colecții, Arte Vizuale din Ministerul Culturii și Cultelor. Centralizarea, evidența informatizată și administrarea documentelor care au stat la baza întocmirii Inventarelor PCN se efectuează de către CIMEC - Institutul Național al Patrimoniului.

În urma aprobării clasării exemplarelor expertizate, bibliotecile sunt obligate să opereze modificările ce se impun în evidența analitică și sinoptică proprie (un nou preț), să aplice noi modalități de conservare și siguranță fizică, să le valorifice din punct de vedere cultural și al cercetării științifice, să expună pentru publicul larg valoroasele cărți etc.

În consecință, potrivit reglementărilor în vigoare, la nivel instituțional, în fiecare bibliotecă, activitatea de evidență a cărților de patrimoniu presupune următoarele:

fiecare carte - bun cultural să fie inventariată, să aibă o *Fișă analitică de evidență* și una sau mai multe imagini relevante;

Fișele analitice de evidență să fie organizate într-un fișier în așa fel încât să fie ușor accesibile;

evidența trebuie să fie informatizată, *Fișele analitice de evidență* să fie introduse într-o bază de date, iar imaginile să fie digitizate prin scanare sau fotografiere digitală;

să existe minimum două copii de siguranță pentru toate documentele de evidență (inventare, *Fișe analitice de evidență*, baze de date, imagini), păstrate în locuri diferite.

RADIOGRAFIE / Statistici - bunuri de patrimoniu clasate de bibliotecile din România:

□ Dintr-un total de 38690 bunuri de patrimoniu clasate în România și înregistrate la CIMEC la 14.07.2014, doar 411 provin din biblioteci. Concret, situația este următoarea:

- Biblioteca Academiei Române – București = 161
- Biblioteca Academiei Române – Iași = 149
- BCU Cluj-Napoca = 1
- BCU București = 3
- Biblioteca Națională București = 52
- Biblioteca Națională – Filiala Batthyaneum = 10
- Biblioteca Județeană Arad = 35

Acestora li se mai adaugă câteva clasări avizate de Ministerul Culturii în anul 2014, dar neoperate încă la CIMEC, și anume:

- Biblioteca Județeană “Gheorghe Asachi” - Iași = 137
- Biblioteca Județeană Mureș = 38
- Biblioteca Județeană “George Barițiu” Brașov = 8
- Biblioteca Județeană “V. A. Urechia” Galați = 7

□ Din 951 de înregistrări la CIMEC în categoria carte, plus 782 de înregistrări la categoria manuscris, doar 451 sunt cărți vechi tipărite și manuscrise, restul fiind cărți noi rare și documente de arhivă.

□ Din cele 451 de cărți vechi tipărite și manuscrise, doar 299 provin din biblioteci; diferența până la 411 bunuri de patrimoniu clasate de Biblioteci constă în desene, fotografii, numismatică.

Concluziile sunt descurajatoare:

□ dintre toate instituțiile publice de cultură din România, bibliotecile sunt pe ultimul loc în ceea ce privește valorificarea cărții de patrimoniu;

□ doar o parte insignifiantă a colecțiilor de carte veche și manuscrise deținute de bibliotecile din România este evaluată și expertizată în conformitate cu prevederile legale;

□ Bibliotecile sunt depășite în primul rând de muzee, dar și restul instituțiilor culturale, religioase și socio-economice au un avans considerabil în fața lor în ceea ce privește clasarea cărții de patrimoniu.

Elena CHIABURU, Biblioteca Facultății de Economie, Univ. “Al.I. Cuza” Iași; doctor în Istorie; expert în „Carte veche, documente” acreditat de Ministerul Culturii. A scris *Carte și tipar în Țara Moldovei, Însemnări de pe manuscrise și cărți vechi din Țara Moldovei* (coaut.), 4 vol., și circa 150 de articole, comunicari științifice, recenzii.

„Prezervare și valorificare prin digitizare a patrimoniului național în cadrul Arhivei Istorice a Colecțiilor Speciale ale BNaR; expozițiile virtuale ca modalitate de valorificare a Arhivei Istorice”

Elena COJUHARI

elena.cojuhari@bibnat.ro

Arhiva Istorică, Colecții Speciale,
Biblioteca Națională a României

Rezumat: *Articolul prezintă succint un studiu de caz - model de conservare și valorificare a documentelor de patrimoniu din cadrul Arhivei Istorice a Colecțiilor Speciale ale Bibliotecii Naționale a României (BNaR). Conservarea lor poate reprezenta doar primul pas în procesul valorificării diversificate a documentelor istorice. Scanarea documentelor ca cea mai sigură metodă de conservare poate deveni temelia pe care se ridică o expoziție virtuală, devenită mai târziu itinerantă, pașii căreia pot parcurge întreaga țară. Totodată, pe lângă conservarea patrimoniului național pentru generațiile viitoare, în drumul său, o astfel de expoziție, care are la bază dorința și necesitatea de a prezenta publicului, diverselor categorii de vârstă și sociale, istoria națională pe bază de documente ilustrate, devine în prezentul zilei de azi extrem de actuală, stimulând studiului culturii și civilizației naționale ca parte integrantă a celei universale, cunoașterea trecutului ca mijloc de autocunoaștere în viitor, asigurând liberului acces la informație, non-discriminatorie, prin intermediul tehnologiei existente în prezent.*

Cuvinte cheie: *arhiva istorică, prezervarea documentelor prin scanare, valorificarea documentelor de patrimoniu, Biblioteca Digitală Națională, metadate, expoziții virtuale, expoziții itinerante*

Arhiva Istorică ca parte componentă a Colecțiilor Speciale ale Bibliotecii Naționale a României deține un număr important de dosare, grupate în câteva fonduri: Fondul Saint Georges, Fondul Kogălniceanu, Fondul Brătianu, Fondul Bălcescu, Fondul de Documente Istorice Vechi (secolele XV-XIX) și mai noul Fond Secolul XX. Deoarece toate documentele, majoritatea fiind de o importanță deosebită, sunt pe suport de hârtie, numărul lor mare ridică stringent problema conservării lor, în condiții optime. În același timp, în condițiile Arhivei Istorice modalitatea de conservare a lor prin digitizare poate

deveni și o modalitate de valorificare a documentelor de patrimoniu atât la nivel local, cât și național.

Documentele istorice din cadrul Arhivei Istorice acoperă o perioadă de aproape o jumătate de mileniu începând cu secolul al XV-lea și teminând cu a doua jumătate a secolului XX. În consecință, există documente scrise pe diverse tipuri de hârtie, despre care se cunoaște că este unul dintre cele mai fragile materiale, deteriorarea acestora necesitând intervenții de restaurare.

Conservarea acestei game largi de documente a impus o colaborare cu Centrul Național de Patologie și Restaurare din cadrul Bibliotecii Naționale. S-au discutat mai multe modalități de conservare, în condițiile în care presiunea factorului timp se face simțită zilnic. Restaurarea documentelor la Laboratorul de Patologie și Restaurare presupune scoaterea lor din circuit pentru o perioadă de timp îndelungată. Xeroxarea sau, în cel mai bun caz, fotografierea documentelor nu oferă cea mai bună calitate a imaginii. În cele din urmă am găsit soluția salvatoare: scanarea documentelor în cauză. Astfel în cadrul Arhivei Istorice a început să se aplice metoda prezervării documentelor prin scanare, ca primă etapă a procesului în sine. În caz de necesitate (deteriorarea documentelor) ele vor ajunge la Laboratorul de Conservare și Restaurare, pentru tratament, iar cititorului de la Sala de Lectură i se pot prezenta DVD-uri cu documentele în cauză (pe suport electronic), metodă ce va putea fi aplicată pentru toate documentele din cadrul Arhivei Istorice.

În concluzie, practica a demonstrat că digitizarea documentelor pe suport de hârtie poate servi drept cel mai sigur mijloc de conservare în timp a acestora.

Exemplu de aplicare a metodei de conservare prin scanare – Fondul de Documente Istorice sec. XV-XIX

Metoda de conservare prin scanare a fost aplicată în întregime în cazul Fondului de Documente Istorice Vechi (sec. XV-XIX).

Datorită valorii excepționale și vechimii documentelor acest fond a avut prioritate. S-au scanat toate documentele din fond, în jur de 1868 de unități arhivistice. Din motive lesne de înțeles, pecețile și câteva dintre documentele de dimensiuni mai mari au fost fotografiate cu suportul colegilor de la Laboratoru de Conservare și Restaurare. Aceasta a fost prima etapă a procesului.

Următoarea etapă a reprezentat crearea metadatelor pentru fiecare dintre cele 1868 de documente.

Împreună cu colegii de la Biblioteca Virtuală s-a realizat un model ce oferă o descriere amplă a fiecărui document în parte. Astfel fiecare document are o descriere fizică și intelectuală obligatorie - METADATA în format *xml*, care conține următoarele elemente:

Deținătorul: Biblioteca Națională a României;

Titlul documentului;

Subiectul;

Autorul;

Descrierea documentului;

Mențiune sigiliu, pecete, etc.;

Mențiune limba document original (doar pentru traduceri, copii);

Data actului actual;

Data actului original;

Tipul de hârtie (filigran, etc.);

Dimensiuni;

Limba documentului actual;

Cota documentelor cu care este în relație, separate prin virgulă;

Cota documentului.

În cea de-a treia etapă s-a realizat transferul tuturor informațiilor: a imaginilor scanate și a metadatelor către Biblioteca Virtuală, rezultatele putând fi vizualizate pe site-ul Bibliotecii Naționale a României, la secțiunea Biblioteca Digitală națională (sistemul Digitool):

http://digitool.bibnat.ro:8881/R/39XDU6M3CC1L6C66NT4NMGPU4P6V7CR8TNDMH621JFNDVFNJCC-02217?func=collections-result&collection_id=1206

În prezent digitizarea documentelor continuă. S-a finalizat scanarea totală a Fondului Bălcescu, mai mult de 60% din Fondul Brătianu, urmând ca toate fondurile din cadrul Arhivei Istorice să fie digitizate.

Expozițiile virtuale ca modalitate de valorificare a Arhivei Istorice

Ideea primei expoziții virtuale din cadrul Arhivei istorice este legată de unul dintre evenimentele importante ale anului 2009 organizate de Arhiva Istorică în colaborare cu Cabinetul Foto ale Colecțiilor Speciale ale Bibliotecii Naționale a României, și anume expoziția dedicată împlinirii a 150 de ani de la nașterea mareșalului Alexandru Averescu

„Un mareșal al României între destin și istorie – 150 de ani de la nașterea lui Alexandru Averescu”.

În cadrul acesteia, în cea mai mare parte s-au folosit documente din Arhiva Istorică și fotografiile din Cabinetul Foro. În timpul procesului de documentare în Fondul Saint Georges (Arhiva Istorică) au fost identificate documente reprezentând tăieturi din diferite ziare din perioada interbelică, ce puteau fi utilizate pentru acest eveniment. Analiza documentelor însă a pus în evidență faptul că acest lucru este imposibil. Motivul era fragilizarea și deteriorarea documentelor. În momentul constituirii dosarelor, pentru uz personal, fragmentele, după decupare au fost lipite pe foi de hârtie, care la rândul lor nu erau de cea mai bună calitate, Întâmplarea a făcut ca peste ani ele să ajungă într-o arhivă de stat. În timp, aceste file s-au îngălbenit și au devenit extrem de fragile, hârtia s-a deshidratat, chiar dacă la prima vedere nu par să prezinte semne clare de deteriorare. S-a ajuns la concluzia că documentele în cauză nu puteau fi prezentate în cadrul expoziției, mai mult decât atât, se excudea orice posibilitate de a fi consultate la Sala de lectură.

Am cerut concursul Laboratorului de Patologie și Restaurare. Împreună am căutat o modalitate prin care documentele să ajungă în fața publicului, fără a avea de suferit o altă deteriorare. În final s-a aplicat metoda de conservare prin scanare.

Astfel, am ajuns la ideea scanării tuturor documentelor folosite pentru expoziție, având ca scop valorificarea lor, fără a le aduce cel mai mic prejudiciu, Odată scanate, organizate în format electronic, ele pot fi prezentate oricând, oriunde, în orice condiții și la orice dimensiune, fără ca originalul să aibă de suferit.

Am parcurs la scanarea materialelor folosite la toate expozițiile organizate de noi.

În rezultat am creat următoarele expoziții virtuale: „Domnul Unirii și Triumful unei Generații. 150 de ani de la Unirea Principatele Române”, conținând 66 de imagini scanate; „Un mareșal al României între destin și istorie – 150 de ani de la nașterea lui Alexandru Averescu”, cu un număr de 40 de imagini scanate; „Regina Maria – o viață în imagini (1875 – 1938)”, cu 90 de imagini scanate. Acestora li s-au adăugat alte expoziții virtuale. Pentru toate expozițiile virtuale s-a realizat câte un catalog în format PDF, foarte ușor de consultat și la distanță.

Între timp expozițiile virtuale s-au transformat în expoziții itinerante.

De la expoziții virtuale la expoziții itinerante

Ideea expozițiilor itinerante a apărut în urma colaborării cu Serviciul Istoric al Armatei. Ca urmare s-a schițat conceptul expozițiilor itinerante elaborate de Cabinetul Arhiva Istorică în colaborare cu Cabinetul Foto.

Prima expoziție itinerantă avea ca subiect campaniile armatei române, pe parcursul timpului, din momentul apariției României ca stat modern.

Astfel, expoziția itinerantă „Campaniile Armatei Române” este compusă din patru expoziții, după cum au urmat din punct de vedere istoric și respectiv cronologic:

1. Războiul de Independență din 1877-1878;
2. Campania din Bulgaria (a armatei române) din anul 1913;
3. Războiul de Reîntregime a Neamului 1916-1919;
4. Armata Română în cel de-al Doilea Război Mondial – Campania din Est – 1941 – 1944.

Materialul expozițional conține 208 de imagini scanate, multe dintre ele rare și inedite, hărți, fotografii, scrisori, cărți poștale din fondurile Arhivei Istorică și ale Cabinetului Foto din cadrul Colecțiilor Speciale ale Bibliotecii Naționale a României. În cazul participării Armatei Române la cel de-al Doilea Război Mondial s-au prezentat materiale existente în fonduri, având ca limită cronologică anul 1944, până în data de 23 august 1944.

Pentru realizarea seriei de expoziții „Campaniile Armatei Române” s-a depus o muncă de cercetare și selecție în depozitele Colecțiilor Speciale ale Bibliotecii Naționale a României care a durat în jur de șase luni. Toate materialele prezentate sunt doar din fondurile BNaR.

Elaborarea expozițiilor virtuale itinerante are la bază dorința și necesitatea de a prezenta publicului din întreaga țară, diverselor categorii de vârstă și sociale, istoria națională pe bază de documente ilustrate. Vizitând expozițiile prezentate în țară oricine poate să facă cunoștință cu diverse aspecte ale activității Armatei Române acoperind o perioadă de aproape 80 de ani, prezentând evenimente cruciale pentru România.

Mai multe expoziții virtuale se pot vedea pe site-ul Bibliotecii Digitale Naționale la secțiunea Expoziții Virtuale:

http://digitool.bibnat.ro:8881/R/J2DANLU8RF93UADXUPNDHNLK8XST6IPL31PF3HKUVAY7DNVVDM-04018?func=collections&collection_id=1254

Necesitatea unei astfel de modalități de prezentare și a cererii pentru un astfel de gen de manifestare culturală, devenită itinerantă, a fost demonstrată printr-un număr

destul de mare de vernisaje și prezentări, conferințe organizate în țară, la cererea mai multor biblioteci și organizații civice.

În luna mai 2010, cu ocazia Zilei Eroilor, la Cercul Militar din Mediaș a fost vernisată întreaga expoziție, în colaborare cu Cercul Militar din Mediaș și Muzeul Municipal din localitate. S-a utilizat varianta prezentării obișnuite pe panouri în paralel cu o videoproiecție a întregului material.

În luna august 2010, cu ocazia omagierii intrării României în Primul Război Mondial, la Cluj s-a organizat o expoziție cu vernisaj pentru expoziția „Campaniile Armatei Române – Războiul de Reîntregire al Neamului – 1916-1919”. Colaboratorii BNaR la acest eveniment au fost Fundația Chora, Despărțământul Cluj al Asociației Astra și Fundația Culturală „Carpatica”¹.

În luna noiembrie a aceluiași an, tot la Cluj, la Cercul Militar din Cluj s-a făcut prezentarea întregii serii a celor patru expoziții împreună cu o conferință organizată cu acest prilej. Colaboratorii BNaR au fost Cercul Militar din Cluj, Fundația Chora, Despărțământul Cluj al Asociației Astra.

În luna decembrie 2010 la Craiova a fost organizată prezentarea aceleiași expoziții cu ocazia zilei de 1 Decembrie. Colaboratorii BNR au fost Biblioteca Județeană „Alexandru și Aristia Aman” din Craiova. Tot la Craiova a ajuns și expoziția dedicată Unirii Principatelor Române.

Conceptul expozițiilor virtuale itinerante s-a extins și asupra altor subiecte.

Expozițiile au ajuns și la Sibiu, Brăila, etc. La Brăila, la Biblioteca Județeană, inițial, s-a organizat o conferință dedicată evenimentului, iar mai târziu, materialele au fost prezentate în cadrul cercului de istorie care își desfășura activitatea la bibliotecă.

Ca argument care demonstrează utilitatea și necesitatea valorificării acestui gen de expoziție la nivel național, cu concursul colegilor brăileni, expoziția a fost primită cu mult succes chiar și la un penitenciar din apropierea municipiului, în cadrul unui program de recuperare socială ce se derula acolo.

Ultima expoziție fizică ajunsă expoziție itinerantă ține de domeniul istoriei astronomiei românești. Intitulată „Prima expediție astronomică românească. Senegal. Eclipsa totală de Soare. 16 aprilie 1893”, conținând mărturii (documente) fotografice

¹ <https://cimec.wordpress.com/2010/08/11/cluj-napoca-vernizarea-expoziției-itinerante-campaniile-armatei-romne-romnia-n-primul-razboi-mondial-1916-1919/>

inedite cu privire la prima participare a astronomilor români la o expoziție internațională, în persoana savantului Nicolae Coculescu, ea va fi expusă spre vizualizare pe parcursul anului 2015 la Observatorul Astronomic „Bosianu” al Academiei Române. Expoziția reprezintă un exemplu frumos de parteneriat desfășurat între Biblioteca Națională a României și Institutul Astronomic al Academiei Române – AIRA. Expoziția virtuală poate fi vizualizată aici: http://digitool.bibnat.ro:8881/R/J2DANLU8RF93UADXUPNDHNLK8XST6IPL31PF3HKUVAY7DNVVDM-04092?func=collections-result&collection_id=1278

Elena COJUHARI – Biblioteca Națională a României - Colecții Speciale - Arhiva Istorică (bibliotecar) *Studii postuniversitare* de specializare în Biblioteconomie și Știința Informării, Facultatea de Litere, Universitatea din București, 2009. *Master în istoria orală*, Facultatea de Istorie și Filosofie, Universitatea ”Babeș-Bolyai”, 2007. *Licențiată în istorie*, specializarea istorie contemporană, Facultatea de Istorie și Filosofie, Universitatea ”Babeș-Bolyai”, Cluj Napoca, 2004

Europeana pentru biblioteci: scop în sine sau oportunitate ? (aspecte culturale și tehnice)

Dan MATEI

dan@cimec.ro

Institutul Național al Patrimoniului

Rezumat: *Articolul descrie Biblioteca Digitală Europeană (europeana.eu), cu obiectivele și utilizarea ei. Apoi prezintă a) metadatele descriptive ale exponatelor și cerințele pentru expunerea lor; b) rolul agregatorului național; c) beneficiile instituțiilor memoriei în urma expunerii colecțiilor lor în Europeana; d) contribuția (mai mult decât modestă) a României la Europeana și explicația ei. În fine, se discută aspectele culturale ale expunerii în Europeana, și – mai ales – problema „capodoperelor”, în acest context.*

Cuvinte cheie: *biblioteci digitale, Europeana, agregarea metadatelor, patrimoniu cultural digitizat, definirea capodoperelor*

I. Biblioteca Digitală Europeană *europeana.eu*: ce este ea ?

Biblioteca Digitală Europeană¹ este un catalog colectiv transnațional de resurse culturale digitale expuse de țările membre ale Uniunii Europene (plus încă câteva din afara Uniunii). Ea stochează și expune metadatele (i.e. fișele catalografice ale) obiectelor digitale. Expunerea se face în două moduri: printr-un portal și printr-o interfață programată – API [Application Programming Interface]². Prin portal (fig. 1), utilizatorii pot interoga direct colecția, iar prin API, dezvoltatorii afiliați pot îngloba înregistrări în propriile lor aplicații. Remarcă esențială: obiectele digitale propriu-zise nu sunt stocate pe serverele *Europeana*, ci sunt expuse pe saiturile furnizorilor, deci într-un mod (foarte) distribuit.

¹ www.europeana.eu

² <http://pro.europeana.eu/api>

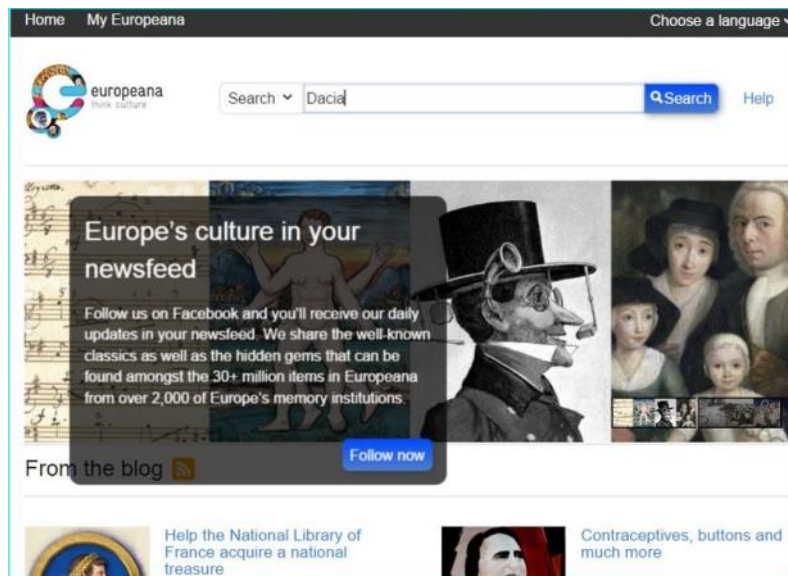

Fig. 1. Pagina natală *Europeana*

Featured Item	Featured Partner
 <p data-bbox="443 992 667 1021">Natură statică cu flori</p> <p data-bbox="443 1043 756 1234">Floral composition range of Pinks, yellows and greys greys of red. To highlight crop floral on blue-yellow background. Balanced color of hot and cold, the flowers in warm colors-background in cool colors. The entire color Irizări; flowers.</p>	 <p data-bbox="1042 992 1359 1072">The Rybinsk State History, Architecture and Art Museum-Preserve museum</p> <p data-bbox="842 1099 1359 1218">One of the oldest and the best museums of the Upper Volga Region, was founded in 1910. Now the museum houses more than 120 thousand exhibits: from saurian bones to paintings of famous artists.</p>

Fig. 2. Exponatul evidențiat (la data redactării)

Pe pagina natală se evidențiază (periodic) un exponat și un furnizor de conținut (fig. 2)³. Un exemplu de fișă metadatală expusă de *Europeana* apare în fig. 3. Pentru a vedea obiectul digital, utilizatorul trebuie să urmeze link-ul către site-ul furnizorului (fig. 4). Acolo, fie se află chiar obiectul, fie (cazul nostru) fișa sa metadatală, de unde poate să ajungă la obiect (fig. 5).

³ Întâmplător, la momentul redactării exponatul evidențiat era o pictură „românească”; descrierea ei este – evident – făcută automat: sare în ochi faptul că bietul program de traducere n-a înțeles cuvântul „irizări”.

[View](#)

CC0 [Share](#)

View item at
cIMEC - Institutul de
Memorie Culturală
[Share](#)

[Share](#)

[W](#) Cite on
Wikipedia

[a](#) Translate
details

Select language ▼

Powered by Microsoft®
Translator

Natură statică cu flori

Description:
Compoziție florală în gamă de rozuri, griuri de galben și griuri de roșu. Sublinierea decupajului floral pe fond galben-albăstrui. Cromatică echilibrată de cald și rece, respectiv florile în culori calde - fundal în culori reci. Irizări de culoare întreg;

flori

Creator:
Popescu, Ștefan

Contributor:
Școala modernă românească

Date of creation:
Început de sec. XX; 1920

Type:
StillImage

Format:
image/jpeg; L = 35 cm., I = 26 cm.; 350; 260; ulei pe lemn

Subject:
Pictură de șevalet; Romania; România; Roumanie; Rumänien; Rumania

Provenance:
România; Chirescu, Aurel

Publisher:
CIMEC - Institutul de Memorie Culturală, Bucharest, Romania

Source:
Muzeul Județean Argeș - PITEȘTI

Data provider:
cIMEC - Institutul de Memorie Culturală

Fig. 3. Fișa obiectului expusă pe portalul *Europeana*

Bunuri culturale mobile clasate în Patrimoniul Cultural Național
Mobile Cultural Objects Classified in the National Cultural Heritage

Pictură de șevalet - Popescu, Ștefan. *Natură statică cu flori*
Copyright: Muzeul Județean Argeș - PITEȘTI

Deținător / Owner * * la data clasării / at the time of classification	Muzeul Județean Argeș - PITEȘTI
Domeniu / Domain	Artă plastică
Nr. inventar / Accession number	244
Tip / Type	Pictură de șevalet
Autori/Emitent / Author/Issuer	Popescu, Ștefan
Titlu/Subtip / Title/Subtype	Natură statică cu flori
Scoală / School	Școala modernă românească
Material	Ulei pe lemn
Material/Tehnică (text)/ Material/Technique (text)	Ulei pe lemn
Dimensiuni / Dimensions	L = 35 cm., I = 26 cm.
Datare / Dating	Început de sec. XX
Fișă întocmită de / Record made by	Lucici, Augustin
Ordin de clasare / Classification order	2472/09.08.2007 - Fond
	Poziția 17

Descriere / Description

Compoziție florală în gamă de rozuri, griuri de galben și griuri de roșu. Sublinierea decupajului floral pe fond galben-albăstrui. Cromatică echilibrată de cald și rece, respectiv florile în culori calde - fundal în culori reci. Irizări de culoare întregă, compoziție de la cald la rece.

Fig. 4. Fișa obiectului expusă pe site-ul furnizorului

Fig. 5. Obiectul, pe situl furnizorului

II. Ce e nevoie pentru expunerea în *europena.eu* ?

A. Publicarea online a obiectului digital (pe situl furnizorului !)

Prima cerință (evidentă) pentru apariția în *Europeana* este publicarea obiectului digital (imagine, text, fonogramă, videogramă) pe web, și anume pe situl furnizorului. Publicarea trebuie să îndeplinească o condiție minimală: adresa web (URL-ul) la care se găsește obiectul digital trebuie să fie stabilă pe termen lung. Această adresă este un element vital în fișa metadatală a obiectului, aflată în catalogul *Europeana*. Dacă această adresă se schimbă, utilizatorul care va dori să accedă acel obiect va obține faimoasa eroare 404. Ca și cum în fișa cărții sau a obiectului muzeal e consemnată o localizare, iar cartea/obiectul este mutat(ă) de acolo, fără a se actualiza fișa. Resursa e cvasi-rătăcită⁴. Prin „stabilă pe termen lung” înțelegem o persistență de minimum 10 ani. E o cerință grea. Chiar situri importante (cum ar fi YouTube, Wikimedia, Flickr, GoogleBooks), suntem siguri că peste 10 ani vor mai exista și că vor avea aceleași adrese? Din fericire, instituțiile (publice) ale memoriei pot să-și păstreze adrese stabile, chiar dacă suferă reorganizări instituționale.

Pe de altă parte, câteva calități sunt (foarte) dezirabile:

- Conexiunea Internet (de upload) a sitului furnizorului să fie rapidă; altminteri, indiferent de viteza conexiunii utilizatorului, obiectul i se va încărca lent.
- Calitatea obiectului digital să fie acceptabilă: dimensiunile sale să nu fie excesive (pentru a se încărca rezonabil de iute și în cazul conexiunilor lente), iar – în cazul

⁴ În general, până acum, furnizorii de conținut au tratat cu ușurință această cerință: se întâmplă adesea să-și schimbe proiectantul sitului instituțional, fără să-i ceară să prezerve adresele web anterioare.

imaginilor – rezoluția să fie cât de bună.

• Formatul obiectului digital să nu fie neuzual (e.g. .djvu). În plus, să fie convenabil, mai ales în cazul textelor: dacă obiectul e o succesiune de imagini de pagină (e.g. o carte scanată), e preferabil un vizualizator pagină-cu-pagină în locul unui (mare) fișier pdf⁵. Vezi cartea din fig. 6 și 7, în contrast cu cea din fig. 8 (a cărei fișă metadatală se vede în fig. 9). Dacă este de ales, formatul cel mai convenabil rămâne HTML pur (fig. 11): se adaptează ecranului utilizatorului și este cel mai economic ca volum. Notă: pentru imaginea-timbru din fișă, alta decât imaginea copertei (fig. 6), ar fi preferabilă imaginea paginii de titlu (fig. 10).

Fig. 6. Fișa unei cărți scanate

erolei Torcenieme care afirma ca Dacia au fost stramutati in alte parti si au fost adusi colonizatori din imperiu , prin aceasta inducand ideea ca Transilvania ar fi fost decimata si libera la colonizare. Se uita faptul ca Dacia a fost cucerita in proportie de 30% , iar limba vorbita de Daci era latina pe care o vorbeau inainte de a se infiinta Roma , dealtfel Romanii (viitorii italieni) se trag din Daci si nu invers. Dacia, viitoarea Romania, desi o mare putere, a avut un destin tragic dupa infringerea ei, fiind situata la intrtreaiera celorlalte puteri, care au jefuit-o sistematic (romanii, austro-ungarii, turcii, tatarii, rusii, polonii, etc.)

URI: <http://digital-library.ulbsibiu.ro/dspace/handle/123456789/343>

Appears in Collections: Old Books

File	Description	Size	Format
Rusu_Compendiu_de_Istoria_Transilvaniei_titlu.pdf	Compendiu de Istori'a Transilvaniei, pagina de titlu	563.7 kB	Adobe PDF View/Open
Rusu_Compendiu_de_Istoria_Transilvanie_coperta.pdf	Compendiu de Istori'a Transilvaniei, coperta	946.67 kB	Adobe PDF View/Open
Rusu_Compendiu_de_Istoria_Transilvanie_pag_interior.pdf	Pagini interior: Nr. de inventar, scrise de mana si stampila Societatea de lectura Inocentiu M. Clainu, Blasiu	1.15 MB	Adobe PDF View/Open
Rusu_Compendiu_de_Istoria_Transilvanie_1.pdf	Proprietatea, scris cu litere de mana	623.04 kB	Adobe PDF View/Open

Fig. 7. Cartea digitalizată oferită sub forma unor fișiere pdf mari

⁵ Deoarece un fișier pdf e – de regulă – foarte voluminos, deci se încarcă lent (și, poate, costisitor), iar pe de altă parte, pe terminale mobile, cu ecran îngust, gen tabletă sau telefon, se citește semnificativ mai greu.

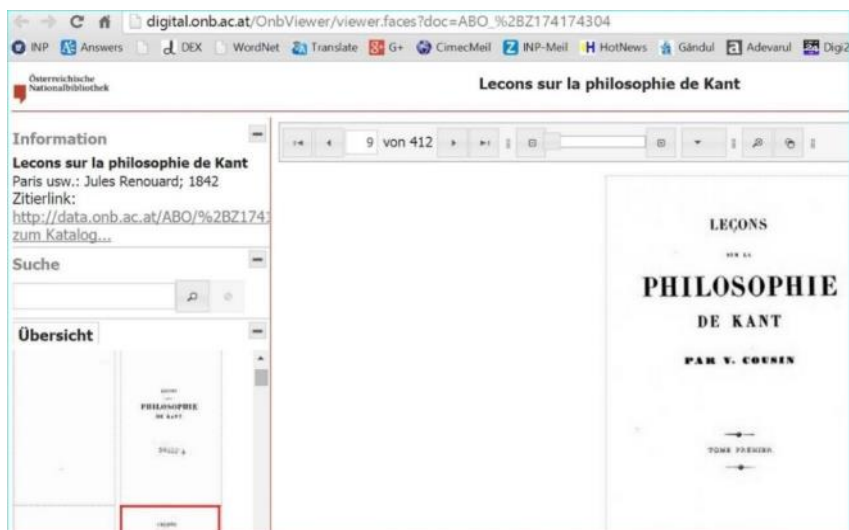

Fig. 8. Vizualizator pagină-cu-pagină

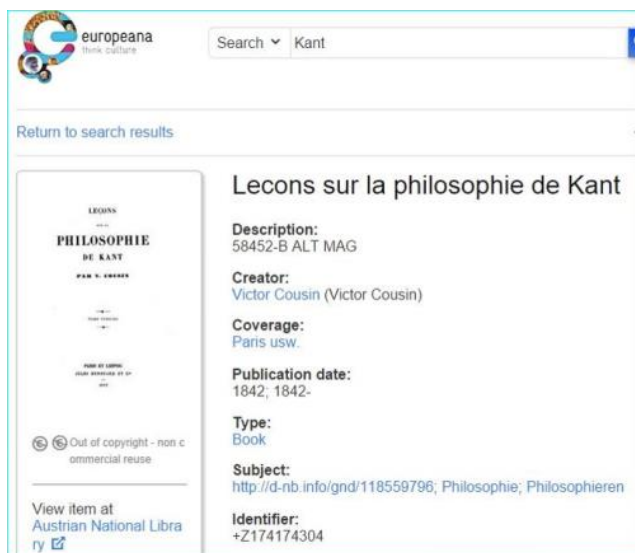

Fig. 9. Fișa metadatală (*Europeana*)
a cărții din fig. 8

Fig. 10. Imagine-timbru
preferabilă

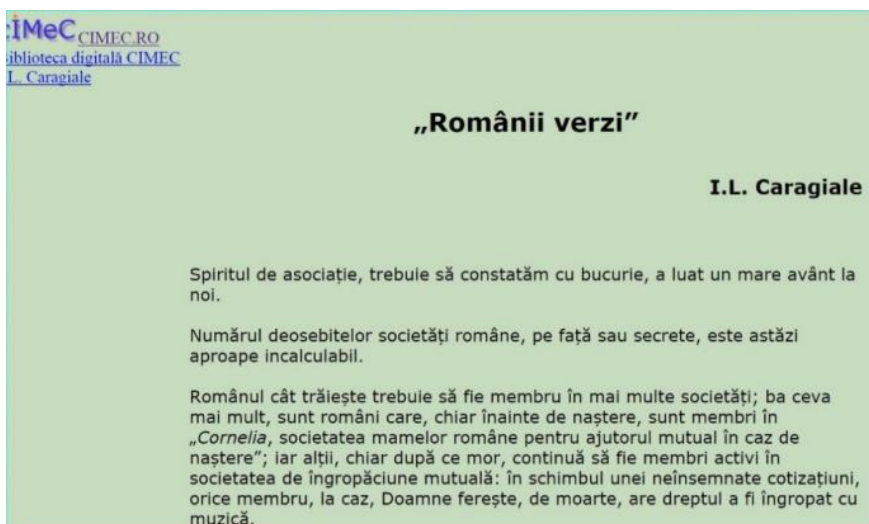

Fig. 11. Formatul preferabil: HTML

B. Transmiterea la Haga a metadatelor obiectelor digitale (inclusiv adresa web a obiectului !)

Metadatele trebuie să îndeplinească câteva cerințe:

- să fie conforme formatelor de date *Europeana*, i.e. EDM [Europeana Data Model] sau — deja cam nerecomandat — ESE [Europeana Semantic Elements];
- să fie oferite sub licența CC0 [Creative Commons], i.e. „No rights reserved”;
- să specifice licența sub care este expus obiectul digital; licențele acceptabile sunt⁶: "*Marca Domeniului Public*" [Public Domain Mark] (PDM), "*Ieșită de Sub Copyright – Reutilizare Necomercială*" [Out Of Copyright - Non Commercial Re-use] (OOC-NC), "*Creative Commons CC0 1.0 - Dedicată Domeniului Public*" [Universal Public Domain Dedication] (CC0), "*Operă Orfană*" [Orphan Works] (OW).

III. Formatul metadatelor: EDM [Europeana Data Model]

EDM⁷ este o ontologie specifică *Europeana*, care cuprinde clase și proprietăți adaptate funcționalității acesteia. O mostră (descrierea unui obiect) EDM (în formalismul RDF/XML) este vizibilă în fig. 12 și 13.

⁶ <http://pro.europeana.eu/available-rights-statements>

⁷ <http://pro.europeana.eu/edm-documentation>


```

<edm:ProvidedCHO rdf:about="000B221934574730BEB46AD8CA3A0C4F">
  <dc:creator xml:lang="ro">autor: Pop, Vasile Ladislau</dc:creator>
  <dc:description xml:lang="ro">
    Pop Vasile Ladislau (1819-1875) îl anunță pe Mureșianu Iacob 1812-
    1887) de sosirea Rescriptului Imperial prin care se anunță
    continuarea Dietei Transilvaniei cu data de 1 iulie. Actul este
    scris în trei limbi: maghiară, germană și română, iar sub fiecare
    coloață sunt semnăturile a trei personalități: împăratul Franz
    Josif, Ministrul Nadajdy și consilierul Reichenstein.
  </dc:description>
  <dc:description xml:lang="ro">culoarea: negru</dc:description>
  <dc:identifier xml:lang="ro">număr de inventar: 00401</dc:identifier>
  <dc:language xml:lang="ro">limba: română</dc:language>
  <dc:subject xml:lang="ro">
    descriptor: Pop Vasile Ladislau; Mureșianu Iacob; corespondență;
    sec. XIX; Dieta Transilvaniei
  </dc:subject>
  <dc:title xml:lang="ro">
    Pop Vasile Ladislau către Mureșianu Iacob
  </dc:title>
  <dc:type xml:lang="ro">Corepondență</dc:type>
  <dc:type xml:lang="ro">Scrisoare</dc:type>
  <dcterms:created xml:lang="ro">1863 mai 09</dcterms:created>
  <dcterms:extent xml:lang="ro">lungime: 210</dcterms:extent>
  <dcterms:extent xml:lang="ro">lățime: 138</dcterms:extent>
  <dcterms:medium xml:lang="ro">hârtie</dcterms:medium>
  <dcterms:medium xml:lang="ro">cerneală</dcterms:medium>
  <edm:currentLocation xml:lang="ro">
    Muzeul "Casa Mureșenilor" - BRAȘOV
  </edm:currentLocation>
  <edm:hasMet xml:lang="ro">
    deținător: Muzeul "Casa Mureșenilor" - BRAȘOV
  </edm:hasMet>
  <edm:type>IMAGE</edm:type>
</edm:ProvidedCHO>

```

Fig. 12. EDM: proprietățile obiectului propriu-zis

```

<edm:WebResource rdf:about="http://clasate.cimec.ro/medium/DOC_6914503_726-7.jpg"/>
<ore:Aggregation rdf:about="000B221934574730BEB46AD8CA3A0C4F">
  <edm:aggregatedCHO rdf:resource="000B221934574730BEB46AD8CA3A0C4F"/>
  <edm:dataProvider>Muzeul "Casa Mureșenilor" - BRAȘOV</edm:dataProvider>
  <edm:hasView rdf:resource="http://clasate.cimec.ro/medium/DOC_6914503_726-7.jpg"/>
  <edm:isShownAt rdf:resource="http://clasate.cimec.ro/detalii.asp?k=000B221934574730BEB46AD8CA3A0C4F"/>
  <edm:isShownBy rdf:resource="http://clasate.cimec.ro/Poza.asp?k=000B221934574730BEB46AD8CA3A0C4F"/>
  <edm:object rdf:resource="http://clasate.cimec.ro/medium/DOC_6914503_726-7.jpg"/>
  <edm:provider>INP - National Heritage Institute, Bucharest </edm:provider>
  <edm:rights rdf:resource="http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/3.0/" />
</ore:Aggregation>

```

Fig. 13. EDM: Proprietățile reprezentării digitale

Pentru fiecare exponat, câteva proprietăți sunt obligatoriu de specificat:

- fie un titlu (proprietatea *dc:title*), fie o descriere (proprietatea *dc:description*);
- (pentru exponatele textuale) limba (proprietatea *dc:language*);
- tipul (proprietatea *edm:type*); acesta poate fi: TEXT, IMAGE, SOUND, VIDEO, 3D;
- fie subiectul (proprietatea *dc:subject*), fie natura sau genul (proprietatea *dc:type*), fie locul pe care îl invocă (proprietatea *dcterms:spatial*), fie subiectul spațial sau temporal (proprietatea *dc:coverage*);
- furnizorul original al metadatelor (proprietatea *edm:dataProvider*);
- furnizorul direct al metadatelor către *Europeana* – de regulă agregatorul (proprietatea *edm:provider*);
- declarația (validă) privind drepturile de proprietate intelectuală asupra exponatului

(proprietatea *edm:rights*);

- identificatorul unic și persistent al exponatului (atributul *rdf:about* al clasei *ProvidedCHO* și proprietatea *edm:aggregatedCHO*);

- un link (URL) către exponat; fie aflat în contextul siteului furnizorului (proprietatea *edm:isShownAt*) – vezi fig. 14, fie către obiectul digital propriu-zis, descărcabil⁸ (proprietatea *edm:isShownBy*) – vezi fig. 15, fie ambele – vezi în fig. 13.

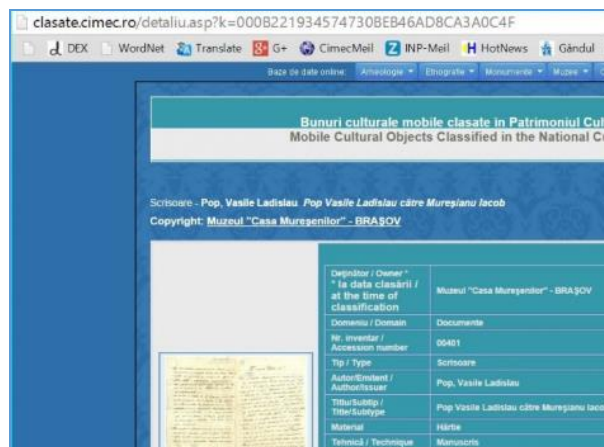

Fig. 14. Exemplu de pagină la care trimite *isShownAt* (exponatul în contextul furnizorului)

Fig. 15. Exemplu de obiect la care trimite *isShownBy* (exponatul scos din context)

IV. Agregatorul pentru *Europeana*

Un agregator este o instituție (sau proiect european) care preia metadatele de la furnizorii afiliați ei, le convertește într-unul dintre formatele acceptate și le transferă la *Europeana* (la sediul de la Haga). În prezent Biroul *Europeana* conlucrează cu circa 100

⁸ e.g. jpg, mp3, html, pdf.

de agregatori naționali și domeniali, care agregă metadate furnizate de peste 3.000 de furnizori, din 35 de țări⁹. Procesul de agregare este reprezentat schematic în fig. 16.

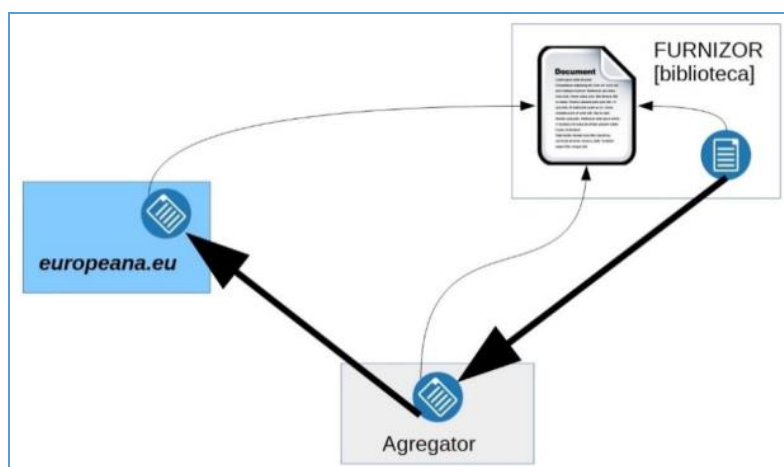

Fig. 16. Procesul de agregare

În cazul României, agregatorul național (INP) acceptă metadate în următoarele formate: bază Access (cu un query specific), Excel (cu un format specific), CSV (cu un format specific), EDM, MARC (prin intermediul catalogului colectiv național www.biblio.ro).

V. De ce și-ar expune instituțiile memoriei colecțiile în *Europeana* ?

Felul cum Europeana Foundation sintetizează beneficiile asocierii unei instituții culturale cu *Europeana* este vizibil în fig. 17¹⁰.

Fig. 17. Beneficiile participării la *Europeana*

Așadar, în esență, participând la *Europeana*, instituția:

⁹ <http://www.pro.europeana.eu/web/guest/content>

¹⁰ <http://pro.europeana.eu/provide-data>

- își expune colecția unei audiențe mai largi;
- își sporește numărul de vizitatori pe site-ul propriu;
- își poate plasa propriile materiale în contexte mai largi, e.g. antologii și expoziții virtuale.

Acestea, pe lângă oportunitatea (și stimulentele) de a-și verifica și – eventual – a-și îmbunătăți metadatele din catalogul colecției.

Așadar – pentru a răspunde întrebării din titlu, participarea la *Europeana* este o oportunitate majoră pentru instituțiile memoriei! Deși, și ca scop în sine ar fi cu totul onorabilă.

VI. Participarea României: mai mult decât modestă (până în prezent)

În 2011, Comisia Europeană a emis „*Recomandarea C(2011) 7579 privind digitizarea și accesibilitatea online a materialului cultural și conservarea digitală*”. Aceasta cere la art. 7:

Participarea la evoluția viitoare a bibliotecii Europeana, prin:

1. *încurajarea instituțiilor de cultură, editurilor și altor titulari de drepturi să acorde accesul, prin intermediul bibliotecii Europeana, la materialele digitizate de care dispun, sprijinind astfel platforma în efortul acesteia de a oferi până în 2015 acces direct la 30 de milioane de elemente digitizate, printre care două milioane de elemente audio sau audiovizuale¹¹;*
2. *condiționarea acordării tuturor fondurilor publice pentru viitoarele proiecte de digitizare de posibilitatea ca publicul larg să aibă acces, prin Europeana, la materialele digitizate;*
3. *garantarea faptului că toate capodoperele aparținând domeniului public vor fi accesibile prin intermediul bibliotecii Europeana până în 2015 (fig. 18).*

În plus, în Anexa II, ea cere: „*Conținutul minim cu care trebuie alimentată biblioteca Europeana – obiective indicative per stat membru*”, și anume pentru România: obiectivul indicativ pentru 2015: 789.000 de exponate (fig. 19).

¹¹ Deja s-a ajuns la peste 39 de milioane de exponate, dar doar ceva peste 500 de mii de audiogramme și ceva peste 400 de mii de videogramme.

- (b) making all public funding for future digitisation projects conditional on the accessibility of the digitised material through Europeana,
- (c) ensuring that all their public domain masterpieces will be accessible through Europeana by 2015,

Fig. 18. Extras din *Recomandarea C(2011) 7579*

POLAND	639,099	1,575,000
PORTUGAL	28,808	528,000
ROMANIA	35,852	789,000
SLOVAKIA	84.858	243,000

Fig. 19. Extras¹² din Anexa II a *Recomandării C(2011) 7579*

Graficul contribuțiilor la *Europeana*, pe țări, la sfârșitul lui 2014, este prezentat în fig. 20¹³.

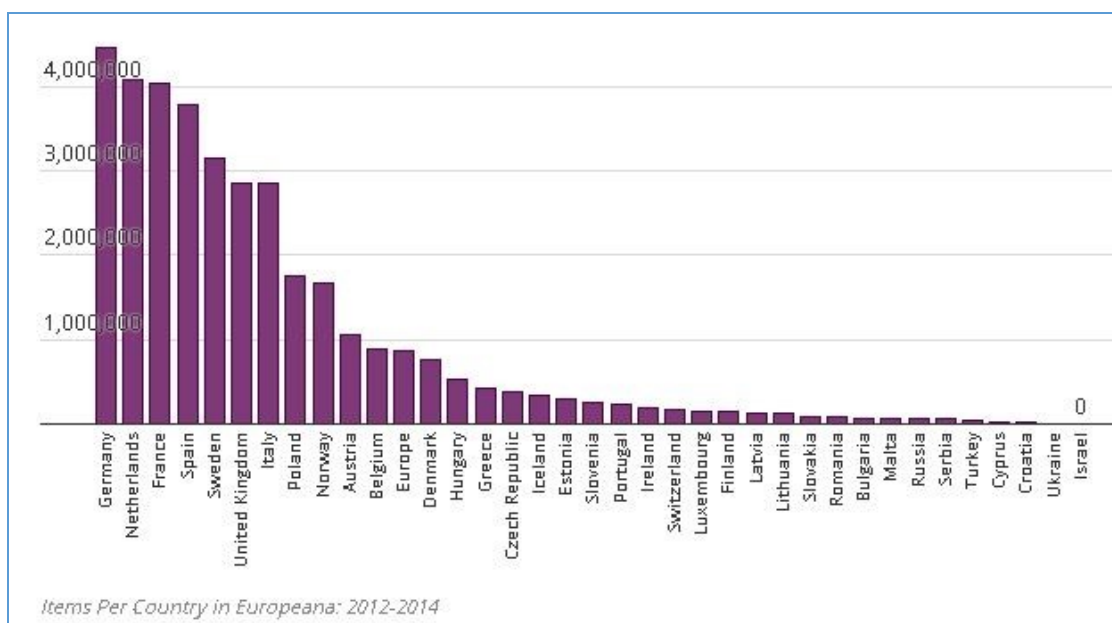

Fig. 20. Contribuțiile la *Europeana* (sfârșitul lui 2014)

România este pe locul 27, cu **76.970 exponate**, adică **9,75%** din cerința Recomandării! Cu alte cuvinte, o situație catastrofală. Nu doar ca neîndeplinire a Recomandării CE, ci și ca reprezentare a culturii românești în ansamblul culturii europene.

Problemele curente ale participării României la *Europeana* sunt de ordin:

- tehnic: lipsa unui instrument online de furnizare/actualizare (și la noi și la *Europeana* !);

¹² Coloana a doua indică numărul de exponate furnizate de fiecare țară, până în 2011.

¹³ <http://www.pro.europeana.eu/web/guest/content>

- politic: insuficientă presiune a Ministerului Culturii asupra instituțiilor memoriei;
- politic: insuficient interes al instituțiilor culturale;
- profesional: (adesea) calitatea scăzută a metadatelor disponibile, i.e. calitatea indexării;
- profesional: (adesea) descrieri pentru specialiști și nu pentru public (mai ales la muzee și arhive).

VII. Aspecte culturale: prioritățile

După părerea mea, prioritățile (românești) de expunere în *Europeana* ar fi (în ordine):

- ce e deja publicat online, fără a fi expus în *Europeana*;
- ce e deja convertit digital și catalogat;
- ce e deja convertit digital, dar necatalogat: cele mai relevante pentru cultura (în ordine) locală, din România, europeană;
- ce e deja catalogat, dar neconvertit digital: cele mai relevante pentru cultura (în ordine) locală, din România, europeană.

VIII. Aspecte culturale: „capodoperele”

Reamintesc că art. 7/c din *Recomandarea C(2011) 7579* cere „garantarea faptului că toate capodoperele aparținând domeniului public vor fi accesibile prin intermediul bibliotecii Europeana până în 2015”¹⁴. Obiectiv dificil ! Mai ales prin prezența cuvântului „toate” ! Trei probleme majore apar: a) cum definim „capodopera”, b) cum identificăm toate capodoperele, c) cum facem să le expunem (chiar dacă ignorăm termenul 2015 !).

În 2012, echipa de la Biroul Europeana a definit „capodopera” astfel¹⁵:

- "o lucrare de o creativitate sau măiestrie excepțională, sau o lucrare care s-a bucurat de o deosebită apreciere critică [...], reprezentând moștenirea de atribute tangibile și intangibile ale trecutului unui grup sau al unei societăți" și
- "un obiect moștenit, întreținut și demn de prezervat pentru viitor".

Iar definiția din WordNet sună astfel¹⁶:

¹⁴ Această cerință contrabalansează — într-o oarecare măsură — abordarea prea cantitativistă a *Europeana*.

¹⁵ *Masterpieces: internal research report* / Lea Brunelle, Annette Friberg. — Europeana Office, 2012

- a) lucrarea cea mai remarcabilă a unui artist sau artizan;
- b) o realizare remarcabilă.

E clar că se pune problema unei „definiții operaționale”. Partea a doua a celor două definiții e cam vagă (orice document de arhivă important s-ar încadra?, dar teorema lui Pitagora?), iar prima parte sugerează criteriul estetic. Nici mie nu mi se pare că obiecte – oricât de remarcabile – din domeniile: istorie naturală, memorabilia, numismatică; documente non beletristice, arheologie ar putea fi considerate „capodopere”. Prin urmare, după mine, ca definiție de lucru a capodoperei am putea să ne mulțumim cu: „o lucrare artistică sau literară excepțională”.

Cum să tratăm capodoperele în practică (în contextul *Europeana*)? Întâi: cine le desemnează? Cred că ar merita constituirea unor „comitete de înțelepți” pe diversele domenii, dar și mobilizarea opiniei publice. Ar fi o ocazie să se revizuiască canonul național. Și chiar și inevitabilele controverse ar fi interesante, din punct de vedere cultural.

Apoi, direct legat de expunerea în *Europeana*: cine expune o capodoperă? Țara de origine? Țara unde se află? Cine expune „Mona Lisa”? Italia sau Franța? Dar „Măiastra” lui Brâncuși? Noi sau americanii? Sau și unii și alții? Pe de altă parte, putem să convenim că o capodoperă merită un tratament preferențial, care să se manifeste printr-o catalogare mai fină, poate prin câteva considerații critice atașate și – mai ales – printr-o fișă multilingvă (măcar și în engleză, franceză și germană). În fine, și Biroul Europeana trebuie să găsească o modalitate de a semnala într-o fișă EDM că respectivul exponat este o capodoperă.

IX. Ce face INP (în calitate de agregator) ?

Obiectivul INP pe termen mediu este realizarea platformei Bibliotecii Digitale a României (*culturalia.ro*), pandantul național al *Europeana*. Din păcate, acest proiect necesită o investiție semnificativă, deocamdată indisponibilă. Speranța ne stă în fondurile Agendei Digitale pentru Europa 2020¹⁷.

În pregătirea acestui proiect, lucrăm la convertirea datelor din bazele noastre de

¹⁶ <http://wordnetweb.princeton.edu/perl/webwn?s=masterpiece>

¹⁷ <http://digitalagenda.ro/>

date (e.g. Inventarul Patrimoniului Cultural Național, Repertoriul Arheologic Național, Catalogul Incunabilelor, Repertoriul Teatral Postbelic), la un model de date *state-of-the-art*, o extensie a ontologiei CIDOC-CRM¹⁸ (ajunsă la versiunea 6.0 și oficializată ca standardul ISO 21127:2014¹⁹). Pe lângă acest efort, vrem să ne asigurăm (ceea ce se cheamă acum) „entitățile contextuale” (persoane, concepte, locuri geografice, evenimente etc.) convertind și fișiere de autoritate consacrate: AAT [Art and Architecture Thesaurus]²⁰ și RAMEAU [Répertoire d'autorité-matière encyclopédique et alphabétique unifié]²¹. Ar mai urma TGN [Thesaurus of Geographical Names]²² și ULAN [Union List of Artist Names]²³. Și tare ne-am dori un editor online, ca să putem adăuga echivalențe românești acestor înregistrări de autoritate.

În fine, suntem deschiși să procesăm și să expediem spre Haga metadatele oricărui furnizor de conținut din România.

(*europa.eu*).

Dan MATEI, documentarist și informatician. Între 1990 și 2011, director al Institutului de Memorie Culturală [CIMEC]. Din 2011, director al Direcției Patrimoniu Mobil, Imaterial și Digital (din Institutul Național al Patrimoniului [INP]), direcție care exercită funcția de agregator național pentru Biblioteca Digitală Europeană

¹⁸ http://cidoc-crm.org/official_release_cidoc.html

¹⁹ http://www.iso.org/iso/catalogue_detail?csnumber=57832

²⁰ <http://www.getty.edu/research/tools/vocabularies/aat/>

²¹ <http://rameau.bnf.fr/>

²² <http://www.getty.edu/research/tools/vocabularies/tgn/>

²³ <http://www.getty.edu/research/tools/vocabularies/ulan/>

În loc de concluzii

Colecțiile de patrimoniu în era digitală; în loc de o cronică a unui workshop,^{1,2}

Florin Gheorghe FILIP
ffilip@acad.ro
Biblioteca Academiei Române

***Rezumat:** Prezentul material are ca scop descrierea contextului și a modului în care a fost organizat și s-a desfășurat workshopul dedicat temei anunțate prin titlul acestui text. Mai întâi se descriu, pe rând, unele concepte legate de sectorul cultural (cu accent pe biblioteci) în era digitală și evoluțiile din domeniu pe plan internațional și național. Apoi se trec în revistă principalele proiecte desfășurate de către sau cu aportul Bibliotecii Academiei Române (BAR) și se prezintă unele detalii privind pregătirea și desfășurarea workshopului.*

***Cuvinte cheie:** digitizare, economia culturii, expoziții virtuale, sectorul cultural, tehnologia informației.*

1. INTRODUCERE

În anul 1992, la prima sa vizită în România, efectuată în scopul lansării programului de cooperare al UE intitulat *EC-PECO* („European Communities-Pays de l’Europe Centrale et Orientale”), prof. G. Metakides, coordonatorul programului european de cercetare în domeniul *TI* (Tehnologia Informației), a fost invitat de Acad. M. Drăgănescu, președintele Academiei Române (AR), să cunoască o parte din tezaurul cultural al BAR. Cu acea ocazie, prof. Metakides, ținând în mână cu vădită emoție câteva manuscrise grecești vechi, l-a îndemnat pe autorul acestui text, care pe atunci conducea *Institutul de cercetare în informatică* (ICI), să înceapă neîntârziat activitățile de digitizare a colecțiilor BAR astfel încât ele să fie accesibile la orice oră și din orice loc de pe planetă [Filip, 96a]. Din acel moment, a început o bună colaborare între ICI și BAR pentru digitizarea unor documente și postarea în spațiul virtual a versiunilor electronice ale acestora folosind platforma tehnică oferită de *RNC*, prima rețea de

calculatoare din România realizată de ICI și conectată mai întâi la *Bitnet* în septembrie 1992 și apoi la *Internet*, în aprilie 1993 (Filip, Popa, 1996). A fost un prim contact sistematic al oamenilor dintr-o mare bibliotecă din România cu informaticienii în vederea realizării unui proiect care avea ca scop principal „democratizarea accesului” la patrimoniul național cultural prin intermediul unor obiecte de substituție (versiunile digitale ale unor componente ale colecțiilor aflate în BAR). [Achiziționarea unui sistem integrat de bibliotecă – ALEPH300 - a fost în 1997, tot atunci a fost creat primul sistem IT cu un server și 10 terminale. Primele scannere Minolta, speciale pentru scanare de presa, au fost primite în comodat de la Fundatia Concept în 1998, unul din ele mai funcționează și azi. Scannerul Zeutschel a fost primit de la Ministerul Culturii în 2001 pentru manuscrisele Eminescu. Prima conexiune la INTERNET s-a făcut în 1998. ICI a elaborat proiectul de cablare și automatizare pentru BAR în 1996]

De atunci, lucrurile au evoluat atât în plan tehnologic și metodologic, cât și în cel al percepției publice și a acțiunilor practice. Aceste evoluții au fost prezentate într-o serie de lucrări anterioare (Filip, 1996a,b, 2001, 2013; Filip et al, 2013, Filip, Cojocaru, 2009). Nu cu multă vreme în urmă, Consiliul Uniunii Europene a reconfirmat faptul că moștenirea culturală a Europei constituie o „resursă strategică” (aflată în biblioteci, muzee și arhive) pentru continentul nostru, având o valoare deosebită din mai multe puncte de vedere: cultural, societal, economic etc. În consecință, *managementul sustenabil* al acestei resurse cu ajutorul noilor tehnologii constituie „o opțiune strategică pentru secolul 21”. (CEU, 2014). Recentul Raport al grupului de experți condus de Ph. Busquin a pus accent pe ideea că moștenirea culturală este un punct forte al Europei Secolului 21 și că trebuie privit ca „un factor de producție , nu ca unul de cost”(EC, 2015).

În vara anului 2014, Dr. Măriuca Stanciu, responsabilul științific al proiectului BYZANTION (<http://byzantion.itc.ro/>) realizat de BAR împreună cu Institutul pentru Tehnică de Calcul (ITC), a propus organizarea unui seminar științific („workshop”) cu titlul „Colecțiile de patrimoniu în era digitală”. Seminarul, care a avut un caracter național, s-a desfășurat în perioada 24-25 noiembrie 2014.

Textul de față are un scop dublu: a) prezentarea selectivă și actualizată a unor elemente de context cuprinse în articolele anterioare și b) descrierea modului de organizare și desfășurare a seminarului. Materialul este organizat în continuare după cum urmează. Mai întâi, se prezintă principalele noțiuni adoptate privitoare la *sectorul*

cultural (cu accent pe biblioteci) și se face o trecere în revistă a inițiativelor și realizărilor pe plan internațional din domeniu. În continuare, se descriu unele evoluții legate de subiectul abordat petrecute în BAR. Apoi se prezintă informații despre modul de organizare și desfășurare a seminarului amintit mai sus.

2. CONTEXT

2.1 Sectorul cultural

O serie de autori (Adorno, 1991; Thorsby, 2001; KEA, 2006; Ronche, 2009, Hesmondhalagh, 2013) descriu evoluțiile petrecute în sectorul cultural sub influența noilor tehnologii și a schimbării modelelor economice și societale. Pentru înțelegerea fenomenelor este relevantă clasificarea entităților care compun sectorul sub forma unor *cercuri* propuse în (KEA, 2006, p3). Astfel, putem distinge următoarele subclase (cercuri):

- Primul cerc este cel al *sectoarelor neindustriale* în care se produc bunuri și servicii culturale unice, nereproductibile: prelegeri, manuscrise, partituri, opere de artă care sunt consumate pe loc în aule, expoziții, spectacole teatrale, concerte etc.;

- Al doilea cerc conține *industriile culturale* în care se produc și se livrează în masă bunuri culturale reproductibile: cărți tiparite, filme, înregistrări muzicale etc.;

- Al treilea cerc cuprinde *industriile creative* care realizează produse derivate (design industrial și decorațiuni interioare, materiale publicitare) utilizând bunurile culturale drept „elemente de intrare”;

- Al patrulea cerc constă din *industriile furnizoare* de echipamente de acces (calculatoare, echipamente de comunicații, aparatură de înregistrare și reproducere etc).

În (Filip et al, 2015), modelul cu patru cercuri descris mai sus este completat cu un al cincilea *cerc extern*. Acesta include subclasa organizațiilor de „consumatori” de bunuri culturale native, derivate, sau de substituție la care au acces fie în mod direct, prin frecventarea muzeelor și bibliotecilor, fie în mod mijlocit, prin intermediul mijloacelor *tehnologiei informației și comunicațiilor* (TIC). În această clasă se plasează organizațiile de cercetare, instituțiile de educație, industriile turismului și divertismentului. În aceeași lucrare, se prezintă o schemă cibernetică și un model matematic care descriu interacțiunile dintre diferiți actanți ai sectorului cultural și cei care aparțin celui de-al cincilea cerc, actualizând reprezentările anterioare (Filip, 1996 b;

Filip et al 2001) pentru a lua în considerare noile tehnologii ale internetului și aplicațiilor de tip „mobile”. O versiune simplificată a modelului, testată de Bologna (2004) pe cazul Castelului Bran, a indicat valabilitatea modelului propus, demonstrând cu date statistice reale din perioada 2000-2004 dependența dintre numărul de vizitatori fizici și expunerea pe Internet. Modelul propus poate servi la *fundamentarea prin simulare* (Filip, 2002, cap. 5) a unor decizii diverse din sectorul cultural.

2.2. Momente de convergență

Interacțiunile dintre specialiștii din lumea bibliotecilor și cei din domeniul tehnologiei informației și comunicațiilor datează de câteva decenii. Ele s-au intensificat pe măsura trecerii timpului sub acțiunea unor factori multipli (tehnologici, economici și sociali) a căror intensitate a variat în timp. Compoziția setului de obiective urmărite a fost însă constantă, variind doar importanța acordată elementelor constituente ale acestuia: a) *prezervarea* colecțiilor de patrimoniu, asociată cu *îmbogățirea* colecțiilor în măsură tot mai semnificativă pe seama entităților digitale native, b) *facilitarea* și democratizarea accesului, c) *valorificarea* conținutului printr-o dezvoltare sustenabilă.

În (Filip, 2014, Filip et al 2015), sunt trecute în revistă principalele evenimente petrecute în lumea academică, în sectorul privat și în domeniul acțiunii guvernamentale și a organismelor internaționale. În continuare, vor fi reluate unele dintre acestea, relevante pentru tema anunțată în titlul textului de față.

Un moment important, larg acceptat că a anticipat evoluțiile ulterioare, este datorat scriitorului britanic H.G. Wells. Într-un volum de eseuri, Wells (1938) evocă necesitatea construirii unei enciclopedii cuprinzătoare care să se constituie într-o bază cuprinzătoare de cunoștințe. Nu peste mult timp, în 1945, Vannevar Bush propunea tehnologia microfilmului pentru construirea sistemului denumit MEMEX. Alte momente importante în drumul către biblioteca digitală de azi sunt datorate, în mod natural, unor savanți vizionari din domeniul științei și tehnologiei informației. În acest sens, pot fi menționați Licklider (1965), cunoscut mai ales pentru aportul său în domeniul inteligenței artificiale și Kahn și Cerf (1968), recunoscuți pentru contribuția lor la dezvoltarea Internetului.

Acțiunile practice care au vizat atingerea obiectivelor evocate la începutul acestei secțiuni au fost inițiate și stimulate atât de actanți din sectorul de „business” cât și de inițiativele guvernamentale sau ale organismelor internaționale în contextul eforturilor

de definire și realizare a societății informaționale. În timp ce sectorul de business urmărea valorificarea potențialului economic al patrimoniului cultural, celelalte categorii de actanți erau preocupate mai ales de preservarea valorilor culturale și facilitarea accesului. Între numeroasele inițiative din a doua categorie pot fi enumerate: a) încurajarea dezvoltării unei industrii a conținutului în celebrul Raport Bangemann (1994), b) proiectele G7 (1995) nr. 4 („Biblioteci digitale”) și nr. 5 („Acces multimedia extins la patrimoniul cultural aflat în muzee și galerii de artă”), c) crearea unui mecanism de coordonare a acțiunilor de digitizare din Planul de acțiune *e-Europe* adoptat de către Consiliul European de la Fereira în anul 2000, d) inițiativa „Digital Library” din 2005 a Comisiei Europene care a fost urmată de extinderea referitoare la informația științifică (EC,2007), e) *Agenda Digitală pentru Europa* lansată în martie 2010, f) capitolele dedicate în programele de cercetare cadru ale UE etc. În România, un semnal important pentru o abordare sistematică în considerarea explicită a sectorului cultural în contextul eforturilor de definire și construire a societății informaționale a fost dat cu ocazia simpozionului intitulat „Rolul tehnologiilor contemporane în dezvoltarea patrimoniului cultural național”, organizat de Academia Română pe data de 21 februarie 1996 (Filip, 1996a). Primele rezultate au fost consemnate într-un proiect prioritar al Academiei Române dedicat definirii și pregătirii acțiunilor pentru construirea unei *Societăți informaționale și a cunoașterii*, în care sectorul cultural are un rol important (Filip, 2001b; Pascu, Filip, 2005). Se remarcă, printre alte contribuții semnificative, definirea cărții electronice drept un „vector tehnologic” important și influent asupra dezvoltării cunoașterii (Drăgănescu, 2001). Din aceeași perioadă datează predicția asupra evoluțiilor către biblioteca virtuală (Banciu, 2001). După anul 2000, inițiativele și activitățile concrete s-au diversificat și amplificat.

3. WORKSHOPUL

3.1. Evoluții în B.A.R.

După cum s-a arătat la începutul acestui material, primele acțiuni ale BAR legate de intrarea în era digitală datează de la începutul anilor '90 și s-au realizat în parteneriat cu ICI. Ca rezultat al acestor prime colaborări, o serie de imagini ale unor componente ale colecțiilor BAR au fost postate pe serverele din ICI și au devenit accesibile prin intermediul Internet-ului. La mijlocul anilor 2010, s-a realizat informatizarea sistematică a BAR prin dotarea cu echipamente de TI și utilizarea unui sistem software performant

de gestiune a bibliotecii, denumit ALEPH, achiziționat de la firma ExLibris. [Aleph 300 achiziționat în 1997, în 2006 s-a achiziționat versiunea mai modernă ALEPH-500 și s-a transferat baza de date din ALEPH-300 la ALEPH-500. În 2006 s-au mai achiziționat servere (de domeniu și de internet) și noi licențe ALEPH. Ultima achiziție masivă de echipamente IT (PC-uri) s-a făcut în perioada 2001-2003, odată cu finalizarea construcției noului corp de bibliotecă, costurile fiind incluse în bugetul șantierului. Tot în aceeași perioadă s-au realizat cablarea și instalarea echipamentelor de rețea, precum și centrala telefonică. Informatizarea sistematică a BAR s-a făcut în perioada 2001-2006, după această perioadă a mai fost deschis doar un singur modul – Achiziții.]

Un proiect de mare amploare, inițiat de Acad. E. Simion a avut ca scop faximilarea caietelor lui Mihail Eminescu disponibile în prezent în formă de volume și ca resursă electronică (Dumitrescu et al, 2010)

La sfârșitul primului deceniu al noului Mileniu, partenerii din domeniul TIC ai BAR au devenit mai numeroși și s-au diversificat pentru a atinge o paletă largă de scopuri diferite (prezervarea obiectelor de patrimoniu prin digitizarea și ameliorarea condițiilor de păstrare, facilitarea accesului prin postare pe Internet, efectuarea de cercetări bibliografice sau legate de identificarea unor aspecte de conținut și a unor tehnici de realizare a documentelor vechi). Se pot menționa următorii parteneri de colaborare:

- Firma de cablu UPC, care a finanțat proiectul „Personalități care au schimbat lumea” (<http://www.biblacad.ro/UPCprezentare.html>), materializat prin scanarea și postarea pe site BAR a unor documente originale aflate în colecțiile de patrimoniu ale instituției aparținând unor mari personalități (Dante Alighieri, Nicolae Balcescu, George Coșbuc, Albert Einstein, Mircea Eliade, George Enescu, Galileo Galilei, La Fontaine, Nicolo Machiavelli, Napoleon, Isac Newton etc.) care au devenit astfel larg accesibile;

- ICI, cu care se realizează Bibliografia națională retrospectivă a cărții românești (<http://www.biblacad.ro/bnr/>);

- ITC, cu care se derulează proiectul BYZANTION menit să evidențieze anumite canoane în obiectele de artă bizantină aflate în colecțiile BAR;

- Muzeul Holocaustului din Washington, pentru care s-au scanat și pus la dispoziția cercetătorilor cca un milion de pagini din presa românească interbelică;

- INCD pentru cercetări textile, cu care se desfășoară proiectul INHERIT menit să studieze și să îmbunătățească condițiile de microclimat necesare pentru păstrarea colecțiilor de patrimoniu.

Participarea BAR, în cadrul unor consorții internaționale, la *proiecte europene* a avut darul să contribuie la :

- extinderea *Europeana* cu componente ale colecțiilor de artă și de manuscrise vechi ale BAR (în proiectele *Europeana Libraries*):

http://ec.europa.eu/information_society/apps/projects/factsheet/index.cfm?project_ref=270933) și ATHENA PLUS: <http://www.biblacad.ro/athenap.html>);

- cercetarea modului de realizare a legăturilor vechi (în proiectul STUDITE: http://www.biblacad.ro/meeting%20poze_Studite.pdf);

- crearea terminologiei europene din domeniu și realizarea de expoziții virtuale folosind platforme informatice performante (în ATHENA PLUS).

Prezentarea acestor activități și realizări colegilor din țară care au participat la workshop a fost unul dintre scopurile manifestării științifice.

3.2. Pregătirea workshopului

Workshopul (http://www.biblacad.ro/workshop_colectii_patrimoniu.html) a avut ca scop realizarea unui schimb de experiență între instituțiile cu responsabilități, preocupări și rezultate în domeniu în vederea realizării unei viziuni privind convergența domeniilor biblioteconomie și TIC și facilitarea colaborării. Subiectele principale de interes au fost: a) metodele moderne de gestiune informatizată a colecțiilor de patrimoniu, b) digitizarea, c) modalitățile de expunere a conținutului.

În luna iulie 2014, au fost transmise peste 50 de invitații nominale unor personalități din instituții reprezentative pentru tema abordată. Lista instituțiilor a inclus: a) biblioteci (Biblioteca Națională, Bibliotecile Centrale Universitare din București, Iași, Cluj și Timișoara, Biblioteca Metropolitană București, biblioteci județene care dețin colecții cu valoare patrimonială, Biblioteca Patriarhiei, b) muzee (Muzeele Literaturii Române din București și Iași), c) institute cu realizări în domeniu (ICI, ITC) și d) instituții cu responsabilități în domeniu (Direcția pentru Patrimoniu a Ministerului Culturii și Cultelor).

Au răspuns un număr de 27 de persoane. Pe baza răspunsurilor primite, a fost întocmit Programul workshopului. Acesta a cuprins 20 de comunicări grupate în patru

sesiuni pe parcursul a doua zile și o prezentare plenară (<http://www.biblacad.ro/expozitii/workshop/ProgramWorkshopFinal.pdf>).

3.3. Desfășurarea workshopului

Manifestarea științifică organizată de BAR cu sprijinul *Asociației Bibliotecilor din România* (ABR) a beneficiat de auspiciile Secției pentru *Știința și tehnologia informației* (<http://valhalla.racai.ro/sti/>) a Academiei Române. Ea s-a desfășurat în perioada 24-25 noiembrie în Aula Ion Heliade Rădulescu a BAR. Responsabilul proiectului a fost Dr. Măriuca Stanciu.

În deschiderea workshopului au fost trecute în revistă unele repere istorice privind Academia Română și BAR, a fost transmis salutul ABR (prof. I. Regneală) și s-a prezentat conceptul de bibliotecă virtuală infinită (Prof. Doina Banciu).

Comunicările care au urmat au fost expuse de colegi veniți din Alba Iulia, Cluj, Constanța, Iași, Sibiu, Timișoara și București. Produsele software ale firmelor Ex Libris și Quilto au fost prezentate de către specialiști veniți de la Budapesta și Szeged.

4. CONCLUZII

În urma analizării evoluțiilor de pe plan internațional și național, a comunicărilor prezentate la workshop și a experienței dobândite în câteva proiecte europene, se pot constata următoarele:

Impactul TIC asupra evoluției bibliotecilor este tot mai puternic și se manifestă pe multiple planuri. Deși efectele economice directe nu sunt pe măsura așteptărilor clamate în urmă cu câteva decenii, efectele mijlocite prin intermediul *celui de al cincilea cerc* [al „consumatorilor” de cultură] sunt notabile;

În România, există mult entuziasm la nivelul specialiștilor din biblioteci și un număr semnificativ de rezultate obținute în demersurile întreprinse pentru a folosi tehnologiile erei digitale la prezervarea și punerea în valoare a colecțiilor de patrimoniu chiar dacă sprijinul autorităților și interesul firmelor nu sunt încă pe măsura așteptărilor sau a exemplelor din alte state membre ale UE. În consecință, în Proiectul de țară pentru România, în curs de elaborare în Academia Română, punerea în valoare a moștenirii culturale constituie unul din subiectele abordate.

NOTE

1. Prezentul articol a fost realizat în cadrul proiectelor: ATHENA PLUS "Access to cultural heritage networks for Europeana " (CIP-Best Practice Network, Grant 325098) și BYZANTION (PN-II-PT-PCCA-2011-3.2-0030).

2. O primă versiune a textului este publicată în "Biblioteca", nr. 3/2015, pag. 68-71.

BIBLIOGRAFIE

Adorno T.W. (1991). *The Culture Industry; Selected Paperes in Mass Culture*. Rutledge Publications, London.

Banciu, D. (2001). De la biblioteca electronică la biblioteca virtuală. In: *Cartea electronică*, Ed. AGER, 43-59.

Bangemann, M.(1994). *Europe and Global Information Society*. Report to European Council. Corfu, June 24-25.

Bologa, R.(2004). Impactul Internet-ului asupra afluxului de vizitatori spre muzee. *Informatica Economica*, 1(29), p. 55-59(disponibil la <http://revistaie.ase.ro/content/29/bologa.pdf> , accesat pe data de 01.02.2015)

CEU (2014) Council of European Union. *Conclusions on Cultural Heritage as a Strategic Resource for Sustainable Europe; Education, Youth, Culture and Sport Council Meeting*, Brussels, 20 May.

Drăgănescu, M. (2001). Societatea informațională și a cunoașterii. In: Filip, F.G. (coord.). *Societatea informațională – Societatea bazată pe cunoaștere: Concepte, evoluții, studii și strategii pentru România*. Editura Expert, București p. 43-112.

Dumitrescu, G., Filip, F. G., Ioniță, A., Lepădatu, C. (2010). Open Source Eminescu's Manuscripts: A digitization experiment. *Studies in Informatics and Control*, 19(1), 79-84(disponibil la: http://sic.ici.ro/sic2010_1/sart08.pdf, accesat pe data de 01.03.2015).

EC (2007). *Acces to Scientific Information in the Digital Ag;*, *Communication from the Commission*. 14th February.

EC (2015). Getting cultural heritage to work for Europe. Report of the Horizon 2020 expert group on cultural heritage (disponibil la <http://bookshop.europa.eu/en/getting-cultural-heritage-to-work-for-europe-pbKI0115128/>, accesat pe data de 24.06.2016.

Filip, F.G. (1996a). Tehnologia informației și valorificarea patrimoniului cultural național. *ACADEMICA*, anul V, 9(69), p. 22-24(disponibil la [http://biblacad.ro/publicatii_proprii/FFilip\(1996\)Academica.pdf](http://biblacad.ro/publicatii_proprii/FFilip(1996)Academica.pdf) , accesat pe data de 01.03.2015) .

Filip, F.G. (1996 b). Information technologies in culture domain; context, vision and models. *Studies in Informatics and Control-SIC*, 6(4), 385-400 (disponibil la: [http://www.biblacad.ro/publicatii_proprii/FFilip\(1996\)SIC.pdf](http://www.biblacad.ro/publicatii_proprii/FFilip(1996)SIC.pdf) , accesat pe 27.02.2015).

Filip, F.G. (2001a). Către o economie a culturii și o infrastructură informațională intelectuală. In: Filip, F.G. (coord.). *Societatea informațională – Societatea bazată pe cunoaștere; Concepte, evoluții, studii și strategii pentru România*. Editura Expert, București, p. 143-155, revăzut și republicat în: *Dezvoltarea economică a României și integrarea ei în Uniunea Europeană*_(Aurel Iancu, coord.), Editura Academiei Române, București, p.355-364.

Filip, F.G.(Coord.) (2001b). *Societatea Informațională-Societatea Cunoașterii; Concepte, soluții și strategii pentru România*. Editura Expert, București.

Filip, F.G. (2002). *Decizie asistată de calculator decizii, decidenți, metode și instrumente de bază*. Editura Tehnică, Bucuresti.

Filip, F.G. (2013). *ITC and Culture Economy*. Lecture held at the School of Management, University of Chinese Academy of Sciences on 14.05.2013 (disponibil la: [http://www.biblacad.ro/publicatii_proprii/FFilip\(2013\)Beijing.pdf](http://www.biblacad.ro/publicatii_proprii/FFilip(2013)Beijing.pdf), accesat pe data de 27.02.2015).

Filip, F.G., Donciulescu, D. A., Filip, C.I. (2001). A cybernetic model of computerisation of the cultural heritage. *Computer Science Journal of Moldova*, 9(2), p. 101-112 (disponibil la <http://www.math.md/publications/csjm/issues/v9-n2/8275/>, accesat pe data de 01.03.2015).

Filip, F.G., Ciurea, C., Dragomirescu, H., Ivan, I., (2015). Cultural heritage and modern information and communication technologies. *Technological and Economical Development of Economy*, 21 (3).

Filip, F.G., Cojocaru, I. (2009). Economia culturii în societatea bazată pe cunoaștere. *Academos*, 1-2 (9), p 11-18 (disponibil la: http://scholar.google.com/scholar?cites=17411421572956980639&as_sdt=2005&scioldt=0,5&hl=en&num=20 , accesat pe 27.02.2015).

Filip, F.G., Popa, I. (1996). Rețele de calculatoare pentru C-D. *ACADEMICA* , *Anul VI*, 12 (72), p 10-13.

G7 (1995). *Information Society Conference; Pilot Projects*. Executive Summary. Brussels, February 25-27.

Hesmondhalagh, D. (2013). *The Culture Industry* (3rd. edition). Sage Publications. Ltd.

Kahn, R.E., Cerf, V.G. (1968). *The Digital Library Project, Volume 1. The World of Knowbots. An Open Architecture and a Plan for Its Development*. Corp. for the National Research Initiative.

KEA (2006). *The Economy of Culture in Europe. A Study for the European Commission*. KEA European Affairs.

Licklider, J.C. (1965). *Libraries of the Future*. MIT Press, Cambridge, Mass.

Ronche, A.M. (2009). *e-Culture: Cultural Content in the Digital Age*. Springer Science and Business Media, Dordrecht.

Theng, Y.L., Foo, S., Goh, D., Na, J. G. (Eds.) (2009). *Handbook of Research on Digital Libraries: Design Development and Impact*. Information Science Reference, London.

Throsby (2001). *Economies and Culture*. Cambridge University Press. Cambridge.

Wells, H.G, (1938). *World Brain*. Mathisen & Co, London.

Acad. Florin G. FILIP este directorul – general al Bibliotecii Academiei Romane (BAR) din anul 2009. Mai multe informatii se pot gasi la adresa:

http://www.academiaromana.ro/sectii/sectia14_informatica/sti_FFilip.htm